

॥ देव गंधारी ॥

मेरो सुंदरु कहहु मिलै कितु गली ॥
हरि के संत बतावहु मारगु हम पीछै लागि चली ॥१॥रहाउ ॥
प्रिय के बचन सुखाने हीअरै इह चाल बनी है भली ॥
लटुरी मधुरी ठाकुर भाई ओह सुंदरि हरि दुलि मिली ॥१॥
एको प्रिउ सखीआ सभ प्रिअ की जो भावै पिर सा भली ।
नानकु गरीबु किआ करै बिचारा हरि भावै तितु राहि चली ॥२॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५२७)

शब्दार्थ : कितु – कोणत्या; गली – ठिकाणी, प्रकारे; सुखाने – सुखदायक; हीअरै – हृदयात; लटुरी – कुरूप, मधुरी – बुटकी; दुलि – नम्रतेने; प्रिउ – प्रियपती; किआ – काय

भावार्थ : हे संतजन हो ! कृपा करून मला सांगा, माझा सुंदर पती कोठे भेटेल. कोणत्या मार्गाने गेल्याने मला माझा प्रियपती प्राप्त होईल. त्या मार्गाने मी तुझ्या मागोमाग येईन ॥१॥रहाउ ॥ ज्या जीवस्त्रीस प्रभुपतीची गुणस्तुती प्रिय वाटते. जी ह्याच मार्गाने जाऊन प्रभू परमात्म्याचे, पतीचे गुणगान गाते. ती कुरूप, गुणहीन असली तरीही प्रिय पतीशी एकरूप होऊन गेल्यामुळे ती सुंदर होते. ॥१॥ प्रियतम एकच आहे पण त्याच्यावर प्रेम करणाऱ्या अनेक आहेत. जी पतिप्रभूस आवडते तीच चांगली. नानक सांगतात, मी बिचारा गरीब जीव काय करणार ? प्रभू परमात्मा मला ज्या मार्गाने जावयास लावतो त्याच मार्गावर मी चालतो ॥२॥२॥

॥ देव गंधारी ॥

मेरे मन मुखि हरि हरि हरि बोलीऐ ॥
गुरमुखि रंगि चलूँ राती हरि प्रेम भीनी चोलीऐ ॥१॥रहाउ ॥
हउ फिरउ दिवानी आवल बावल तिसु कारणि हरि ढोलीऐ ॥
कोईं मेलेँ मेरा प्रीतमु पिआरा हम तिस की गुल गोलीऐ ॥१॥
सतिगुरु पुरखु मनावहु अपुना हरि अंघ्रितु पी झोलीऐ ॥
गुरप्रसादि जन नानक पाइआ हरि लाधा देह टोलीऐ ॥२॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५२७)

शब्दार्थ : चतुलै – गडद लाल; राती – रममाण; चोलीऐ – चोळी; फिरउ – फिरते; दिवानी – वेडी; आवल बावल – इतस्तत, इकडे तिकडे; ढोलीऐ – प्रियतम; गुल गोलीऐ – दासीची दासी; मनावहु – मानते, प्रसन्न करणे; झोलिऐ – हलवून; लाधा – प्राप्त झाला; टोलीऐ – शोधून.

भावार्थ : हे मना ! मुखाने प्रभू परमात्म्याचे नाव घ्यावे. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून जी जीवस्त्री प्रभुप्रेमात रंगून जाते, तिचे तन मन प्रभुप्रेमरंगाने भिजून जाते. ॥१॥रहाउ ॥ मी प्रभुपतीच्या प्राप्तीसाठी वेडी होऊन इतस्ततः त्याला शोधत हिंडते. त्याच्या भेटीसाठी मी आतूर झाले आहे. जो कोणी माझी माझ्या प्रिय पतीशी भेट घडवील, त्याची मी दासनुदासी होईन ॥१॥ हे जीवस्त्री ! तू आपल्या सतगुरूला प्रसन्न कर व त्याच्याकडून प्राप्त झालेल्या प्रभुनामरूपी अमृताचे आकंठ पान कर. नानक सांगतात, सतगुरूच्या कृपाप्रसादाने मला प्रभू परमात्मा माझ्या अंतःकरणातच सापडला. ॥२॥३॥

॥ देव गंधारी ॥

अब हम चली ठाकुर पहि हारि ॥
जब हम सरणि प्रभू की आई राखु प्रभू भावै मारि ॥१॥रहाउ ॥
लोकन की चतुराई उपमा ते बैसंतरि जारि ॥
कोई भला कहउ भावै बुरा कहउ हम तनु दीओ है ढारि ॥१॥
जो आवत सरणि ठाकुर प्रभु तुमरी तिसु राखहु किरपा धारि ॥
जन नाक सरणि तुमारी हरि जीउ राखहु लाज मुरारि ॥२॥४॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५२७)

शब्दार्थ : हारि – पराभूत होऊन; भावै – इच्छेप्रमाणे; लोकन की – लोकांची; उपमा – शोभा; बैसंतरि – अग्रीत; जारि – जाळ; ढारि – अर्पण.

भावार्थ : हे प्रभू ! मी चोहीकडून पराभूत होऊन तुझ्या दारी आले आहे. मी तुला शरण आले आहे. आता मला तारणे वा मारणे सर्वस्वी तुझ्या हाती आहे. ॥१॥रहाउ ॥ लौकिक चातुर्य, लौकिक मोठेपणा सर्व काही मी अग्रीत जाळून टाकले आहे. आता मला कोणी चांगली म्हणो वा वाईट म्हणो, मी माझे सर्वस्व तुझ्या चरणी अर्पण केले आहे. ॥१॥ हे प्रभू परमात्मा ! जो जीव तुला शरण आला त्याच्यावर कृपा करून त्याचे रक्षण करतोस. दास नानक सांगतात, हे प्रभो ! मी तुला शरण आलो आहे. हे मुरारि ! माझी लाज राख ॥२॥४॥

॥ देव गंधारी ॥

हरिगुण गावै हउ तिसु बलिहारी ॥
देखि देखि जीवा साध गुर दरसनु जिसु हिरदै नामु मुरारी ॥१॥रहाउ ॥
तुम पवित्र पावन पुरख प्रभ सुआमी हम किउ करि मिलह जूठारी ॥
हमरै जीइ होरु मुखि होरु होत है हम करमहीण कूड़िआरी ॥१॥
हमरी मुद्र नामु हरि सुआमी रिद अंतरि दुसट दुसटारी ॥
जिउ भावै तिउ राखहु सुआमी जन नानक सरणि तुम्हारी ॥२॥५॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५२८)

शब्दार्थ : देखि देखि – पाहून पाहून, दर्शन घेऊन; जीवा – जगतो; किउकरि – कशाप्रकारे; मिलह – प्राप्त करणे; जुठारी – खोटे, अपवित्र; जीइ – हृदयात; होरु – अन्य, करमहीण – कर्महीन; कूड़िआरी – असत्याचरणी; मुद्र – मुद्रा, चिन्ह, प्रतीक.

भावार्थ : जे प्रभुसेवक सदैव प्रभू परमात्म्याचे गुणगान गातात, त्यांच्या चरणी मी माझे सर्वस्व समर्पित करतो. ज्यांच्या हृदयात प्रभू परमात्म्याचे नाम वास करते अशा सतगुरूच्या, साधुसंतांच्या दर्शनानेच मी माझे आत्मिक जीवन जगतो. ॥१॥रहाउ ॥ हे प्रभो ! तू परमपवित्र पावन पुरुष. मी तर खोटेपणाने मलिन झालेला जीव. माझे तुझे मिलन कसे व्हावे ? माझ्या मनात काही वेगळेच कुविचार असतात, मी मुखाने काही निराळेच बोलतो. मी असत्याचरणी कर्महीन जीव आहे. ॥१॥ मी बाह्यातकारी प्रभूभक्त असल्याचा देखावा करतो पण माझ्या अंतःकरणात दुष्ट, दुर्विचार भरलेले आहेत. नानक सांगतात, हे प्रभो ! मी तुला शरण आलो आहे. तुला जसे योग्य वाटेल तसे तू माझे रक्षण कर. ॥२॥५॥

॥ देव गंधारी ॥

हरि के नाम बिना सुंदरि है नकटी ॥

जिउ बेसुआ के घरि पूतु जमतु है तिसु नामु परिओ है ध्रकटी ॥१॥रहाउ ॥

जिन कै हिरदै नाहि हरि सुआमी ते बिगड़ रुप बेरकटी ॥

जिउ निगुरा बहु बाता जाणै ओहु हरि दरगह है भ्रसटी ॥१॥

जिन कउ दइआलु होआ मेरा सुआमी तिना साध जना पग चकटी ॥

नानक पतित पवित मिलि संगति गुर सतिगुर पाछै छुकटी ॥२॥६॥छका १

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५२८)

शब्दार्थ : नकटी – नाक कापलेली, कुरूप; बेसुआ – वेसवा, वेश्या; ध्रकटी – धिक्कारार्ह, तुच्छ; बिगड – कुरूप; बेरकटी – महारोगी; निगुरा – गुरुहीन; भ्रसटी – भ्रष्ट; पग – पाय; चकटी – चाटतात; छुकटी – सुटका, मुक्ती.

भावार्थ : ज्याप्रमाणे वेश्येचे पोटी जन्मलेल्या मुलाचा सर्वजण धिक्कार करतात, त्याप्रमाणे प्रभुनामविहीन जीव स्त्री कुरूप, नकटी दिसते. ॥१॥रहाउ ॥ ज्याच्या हृदयात प्रभू परमात्मा नाही तो जीव कुरूप व महारोगी होय. गुरुहीन जीव खूप काही बोलतो पण तो प्रभू दरबारात भ्रष्टाचारी समजला जातो. ॥१॥ माझा स्वामी प्रभू परमात्मा ज्याच्यावर कृपा करतो ते साधुजनांच्या चरणी विनम्र होतात. नानक सांगतात, सतगुरूची संगत प्राप्त झाल्याने पतित ही पावन होतात. सतगुरूच्या कृपेने त्यास मुक्ती प्राप्त होते. ॥२॥६॥

देव गंधारी महला ५, घरु २

१ ओं सतिगुर प्रसादि ॥

(ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरूकृपेने तो प्राप्त होतो.)

माई गुर चरणी चितु लाईऐ ॥

प्रभु होइ क्रिपालु कमलु परगासे सदा सदा हरि धिआईऐ ॥१॥रहाउ ॥

अंतरि एको बाहरि एको सभ महि एकु समाईऐ ॥

घटि अवघटि रविआ सब ठाई हरि पूरन ब्रहमु दिखाईऐ ॥१॥

उसतति करहि सेवक मुनि केते तेरा अंतु न कतहू पाईऐ ॥

सुखदाते दुखभंजन सुआमी जन नानक सद बलि जाईऐ ॥२॥१॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५२८)

शब्दार्थ : अवघटी – प्रत्येक शरीरात; रविआ – रममाण; पूरन – पूर्ण; उसतति – स्तुती.

भावार्थ : हे माते ! जीवाने आपले चित्त प्रभू परमात्म्यापाशी लावले पाहिजे. प्रभू परमात्म्याची कृपा झाल्यास हृदयकमल विकसित होते. सदैव प्रभू परमात्म्याच्या भक्तीत तल्लीन होऊन राहावे. ॥१॥रहाउ ॥ तो एकमेव प्रभू परमात्मा अंतःकरणात आत बाहेर सर्वत्र सामावून राहिला आहे. प्रत्येक जीवाचे ठायी तो रममाण झालेला आहे. तो पूर्ण परब्रह्म घटाघटात भरून राहिला आहे. ॥१॥ सर्व प्रभुसेवक, अनेक मुनीजन त्या प्रभू परमात्म्याची स्तुती करतात. हे प्रभो ! तुझा अंत कोणासच लागला नाही, तो प्रभू परमात्मा सुखाचा दाता आहे. दुःख नष्ट करणारा आहे. नानक सांगतात, मी त्या प्रभू परमात्म्याच्या चरणी माझे सर्वस्व अर्पण करतो. ॥२॥१॥

॥ देव गंधारी ॥

माई होनहार सो होईए ॥

राचि रहिओ रचना प्रभु अपनी कहा लाभु कहा खोईए ॥१॥रहाउ ॥

कह फूलहि आनंद बिखै सोग कब हसनो कब रोईए ॥

कबहू मैलू भरे अभिमानी कब साधू संगि धोईए ॥१॥

कोइ न मेटै प्रभ का कीआ दूसर नाही अलोईए ॥

कहु नानक तिसु गुर बलिहारी जिह प्रसादि सुखि सोईए ॥२॥२॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५२८)

शब्दार्थ : होनहार – होणारे; राचि – रममाण; कहा – कोठे; फूलही – फुलते; बिखै – विष्पक्त; सोग – शोक; धोईए – धुतो; मेटे – मिटविणे, नष्ट करणे; अलोईए – दिसणे; जिह – ज्याच्या; प्रसादि – कृपा; सोइए – झोपतो.

भावार्थ : हे माते ! प्रभू परमात्म्यास जे व्हावे असे वाटते तेच होते, तो प्रभू परमात्म्या त्याने उत्पन्न केलेल्या सर्व रचनांमध्ये रममाण झालेला आहे. कोठे कोणास काही अधिक देतो तर कधी कोणाकडून काही काढून घेतो. ही सारी त्याचीच लीला आहे. ॥१॥रहाउ ॥ कोणी आनंदाने फुलत असतो. तर कोणी विषयासक्त होऊन दुःख भोगत असतो. कोणी हसत असतो, कोणी रडत असतो. कोणी अहंकाराच्या मळाने मलीन होऊन राहतात तर कोणी संतजनांच्या संगतीत राहून अहंकाराचा मळ धुवून टाकतात. ॥१॥ प्रभू परमात्म्याने केलेले कोणीही नष्ट करू शकत नाही. प्रभू परमात्म्याशिवाय अन्य कोणीही कर्तापुरुष दिसत नाही. नानक सांगतात, ज्या प्रभू परमात्म्याच्या कृपाप्रसादाने सुख प्राप्त होते, त्या प्रभूचरणी मी माझे सर्वस्व अर्पण करतो. ॥२॥२॥

॥ देव गंधारी ॥

माई सुनत सोच भै डरत ॥

मेर तेर तजउ अभिमाना सरनि सुआमी की परत ॥१॥रहाउ ॥

जो जो कहै सोई भल मान नाहि न का बोल करत ॥

निमख न बिसरउ हीए मोरे ते बिसरत जाई हउ मरत ॥१॥

सुखदाई पुरन प्रभु करता मेरी बहुतु इआनप जरत ॥

निरगुनि करूपि कुलहीण नानक हउ अनद रूप सुआमी भरत ॥२॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५२९)

शब्दार्थ : सुनत – ऐकून; सोच – विचार करताना; मेर तेर – माझे तुझे, द्वैतभाव तजउ – त्याग करून; रत – पडतो; नाहिन – नाही; काबोल – कबूल; मान्य हीए – हृदय; हउ – मीक; इआनप – मूर्खता; जरत – सहन करणे; करूपि – कुरूप; अनद – आनंद; भरत – भ्रतार; पती.

भावार्थ : हे माते ! ह्या संसारातील दुःखे ऐकून, त्यावर विचार करून माझे मन भयकंपित झाले आहे. हे प्रभू ! मी माझ्या मनातील द्वैतभाव, अहंकार यांचा त्याग करून तुझ्या पायाशी शरण आलो आहे. ॥१॥रहाउ ॥ जे जे प्रभू परमात्मा करतो ते मी मान्य करतो. त्याची कोणतीही आज्ञा मी अमान्य करत नाही. मी माझ्या हृदयात माझ्या प्रभू परमात्म्यास क्षणभरही विसरत नाही. जर मी त्यास विसरेन तर मी मरून जाईन. ॥१॥ तो सुखदाता पूर्ण प्रभू परमात्म्या, तो कर्तापुरुष ! माझे अनेक

मूर्खपणाने भरलेले अपराध क्षमा करतो. नानक सांगतात, मी गुणहीन, कुरूप, कुलहीन जीव स्त्री आहे तर माझा पतिप्रभू आनंदस्वरूप आहे. ॥२॥३

॥ देव गंधारी ॥

मन हरि कीरति करि सदहूं ॥
गावत सुनत जपत उधारै बरन अबरना सभहूं ॥१॥रहाउ ॥
जह ते उपजिओ तही समाइओ इह बिधि जानी तबहूं ॥
जहा जहा इह देही धारी रहनु न पाइओ कबहूं ॥१॥
सुखु आइओ भै भरम बिनासे क्रिपालु हूए प्रभ जबहू ॥
कहु नानक मेरे पूरे मनोरथ साथसंगि तजि लबहूं ॥२॥४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५२९)

शब्दार्थ : कीरति – कीर्तन; सदहूं – सदैव; उधारै – उद्धार होतो; बरन – सवर्ण; अबरना – अवर्ण; अस्पृश्य; तबहु – तेव्हा; जबहु – जेव्हा; लबहु – लालसा.

भावार्थ : हे मना ! सदैव हरीची कीर्ती गा. जो कोणी प्रभू परमात्म्याचे गुणगान गातो, ऐकतो, जप करतो, तो सवर्ण असो की अवर्ण असो, त्याचा प्रभू परमात्मा उद्धार करतो. ॥१॥रहाउ ॥ सदैव प्रभूचे नामस्मरण केल्याने ही गोष्ट लक्षात येते, की जीव ज्या प्रभू परमात्म्यापासून उत्पन्न झाला त्यातच तो अंती विलीन होतो. जेव्हा जेव्हा आत्म्याने हे शरीर धारण केले तेव्हा तेव्हा तो ह्या जगात कायम राहणार नाही हेही ठरलेले असते ॥१॥ जेव्हा तो कृपाळू प्रभू परमात्मा जीवावर प्रसन्न होतो, तेव्हा जीवाच्या मनातील सर्व भय, भ्रम नष्ट होतात व त्यास सुख लाभते. नानक सांगतात, संतजनांच्या संगतीत राहिल्याने, मनातील लालसा नष्ट केल्याने माझे सर्व मनोरथ (प्रभुप्राप्ती) पूर्ण झाले. ॥२॥४ ॥

॥ देव गांधारी ॥

मन जिउ अपुने प्रभ भावउ ॥
नीच हु नीचु नीचु अति नान्हा होइ गरीबु बुलावउ ॥१॥ रहाउ ॥
अनिक अडंबर माइआ के बिरथे ता सिउ प्रीति घटावउ ॥
जिउ अपुनो सुआमी सुखु मानै ता महि शोभा पावउ ॥१॥
दासन दास रेणु दासन की जन मी टहल कमावउ ॥
सरब सूख बडिआई नानक जीवउ मुखहु बुलावउ ॥२॥५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५२९)

शब्दार्थ : भावउ – प्रिय होणे; बुलावउ – धावा करणे; अडंबर – अवडंबर, सोंग ढोंग; बिरथे – व्यर्थ; घटावउ – कमी करणे; जिउ – जसे, ज्याप्रमाणे; रेणु – धूळ; टहल – सेवा; जीवउ – जीवन जगणे.

भावार्थ : हे मना ! कोणत्याही प्रयत्नाने तू प्रभू परमात्म्यास प्रिय हो. तू हीनाहून हीन, लहानाहून लहान-गरीब होऊन अत्यंत नम्रभावाने प्रभू परमात्म्याचा धावा कर. ॥१॥रहाउ ॥ ही माया अनेक सोंगे-ढोंगे करून तुला तिच्या जाळ्यात ओढण्याचा प्रयत्न करील. अशा मायेविषयीची तुझ्या मनातील ओढ कमी कर. ज्यात प्रभू परमात्म्यास आनंद वाटेल तेच तू कर. त्यामुळे तुला प्रभू दरबारात शोभा प्राप्त होईल. ॥१॥ नानक सांगतात, मी दासानुदासांच्या चरणधुळीची कामना करतो. मी प्रभुसेवकांची सेवा करतो. नानक सांगतात, असे केल्यानेच प्रभू दरबारी सर्व सुख व मोठेपण प्राप्त होते. मी माझ्या मुखाने प्रभू परमात्म्याचे बोल बोलतो. ॥२॥५ ॥

॥ देव गंधारी ॥

प्रभ जी तउ प्रसादि भ्रमु डारिओ ॥
तुमरी क्रिया ते सभु को अपना मन महि इहै बीचारिओ ॥१॥रहाउ ॥
कोटि पराध मिटे तेरी सेवा दरसनि दूखु उतारिओ ॥
नामु जपत महा सुखु पाइओ चिंता रोगु बिदारिओ ॥१॥
कामु क्रोधु लोभु झूठु निंदा साधू संगि बिसारिओ ॥
माइआ बंध काटे किरपा निधि नानक आपि उधारिओ ॥२॥६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५२९)

शब्दार्थ : डारिओ – नष्ट झाला; इहै – हा; बिचारिओ – विचार केला; पराध – अपराध; उतारिओ – नष्ट झाले; बिदारिओ – नष्ट झाले; बिसारिओ – विसरलो; उधारिओ – उद्धार केलास.

भावार्थ : हे प्रभो ! तुझ्या कृपेने माझ्या मनातील भ्रम दूर झाला. तुझ्याच कृपेने मला हे ज्ञान प्राप्त झाले की हे सारे जीव माझेच आहेत. कोणीही माझ्यापासून वेगळे नाहीत. तुझ्या सेवेने कोटी कोटी अपराध नष्ट झाले. तुझ्या दर्शनाने दुःख नष्ट झाले. प्रभुनामाचा जप केल्याने महासुख प्राप्त झाले. चिंतारूपी रोग नष्ट झाला. ॥१॥ संतसज्जनांच्या संगतीमुळे काम, क्रोध, लोभ, असत्य, परनिंदा ह्या साऱ्या गोष्टींचा विसर पडला. नानक सांगतात, त्या कृपिनिधी प्रभू परमात्म्याने माझे सर्व मायापाश तोडून टाकले. हे प्रभू ! तूच माझा उद्धार केलास. ॥२॥६॥

॥ देव गंधारी ॥

मन सगल सिआनप रही ॥
करन करावनहार सुआमी नानक ओट गही ॥१॥रहाउ ॥
आपु मेटि पए सरणाई इह मति साधू कही ॥
प्रभ की आगिआ मानि सुखु पाइआ, भरमु अधेरा लही ॥१॥
जान प्रबीन सुआमी प्रभ मेरे सरणि तुमारी अही ॥
खिन महि थापि उथापनहारे कुदरति कीम न पही ॥२॥७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५२९)

शब्दार्थ : रहि – समाप्त झाले; करन – करणार; करनहार – करवणारा; ओट – आश्रय; आगिआ – आज्ञा; लही – नष्ट झाला; जान – ज्ञान; प्रबीन – प्रवीण; अही – आलो; उथापनहारे – नष्ट करणारा; कुदरति – शक्ती; कीम – किंमत; मोल – न पही होत नाही.

भावार्थ : नानक सांगतात, मी त्या सर्व काही करणाऱ्या व करवून घेणाऱ्या प्रभू परमात्म्यास शरण गेलो, तेव्हा माझ्या मनातील माझ्या बुद्धिचातुर्याचा गर्व गळून पडला ॥१॥ रहाउ ॥ साधुसंतांनी केलेल्या उपदेशामुळे माझ्या मनातील अहंकार नष्ट झाला व मी प्रभू परमात्म्यास शरण गेलो. प्रभू परमात्म्याची आज्ञा मी शिरसावंद्य मानल्यामुळे माझ्या मनातील मोहमायेचा अज्ञान अंधकार नष्ट झाला व मला सुख प्राप्त झाले. ॥१॥ हे माझ्या ज्ञानप्रवीण प्रभू स्वामी ! मी तुला शरण आलो आहे. क्षणात निर्माण करण्याचे तसेच क्षणात नष्ट करण्याचे सामर्थ्य धारण करणाऱ्या प्रभू परमात्म्याचे मूल्यमापन कोणीही करू शकत नाही. ॥२॥७॥

॥ देव गंधारी महला ५ ॥

हरि प्रान प्रभू सुखदाते ॥

गुर प्रसादि काहू जाते ॥१॥रहाउ ॥

संत तुमारे तुमरे प्रीतम तिन कउ काल न खाते ॥

रंगि तुमारै लाल भए है राम नाम रसि माते ॥१॥

महा किलबिख कोटि दोख रोगा प्रभ द्रिसटि तुहारी हाते ॥

सोवत जागि हरि हरि हरि गाइआ नानक गुर चरन पराते ॥२॥८॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५२९)

शब्दार्थ : काहू – क्वचित, कोणास; जाते – ज्ञान प्राप्त होते; माते – मस्त; तुहारी – तुझी; हाते – नष्ट होते; पराते – पडतात; शरण जातात.

भावार्थ : प्रभू परमात्माच जीवाला प्राणदान व सुख देणारा आहे. सतगुरूच्या कृपेने कोणा विरळ्या माणसाला हा मान प्राप्त होतो. ॥१॥रहाउ ॥ हे परमप्रिय प्रभो! हे सारे संतजन तुझे आहेत. तुझ्याशी एकरूप झाले आहेत. त्यांना काळ खाऊ शकत नाही. ते तुझ्या प्रेमरंगात रंगून लालेलाल होऊन रामनामात मस्त होऊन जातात. ॥१॥ हे प्रभो! तुझ्या केवळ दृष्टिक्षेपाने महापातके, कोटी कोटी दोष, मायेचा रोग सारे सारे काही नष्ट होऊन जाते. हरी हरी अशा नामाचा गजर केल्याने मोहनिद्रेत झोपी गेलेला जीव जागा होतो नानक सांगतात. हे प्रभो! मी तुला शरणा आलो आहे. ॥२॥८॥

॥ देव गंधारी ५ ॥

सो प्रभु जत कत पेखिओ नैणी ॥

सुखदाई जीअन को दाता अंम्रितु जा की बैणी ॥१॥रहाउ ॥

अगिआनु अधेरा संती काटिआ जीअ दानु गुर दैणी ॥

करि किरपा करि लीनो अपुना जलते सीतल होणी ॥१॥

करमु धरमु किछु उपजि न आइओ नह उपजी निरमल करणी ।

छाडि सिआनप संजम नानक लागो गुर की चरणी ॥२॥९॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३०)

शब्दार्थ : जत – जेथे; कत – कोठे; पेखिओ – पाहतो; नैणी – डोळ्यांनी; उपजी – उत्पन्न;

भावार्थ : मी जेथे कोठे पाहतो तेथे तेथे सर्वत्र तो प्रभू परमात्माच मला दिसतो. तो प्रभू परमात्मा सुखदायी जीवन देणारा आहे. त्याची वाणी अमृतासारखी आहे. ॥१॥रहाउ ॥ संतजनांनी माझ्या मनातील अज्ञान अंधकार दूर केला. सतगुरूने मला आत्मिक जीवनाचे दान दिले. सतगुरूने मला आपला म्हटले, माझा स्वीकार केला व माझ्या मनातील मोहमायेची तृष्णा शांत केली. नानक सांगतात, मी कोणतेही कर्मकांड केले नाही. माझे आचरणही निर्मल नाही पण मी माझे सारे बुद्धीचातुर्य, सारा संकोच दूर सारून सतगुरू चरणी लीन झालो. ॥२॥९॥

॥ देव गंधारी ५ ॥

हरि राम नामु जपि लाहा ॥

गति पावही सुख सहज अनंदा काटे जम के फाहा ॥१॥रहाउ ॥

खोजत खोजत खोजि बीचारिओ हरि संत जना पहि आहा ॥

तिन्हा परापति एह निधाना जिन्ह कै करमि लिखाहा ॥१॥

से बडभागी से पतिवंते सेई पूरे साहा ॥

सुंदर सुघड़ सरूप ते नानक जिन्ह हरि हरि नामु विसाहा ॥२॥१०॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३०)

शब्दार्थ : लाहा – लाभ; फाहा – फास; पहि – पाशी, जवळ; आहा – आलो; तिन्हा – त्यांना; निधाना – संपत्ती; करमि – भाग्यात; लिखाहा – लिहिलेले; पतिवंते – प्रतिष्ठित; साहा – सावकार, धनी; विसाहा – विकत घेतला.

भावार्थ : हे जीवा ! तू प्रभुनामाचा जप कर. त्यानेच तुझे हित होईल. प्रभुनामाने जीवास परमगती प्राप्त होते. सहजानंद प्राप्त होतो. जन्ममरणाच्या चक्रातून सुटका होते. यमपाश तुटून जातात. ॥१॥रहाउ ॥ प्रभू परमात्म्याचा शोध घेता घेता मी संतजनांच्या जवळ येऊन पोहोचलो. ज्यांच्या भाग्यात तसे लिहिले असेल त्यासच हा प्रभुनामाचा खजिना प्राप्त होतो. ॥१॥ ज्यांनी हरिनाम विकत घेतले तेच खरे भाग्यवान, त्यांनाच खरी प्रतिष्ठा लाभते, तेच खरे श्रीमंत, नानक सांगतात, ज्यांना प्रभुनाम प्राप्त झाले तेच सुंदर, सुडौल, सुस्वरूप. ॥२॥१०॥

॥ देव गंधारी ५ ॥

मन कह अहंकारि अफारा ॥

दुरगंध अपवित्र अपावन भीतरि जो दीसै सो छारा ॥१॥रहाउ ॥

जिनि कीआ तिसु सिमरि परानी जीउ प्रान जिनि धारा ॥

तिसहि तिआगि अवर लपटावहि मरि जनमहि मुगध गवारा ॥१॥

अंध गुंग पिंगुल मति हीना प्रभ राखहु राखनहारा ॥

करन करावनहार समरथा किआ नानक जंत बिचारा ॥२॥११॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३०)

शब्दार्थ : कह – का; अफारा – फुलून जाणे, फुगून जाणे; छारा – भस्म, राख; जिनि – ज्याने; किय्या – उत्पन्न केले; धारा – धारण केले. आश्रय दिला; लपटावही – चिकटणे, कच्छपी लागणे, मागे जाणे; पिंगुल – लंगडा.

भावार्थ : हे मना ! तू अहंकाराने फुगून का वेड्यासारखा हिंडतो आहेस ? तू तुझ्या अंतरात डोकावून बघ. तुझ्या अंतःकरणात अपवित्र दुर्विचाराचा दुर्गंध येतो आहे व अरे वेड्या ह्या जगात जे जे दिसते आहे ते सारे नश्वर आहे. त्याची अखेर राख होऊन जाणार आहे. ॥१॥रहाउ ॥ हे जीवा ! ज्या प्रभू परमात्म्याने तुला उत्पन्न केले, जो तुझ्या जीवाचा प्राणाधार आहे, त्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण कर. त्याला सोडून तू मोहमायेच्या मागे लागल्यानेच, हे मूर्ख अडाण्या, जन्ममरणाच्या चक्रात फिरत राहिला आहेस. ॥१॥ हे प्रभो ! मी मोहमायेने अंधळा झालो आहे. मी चांगले विचार ऐकू शकत नाही, असा मी पंगू आहे. हे रक्षणकर्त्या प्रभू माझे रक्षण कर. नानक सांगतात, हा जीव सर्वस्वी दुबळा आहे. सारे काही करणारा व करवून घेणारा प्रभू सर्व समर्थ आहे. ॥२॥११॥

॥ देव गंधारी ५ ॥

सो प्रभु नैरै हू ते नैरै ॥

सिमरि धिआइ गाइ गुन गोबिंद दिनु रैनि साझ सवरै ॥१॥रहाउ ॥

उधरु देह दुलभ साधू संगि हरि हरि नामु जपरै ॥

खंड ३ [४७४]

घरी न मुहुतु न चसा बिलंबहु कालु नितहि नित हैरै ॥१॥

अंध बिला ते काढहु करते किआ नाही घरि तैरै ॥

नामु अधारु दीजै नानक कउ आनद सूख घनेरै ॥२॥१२॥छके २ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३०)

शब्दार्थ : नैरै – जवळ; साझ – सायंकाळ; सवेरे – सकाळी; हैरै – पहात आहे. बिला – गुहा, बिळ; घनेरै – पुष्कळ.

भावार्थ : हे जीवा ! तो प्रभू परमात्मा तुझ्या अगदी जवळ आहे. जराही दूर नाही. तू सकाळ-संध्याकाळ, रात्रंदिवस त्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण कर. त्याचे ध्यान कर, त्याचे गुण गा. ॥१॥रहाउ ॥ हा दुर्लभ देह धारण करणाऱ्या जीवा तू संतजनांच्या संगतीत राहून प्रभुनामाचा जप करून स्वतःचा उद्धार करून घे. त्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करण्यासाठी घटका नव्हे मुहूर्त नव्हे क्षणाचाही विलंब लावू नकोस. तो काळ तुला गिळायला टपून बसला आहे. ॥१॥ त्या कर्त्या पुरुष प्रभू परमात्म्याच्या घरी कशाचीही वाण नाही. हे प्रभो ! तू मला ह्या अज्ञानरूपी अंधाऱ्या गुहेतून बाहेर काढ. नानक म्हणतात, हे प्रभो ! मला तुझ्या नामाचा आश्रय दे. तुझ्या नामातच अनंत सुख, अपार आनंद साठवलेला आहे. ॥१२॥

॥ देव गंधारी ५ ॥

मन गुर मिलि नामु अराधिओ ॥

सूख सहज आनंद मंगल रस जीवन का मूलु बाधिओ ॥१॥रहाउ ॥

करि किरपा अपुना दासु कीनो काटे माइआ फाधिओ ॥

भाउ भगति गाइ गुण गोबिद जम का मारगु साधिओ ॥१॥

भइओ अनुग्रहु मिटिओ मोरचा अमोल पदारथु लाधिओ ॥

बलिहारै नानक लख बेरा मेरे ठाकुर अगम अगाधिओ ॥२॥१३॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३०)

शब्दार्थ : मूलु – मूळ; बाधिओ – बांधले; किनो – केले; फाधिओ – पाश; अनुग्रह – वरदान; मोरचा – गंज, मळ, घाण; लाधिओ – लाभला; बेरा – वेळा; अगाधिओ – अगाध.

भावार्थ : हे मना ! सतगुरूच्या संगतीने प्रभुनामाची आराधना कर. त्याने तुला सहजसुख, आनंद प्राप्त होऊन मंगल जीवनाचा पाया दृढ होईल. ॥१॥रहाउ ॥ प्रभू परमात्मा ज्याच्यावर कृपा करतो व ज्यास आपला सेवक बनवतो त्याचे मोहमायेचे सारे पाश तोडून टाकतो. असा सेवक भावभक्तीने प्रभू परमात्म्याचे गुणगाण गातो व यमाला जिंकून घेतो. ॥१॥ ज्याच्यावर प्रभू परमात्मा अनुग्रह करतो, त्याच्या अंतःकरणातील मोहमायेचा, विषयविकाराचा मळ नष्ट होतो व त्यास प्रभुनामरूपी अमोल पदार्थाचा लाभ होतो. नानक सांगतात, अशा ह्या माझ्या अगम्य अगाध प्रभुस्वामीवर मी माझे सर्वस्व लक्ष लक्ष वेळा ओवाळून टाकतो. ॥२॥१३॥

॥ देव गंधारी ५ ॥

माई जो प्रभ के गुन गावै ॥

सफल आइआ जीवन फलु ता को पारब्रहम लिव लावै ॥१॥ रहाउ ॥

सुंदरु सुघडु सूरु सो बेता जो साधू संगु पावै ॥

नामु उचारु करे हरि रसना बहुडि न जोनी धावै ॥१॥

खंड ३ [४७५]

पूरन ब्रह्म रविआ मन तन महि आन न द्रिसटी आवै ॥

नरक रोग नही होवत जन संगि नानक जिसु लडि लावै ॥२॥१४॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३१)

शब्दार्थ : सुरु – शूर; बेता – ज्ञाता; मूलतत्त्व जाणणारा; रविआ – रममाण झाला; लडिलावै – पदरात घेतो;

भावार्थ : हे माते ! जो प्रभू परमात्म्याचे गुणगान गातो. त्याचे जीवन सफल होते व त्याचे मन परब्रह्म परमात्म्याशी एकरूप होते. ॥१॥रहाउ॥ ज्याला साधुसंतांची संगत प्राप्त झाली. तोच खरा शूर, सुंदर, सुडौल जीव होय. तोच प्रभू परमात्म्याचे मूळ स्वरूप जाणणारा ज्ञाता होय. त्याची रसना सदैव प्रभुनामाचा उच्चार करत असते. त्यास परत जन्म घ्यावा लागत नाही. ॥१॥ अशा प्रभुसेवकाच्या तन-मनात पूर्ण ब्रह्म परमात्मा वास करतो. त्यास एकमेव प्रभू परमात्म्याखेरीज अन्य काहीही, कोणीही दिसत नाही. नानक सांगतात, ज्यास प्रभू परमात्मा आपल्या पदरात घेतो, आपला सेवक म्हणून ज्याचा स्वीकार करतो, त्याची सर्व पापे नष्ट होतात. त्यास नरकयातना भोगाव्या लागत नाहीत. ॥२॥१४॥

॥ देव गंधारी ५ ॥

चंचलु सुपनै ही उरझाडो ॥

इतनी न बूडै कबहू चलना बिकल भडो संगि माडो ॥१॥रहाउ॥

कुसम रंग संग रसि रचिआ बिखिआ एक उपाडो ॥

लोभ सुनै मनि सुखु करि मानै बेगि तहा उठि धाडो ॥१॥

फिरत फिरत बहुतु स्रमु पाडो संत दुआरै आडो ॥

करी क्रिपा पारब्रह्मि सुआमी नानक लीओ समाडो ॥२॥१५॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३१)

शब्दार्थ : उरझाडो – गुंतून पडतो; बुडै – समजणे; कबहू – केव्हा बिकल – व्याकूल; बिखिआ – विषयविकार; बेगी – वेगाने; धाडो – धावतो.

भावार्थ : हे चंचल मन, स्वप्नवत अशा ह्या संसारात गुंतून पडते. ते मोहमायेच्या संगतीने इतका बेभान होते की ह्या संसारातून कधीतरी निघून जावे लागणार आहे हेही त्यास समजत नाही. ॥१॥रहाउ॥ रंगीबेरंगी, आकर्षक क्षणात सुकून जाणाऱ्या फुलासारख्या ह्या मोहमायेने भरलेल्या संसारात ते रंगून जाते. त्याच्या मनात सदैव विषयविकारांची उत्पत्ती होते. ते लोभाची गोष्ट ऐकताच आनंदित होऊन वेगाने त्यांच्याकडे धावत सुटते. ॥१॥ माणूस मायेच्या मागे धावून धावून थकून गेल्यावर अखेर संतजनांच्या दारी येतो. अशा जीवांना प्रभू परमात्मा क्षमा करतो व त्यांच्यावर कृपा करून त्यांना आपल्या सामावून घेतो. ॥२॥१५॥

॥ देव गंधारी ५ ॥

सरब सुखा गुर चरना ॥

कलिमल डारन मनहि सधारन इह आसर मोहि तरना ॥१॥रहाउ॥

पूजा अरचा सेवा बंदन इहै टहल मोहि करना ॥

बिगसै मनु होवै परगासा बहुरि न गरभै परना ॥१॥

सफल मूरति परसउ संतन की इहै धिआना धरना ॥

भडो क्रिपालु ठाकुरु नानक कउ परिओ साध की सरना ॥२॥१६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३१)

खंड ३ [४७६]

शब्दार्थ : कलिमल – पाप; डारन – विनाशक; सधारन – आश्रयदाता; आरचा – अर्चना; टहल – सेवा; मोहि – मला; विगसै – विकसते; परगासा – प्रकाशित; परसउ – स्पर्श करणे; धिआना – ध्यान.

भावार्थ – सतगुरुच्या चरणी लीन होण्यातच सर्व सुख साठवलले आहे. सतगुरुचरण सेवा ही पापनाशक व मनाला आधार देणारी आहे. ह्याच आधाराने मला हा भवसागर तरून जावयाचा आहे. भक्तीचे पूजन, अर्चन, सेवा, वंदन आदी नाना मार्ग सांगितले जातात पण संतचरण हीच माझी प्रभुभक्ती आहे. संतचरण सेवा केल्याने माझ्या मनाचा विकास झाला. माझ्या मनात ज्ञानाचा प्रकाश पसरला. आता मला परत गर्भवास भोगावा लागणार नाही. ॥१॥ मी संतचरणांना स्पर्श करतो. संतजन हेच माझे जीवन सफल करणारे आहेत. त्यांची चरणसेवा हीच माझी ध्यान धारणा. नानक सांगतात, जेव्हा प्रभू परमात्म्याची कृपा झाली, तेव्हापासून मी संतजनांच्या चरणी शरण गेलो ॥२॥१६॥

॥ देव गंधार महला ५ ॥

अपुने हरि पहि बिनती कहीऐ ॥

चारि पदारथ अनद मंगल निधि सूख सहज सिधि लहीऐ ॥१॥रहाउ ॥

मानु तिआगि हरि चरनी लागउ तिसु प्रभ अंचलु गहीऐ ॥

आंच न लागै अगनि सागर ते सरनि सुआमी की अहीऐ ॥१॥

कोटि पराध महा अक्रितघन बहुरि बहुरि प्रभ सहीऐ ॥

करुणामै पूरन परमेसुर नानक तिसु सरनहीऐ ॥२॥१७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३१)

शब्दार्थ : बिनती – विनंती, प्रार्थना; लहीऐ – प्राप्त करा; मानु – अभिमान, अहंकार; अंचलु – पदर; गहीऐ – ग्रहण करणे; अहीऐ – यावे; अक्रितघन – कृतघ्न; दुराचारी; सहिऐ – सहन करणे.

भावार्थ : हे जीवा ! तू प्रभू परमात्म्या पुढे प्रार्थना कर. त्याच्याकडून तुला चारी पुरुषार्थ (धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष) सहजसुख, सर्व सिद्धी व मांगल्याचे भांडार प्राप्त होईल. ॥१॥रहाउ ॥ जो अभिमानाचा त्याग करून प्रभू परमात्म्याच्या चरणी लीन होतो, त्यास प्रभू परमात्मा पदरात घेतो. अशा प्रभुसेवकास भवाग्नीची झळ सोसावी लागत नाही. ॥१॥ प्रभू परमात्मा अत्यंत सहनशील आहे. त्याने महाकृतघ्न, दुराचारी लोकांचे कोटी कोटी अपराध वारंवार सहन केले आहेत. नानक सांगतात, त्या पूर्ण करुणामय प्रभू परमात्म्यास शरण जावे. ॥२॥१७॥

॥ देव गंधारी ५ ॥

गुर के चरन रिदै परवेसा ॥

रोग सोग सभि दूख बिनासे उतरे सगल कलेसा ॥१॥रहाउ ॥

जनम जनम के किलबिख नासहि कोटि मजन इसनाना ॥

नामु निधानु गावत गुण गोबिंद लागो सहजि धिआना ॥१॥

करि किरपा अपुना दासु कीनो बंधन तोरि निरारे ॥

जपि जपि नामु जीवा तेरी बाणी नानक दास बलिहारे ॥२॥१८॥ छके ३

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३१)

शब्दार्थ : रिदै – हृदयात; परवेसा – प्रवेश केला; मजन – स्नान; किनो – किले; निरारे – निराळे, अलग.

भावार्थ : सतगुरूच्या चरणांची हृदयात धारणा केल्याने सर्व तऱ्हेचे भवरोग, शोक, दुःख, क्लेश सारे काही नष्ट होते. ॥१॥रहाउ ॥ गुरूचे चरण हृदयात धारण करणे हे कार्य तीर्थात स्नान केल्यासारखे पुण्यप्रद आहे. प्रभू परमात्म्याचे गुणगान केल्याने प्रभुनामाचा खजिना प्राप्त होतो व जीव प्रभू परमात्म्याशी सहज एकरूप होऊन जातो. ॥१॥ प्रभू परमात्मा ज्याच्यावर कृपा करून त्यास आपला सेवक म्हणून स्वीकारतो, त्याचे सर्व मायापाश तोडून टाकून त्यास सर्व वासना विकारांपासून अलिप्त ठेवतो. नानक सांगतात, हे प्रभू ! मी तुझ्या नाम स्मरणानेच जीवन जगत आहे. मी तुझ्यावर माझे सर्वस्व ओवाळून टाकतो. ॥२॥१८॥

॥ देव गंधारी महला ५ ॥

माई प्रभ के चरन निहारउ ॥

करहु अनुग्रहु सुआमी मेरे मन ते कबहु न डारउ ॥१॥रहाउ ॥

साधू धूरि लाई मुखि मसतकि काम क्रोधू बिखु जारउ ॥

सभ ते नीचु आतम करि मानउ मन महि इहु सुखु धारउ ॥१॥

गुन गावह ठाकुर अबिनासी कलमल सगले झारउ ॥

नाम निधानु नानक दानु पावउ कंठि लाइ उरिधारउ ॥२॥१९॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३१)

शब्दार्थ : निहारउ – न्याहाळतो, पाहतो; कबहु – कधीही; डारु – दूर करणे; धूरि – धूळ; जारउ – जाळणे; आतम – स्वतःला; धारउ – धारण करणे; अबिनासी – अविनाशी; कलमल – पाप; झारउ – झाडणे, टाकून देणे, नष्ट करणे.

भावार्थ : हे माते ! मी सदैव प्रभुचरण न्याहाळतो. हे माझ्या स्वामी ! माझ्यावर कृपा कर. माझ्या मनातून प्रभुनाम कधीही दूर होऊ नये ॥१॥रहाउ ॥ संतजनांचे चरणरज मुख मस्तकी धारण करून मनातील काम क्रोध आदी विषयविकार मी जाळून टाकीन. मी स्वतःला नीचाहून नीच मानीन व हा नम्रभाव मी सदैव सुखाने धारण करीन. ॥१॥ त्या अविनाशी प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करून मी माझी सर्व पापे नष्ट करीन. नानक सांगतात, मी प्रभुनामरूपी खजिना प्राप्त करून तो माझ्या हृदयात कायम राखून ठेवीन. मी कधीही प्रभुनाम विसरणार नाही ॥२॥१९॥

॥ देव कंधारी महला ५ ॥

प्रभ जीउ पेखउ दरसु तुमारा ॥

सुंदर धिआनु दिनु रैनी जीअ प्रान ते पिआरा ॥१॥रहाउ ॥

सासत्र बेद पुरान अविलोके सिप्रिति ततु बीचारा ॥

दीनानाथ प्रान पति पूरन भवजल उधरनहारा ॥१॥

आदि जुगादि भगत जन सेवक ता की बिखै अधारा ॥

तिन जन की धूरि बाछै नित नानकु परमेसरु देवनहारा ॥२॥२०॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३२)

शब्दार्थ : पेखउ – पाहीन; दरसु – दर्शन करीन; धारु – धरीन; सासत्र – शास्त्र; अविलोके – अवलोकन केले, शोधले; सिप्रिति – स्मृती; भवजल – भवसागर; उधरन हारा – उद्धारकर्ता; बाछे – इच्छा करतो; देवन हारा – देणारा.

भावार्थ : हे प्रभो ! मी सदैव तुला पाहावे. तुझे दर्शन करावे. तुझ्या सुंदर स्वरूपाचे ध्यान धरावे. तुझे नाम मला सदैव माझ्या प्राणाहून प्रिय वाटावे. ॥१॥रहाउ ॥ हे प्रभो ! मी सर्व शास्त्रे, पुराणे, वेदांचे अवलोकन केले आहे सर्व स्मृती वाचल्या

आहेत. त्यातून मला एकच सार तत्त्व आढळून आले आहे की तो दीनांचा नाथ, सर्व जीवांचा धनी, पूर्ण प्रभूच केवळ भवसागर पार करून नेणारा आहे. ॥१॥ ह्या सृष्टीच्या निर्मितीच्या आधीपासून, युगांच्याही आधीपासून सर्व जीव विषयविकारांपासून मोहमायेपासून वाचण्यासाठी तुझाच आधार घेत आले आहेत. नानक अशा भक्तजनांच्या चरणधुळीची इच्छा धरतो. हे प्रभो ! मला हे तूच देऊ शकतोस, माझी ही इच्छा पूर्ण करा. ॥२॥२०॥

॥ देव गंधारी महला ५ ॥

तेरा जनु राम रसाइणि माता ॥

प्रेम रसा निधि जाकउ उपजी छोडि न कतहू जाता ॥१॥रहाउ ॥

बैठत हरि हरि सोवत हरि हरि हरि रसु भोजनु खाता ॥

अठसठि तीरथ मजनु कीनो साधू धूरी नाता ॥१॥

सफलु जनमु हरि जन का उपजिआ जिनि कीनो सउतु बिधाता ॥

सगल समूह लै उधरे नानक पूरन ब्रह्म पछाता ॥२॥२१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३२)

शब्दार्थ : रसाइणि – रसायन; माता – मस्त, मत्त; नाता – स्नान करतो.

भावार्थ : हे प्रभो ! तुझे सेवक तुझे नामरूपी रसायन प्राशन करून मस्त होतात. ज्या प्रभुसेवकास नामरूपी खजिना प्राप्त झाला, तो नामापासून कधीही दूर जात नाही. ॥१॥रहाउ ॥ तो झोपताना हरिनाम घेतो. उठतानाही हरिनाम घेतो. भोजन करतानाही हरिनामाचे भोजन करतो. जो प्रभुसेवक संतजनांच्या चरणधुळीने स्नान करतो, त्यास असे वाटते की जणू काही आपण अडुसष्ट तीर्थात स्नान करत आहोत. ॥१॥ त्या प्रभुसेवकाचा जन्म सफल झाला, ज्याने इतर जीवांना प्रभुनाम देऊन त्यांना प्रभू परमात्म्याचे पुत्र बनवले. त्या प्रभू परमात्म्याच्या सेवकाच्या संगतीत राहणाऱ्या सर्व लोकांना तो भवसागर पार करून नेतो. नानक सांगतात, अशा सेवकाने पूर्ण ब्रह्म परमात्म्यास ओळखले आहे. ॥२॥२१॥

॥ देव गंधारी महला ५ ॥

माई गुर बिनु गिआनु न पाईऐ ॥

अनिक प्रकार फिरत बिललाते मिलत नही गोसाईऐ ॥१॥रहाउ ॥

मोह रोग सोग तनु बाधिओ बहु जोनी भरमाईऐ ।

टिकनु न पावै बिनु सत संगति किसु आगै जाइ रूआईऐ ॥१॥

करै अनुग्रहु सुआमी मेरा साध चरन चितु लाईऐ ॥

संकट घोर कटे खिन भीतरि नानक हरि दरसि समाईऐ ॥२॥२२॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३२)

शब्दार्थ : माइ – माता; गिआनी – ज्ञान; बिललाते – विलाप करत, दुःख करत; गुसाइआ – प्रभू परमात्मा, जगन्नाथ; बाधिआ – बांधले गेले आहे. टिकनु – स्थिरता; रूआइऐ – रडावे.

भावार्थ : हे माते ! सतगुरूशिवाय ज्ञान प्राप्त होत नाही. कितीही विलाप केलात, चहूकडे फिरलात तरीही तो प्रभू परमात्मा प्राप्त होत नाही. ॥१॥रहाउ ॥ मोह, शोक आदी विकारांनी सारे जीव बांधले गेले आहेत. त्यामुळे ते योनी-योनीतून फिरत असतात. त्यांना संतजनांची संगत प्राप्त न झाल्याने त्यांना जीवनात स्थिरता लाभत नाही. असा जीव आपले दुःख तरी कोणापुढे व्यक्त करणार ? ॥१॥ नानक म्हणतात, ज्याच्यावर प्रभू परमात्मा कृपा करतो त्याचे चित्त सत्पुरुषांच्या चरणी

जोडले जाते. त्यांची घोर संकटे ही क्षणात दूर होतात. त्यास प्रभुदर्शन प्राप्त होऊन तो प्रभुरूपात एकरूप होऊन जातो. ॥२॥२२॥

॥ देव गंधारी महला ५ ॥

ठाकुर होए आपि दइआल ॥

भई कलिआण अनंद रूप होई है उबरे बाल गुपाल ॥रहाउ ॥

दुइ कर जोडि करी बेनंती पारब्रहमु मनि धिआइआ ॥

हाथु देइ राखे परमेसुरि सगला दुरतु मिटाइआ ॥१ ॥

वर नारी मिलि मंगलु गाइआ ठाकुर का जैकारु ॥

कहु नानक जन कउ बलि जाइए जो सभना करे उधारु ॥२ ॥२३ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३२)

शब्दार्थ : दुरतु – दुःख, कलिआण – कल्याण; उबरे – उद्धार होतो; बेनंति – विनंती; धिआइआ – ध्यान करणे, स्मरण करणे; मिटाइआ – नष्ट केले; वर – पती, प्रभू; नारी – जीवस्त्री; उधारु – उद्धार

भावाथ : ज्या प्रभू सेवकावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते, त्याचे कल्याण होते. तो आनंदरूप होतो. त्याच्या कृपेने जीव भवसागर तरून जातो. ॥१ ॥रहाउ ॥ जो प्रभुसेवक दोन्ही हात जोडून प्रभू परमात्म्यास नम्रतापूर्वक विनंती करतो, त्या परब्रह्म परमात्म्याचे स्मरण करतो, त्यास प्रत्यक्ष प्रभू परमात्मा हाती धरून त्याचे सर्व दुःख, क्लेष दूर करतो. ॥१ ॥ अशा जीवस्त्रीचे प्रभुपतीशी मिलन होते व ती जीवस्त्री मंगलगीत गाऊन प्रभू परमात्म्याचा जयजयकार करते. नानक सांगतात, जो प्रभुसेवक सर्व जीवांचा उद्धार करतो, त्याच्यावर मी माझे सर्वस्व समर्पित करतो. ॥२॥२३॥

॥ देव गंधारी महला ५ ॥

१ ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

(ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरूकृपेने तो प्राप्त होतो.)

अपुने सतिगुर पहि बिनउ कहिआ ॥

भाए क्रिपाल दइआल दुखभंजन मेरा सगल अंदेसरा गइआ ॥रहाउ ॥

हम पापी पाखंडी लोभी हमरा गुनु अवगुनु सभु सहिआ ॥

करु मसतकि धारि साजि निवाजे मुए दुसट जो खइआ ॥१ ॥

परउपकारी सरब सधारी सफल दरसन सहजइआ ॥

कहु नानक निरगुण कउ दाता चरण कमल उरधरिआ ॥२ ॥२४ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३३)

शब्दार्थ : पहि – पाशी, जवळ; बिनउ – विनयपूर्वक; अंदेसरा – चिंता; सहिआ – सहन केले; साजि – उत्पन्न करून, प्रतिष्ठित करून, सजवून; निवाजे – कृपा केली; दुसट – दुष्ट; सधारी – सुधारतो, संभाळ करतो; सहजइआ – आत्मिक स्थिरता.

भावाथ : मी जेव्हा त्या प्रभू परमात्म्यास विनवून सांगितले, तेव्हा तो दुःखनाशक प्रभू परमात्मा माझ्यावर कृपावंत झाला. त्याने माझ्यावर दया केली व माझ्या सर्व चिंता दूर झाल्या ॥१ ॥रहाउ ॥ मी पापी, पाखंडी, लोभी, माझे सारे गुणावगुण

सर्वकाही त्याने पोटात घातले. माझ्या मस्तकी आपला वरदहस्त ठेवून त्याने मला प्रतिष्ठा प्राप्त करून दिली. त्याच्या कृपेने, सर्व दुष्ट जे मला खावयास आले होते, ते मारले गेले. ॥१॥ तो प्रभू परमात्मा परोपकारी आहे. सर्वांना आश्रय देणारा आहे. त्याच्या दर्शनाने जीवन सफल होते व जीवास सहजानंद प्राप्त होतो. त्यास आत्मिक स्थिरता प्राप्त होते. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्मा गुणहीन जीवांना सद्गुणांचे दान देतो. अशा प्रभू परमात्म्याचे चरणकमल मी माझ्या अंतःकरणात धारण करतो. ॥२॥२४॥

॥ देव गंधारी महला ५ ॥

अनाथ नाथ प्रभु हमारे ॥ सरनि आइओ राखनहारे ॥रहाउ ॥

सरब पाखु राखु मुरारे ॥ आगै पाछै अंती वारे ॥१॥

जब चितवउ तब तुहारे ॥ उन सम्हारि मेरा मनु सधारे ॥२॥

सुनि गावउ गुर बचनारे ॥ बलि बलि जाउ साध दरसारे ॥३॥

मन महि राखउ एक असारे ॥ नानक प्रभु मेरे करनैहारे ॥४॥२५॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३३)

शब्दार्थ : राखनहारे – रक्षणकर्ता; क पाख – पक्ष, ठिकाणी; सम्हारि – स्मरण करणे; सधारे – सुधारते; असारे – आश्रय, आसरा; करनैहारे – कर्तापुरुष.

भावार्थ : हे अनाथांच्या नाथा, हे सर्व जीवांचे रक्षणकर्त्या प्रभू परमात्मा मी तुला शरण आलो आहे. ॥१॥ रहाउ ॥ हे प्रभू ! माझे सर्वतोपरी रक्षण कर. इहलोकात-परलोकात, अंत्यसमयीही माझे रक्षण कर. ॥१॥ मी जेव्हा जेव्हा स्मरण करतो, तेव्हा तेव्हा तुझेच स्मरण करतो. तुझ्या नामस्मरणाने माझे अंतःकरण शुद्ध होते. ॥२॥ सतगुरूचे वचन ऐकून मीही त्या प्रमाणे तुझे गुण गातो. मी संतजनांचे दर्शन करून त्यांच्या चरणी माझे सर्वस्व समर्पित करतो. ॥३॥ हे प्रभो ! माझ्या मनाला केवळ एकमेव तुझाच आसरा आहे. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्मा सर्वकाही करणारा आहे. ॥४॥२५॥

॥ देव गंधारीक महला ५ ॥

प्रभु इहै मनोरथु मेरा ॥

क्रिपा निधान दइआल मोहि दीजै करि संतन का चेरा ॥रहाउ ॥

प्रातहकाल लागउ जन चरनी निसबासुर दरसु पावउ ॥

तनु मनु अरपि करउ जन सेवा रसना हरि गुन गावउ ॥१॥

सासि सासि सिमरउ प्रभु अपुना संत संगि नित रहीऐ ॥

एकु अधारु नामु धनु मोरा अनदु नानक इहु लहीऐ ॥२॥२६॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३३)

शब्दार्थ : इहै – हे; चेरा – दास, सेवक; नितबासुर – नित्य, प्रतिदिन; अधारु – आधार; लहीऐ – प्राप्त होवो.

भावार्थ : हे कृपानिधे, दयाळू प्रभू मला संतजनांचा सेवक कर. हेच माझे मनोरथ आहे. हीच माझी इच्छा आहे. ॥१॥ रहाउ ॥ हे प्रभो ! सकाळी उठून मी संतजनांच्या चरणी मस्तक ठेवावे. प्रतिदिन नित्यनेमाने मी त्यांचे दर्शन घ्यावे. मी माझे तन-मन त्यांचे चरणी अर्पण करून संतजनांची सेवा करावी. प्रभू परमात्म्याचे गुणगान गावे. ॥१॥ हे प्रभो ! मी प्रत्येक श्वासाश्वासाला तुझे स्मरण करावे व तुझ्या संतांच्या संगतीत सदैव रहावे. हे प्रभो ! प्रभुनाम हेच माझे धन असावे. तोच माझा आधार असावा. तोच माझा आनंद असावा. हे प्रभो ! माझे हे मनोरथ पूर्ण करा ॥२॥२६॥

रागु देव गंधारी महला ५, घरू ३

१ ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

(ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरुकृपेने तो प्राप्त होतो.)

मीता ऐसे हरि जीउ पाए ॥

छोडि न जाई सद ही संगे अनदिनु गुर मिलि गाए ॥१ ॥रहाउ ॥

मिलिओ मनोहरु सरब सुखैना तिआगि न कतहू जाए ॥

अनिक अनिक भाति बहु पेखे प्रिअ रोम न समसरि लाए ॥१ ॥

मंदरि भागु सोभ दुआरै अनहत रुणु झुणु लाए ॥

कहु नानक सदा रंगु माणे ग्रिह ग्रिह थीते सद थाए ॥२ ॥१ ॥२७ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३३)

शब्दार्थ : मीता – मित्र; सरब – सर्व; सुखैना – सुखदायी; भाती – प्रकारे; समसरि – तुल्य, बरोबरीचा; रोम – केस; माणे – रममाण; थीते – स्थिर; याए – स्थान.

भावार्थ : मला प्रभूसखा हा असा मित्र मिळाला आहे, की जो कधीही मला सोडून जात नाही. तो सदैव माझ्याबरोबर असतो. मी माझ्या सतगुरूसह सदैव त्याचेच गुणगान गातो. ॥१ ॥रहाउ ॥ तो सर्व सुखदायी मनोहर प्रभू कधीही मला सोडून जात नाही, मी अनेक प्रकारचे लोक पाहिले आहेत पण माझ्या प्रभूसख्याच्या केसाचीही कोणी बरोबरी करू शकत नाही. ॥१ ॥ नानक सांगतात, ज्या प्रभुसेवकाच्या अंतःकरणात प्रभू परमात्म्याचा स्थिर वास आहे. तो सदैव आत्मिक आनंदात रममाण होऊन राहतो. त्याचे भाग्य उजळते. प्रभू महालाची दारे त्याला उघडली जातात. त्याच्या अंतःकरणात प्रभू परमात्म्याचा अनाहत नाद घुमत राहतो. तो प्रभुद्वारी शोभा प्राप्त करतो. ॥२ ॥१२ ॥२७ ॥

॥ देव गंधारी ५ ॥

दरसन नाम कउ मनु आछै ॥

भ्रमि आइओ है सगल थान रे आहि परिओ संत पाछै ॥१ ॥रहाउ ॥

किसु हउ सेवी किसु आराधी जो दिसटै सो गाछै ॥

साध संगति की सरनी परीए चरण रेनु मनु बाछै ॥१ ॥

जुगति न जाना गुनु नही कोई महा दुतरु माइ आछै ॥

आइ पइओ नानक गुर चरनी तउ उतरी सगल दुराछै ॥२ ॥२ ॥२८ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३३)

शब्दार्थ : आछै – इच्छा करतो; आहि – येऊन; दिसटै – दिसतो; गाछै – नश्वर; बाछै – वांछितो, इच्छितो, जुगति – युक्ती; दुराछैका – दुष्ट वासना.

भावार्थ : हे बंधू! माझे मन प्रभू दर्शनाची प्रभुनामाचे स्मरण करण्याची कामना करते. मी सर्व ठिकाणी फिरून आलो पण मला प्रभू परमात्म्याचे दर्शन झाले नाही. अखेर मी संतजनांच्या पायावर डोके ठेवले, त्यांच्या आश्रयाला आलो ॥१ ॥रहाउ ॥ मी कोणाची सेवा करू? कोणाची आराधना करू? कारण जे जे दृश्यमान आहे ते सारे नश्वर आहे. आता मी संतजनांच्या चरणी लीन झालो आहे. मला संतजनांचे चरणरज प्राप्त होवोत, हीच माझ्या मनीची इच्छा आहे. ॥१ ॥ माझ्या अंगी चातुर्य नाही, सतगुण नाहीत आणि ही माया तर अत्यंत दुस्तर आहे. मी हा भवसागर कसा पार करू? नानक सांगतात, ज्या

जीवाने सतगुरु चरणांचा आश्रय घेतला, त्याच्या मनातील सर्व दुष्ट वासना नष्ट होतात आणि तो प्रभुसेवक हा भवसागर तरून जातो. ॥२॥२॥२८॥

॥ देव गंधारी ५ ॥

अंघ्रिता प्रिअ बचन तुहारे ॥
अति सुंदर मनमोहन पिआरे सभ हू मधि निरारे ॥१॥रहाउ ॥
राजु न चाहउ मुकति न चाहउ मनि प्रीति चरन कमलारे ॥
ब्रहम महेस सिध मुनि इंद्रा मोहि ठाकुर ही दरसारे ॥१॥
दीनु दुआरै आइओ ठाकुर सरनि परिओ संत हारे ॥
कहु नानक प्रभ मिले मनोहर मनु सीतल बिगसारे ॥२॥३॥२९॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३४)

शब्दार्थ : निरारे – निराळे; दरसारे – दर्शन; बिगसारे – विकसित.

भावार्थ : हे प्रभो ! तुझे नाम मला अमृताहून प्रिय आहे. हे प्रभो ! तू अत्यंत सुंदर आहेस. मनाला मोहून टाकणारा आहेस. तू सर्वत्र आहेस पण तरीही तू सर्वांपासून अलिप्त आहेस. सर्वांहून निराळा आहेस ॥१॥रहाउ ॥ हे प्रभो ! मला राज्य नको, मुक्ती नको. माझ्या मनात सदैव तुझ्या चरण कमलाचे प्रेम वसू दे. मुनीजन ब्रह्माच्या, महेशाच्या, विष्णूच्या, इंद्राच्या प्राप्तीची इच्छा करतात पण हे प्रभो मला मात्र केवळ तुझ्याच दर्शनाची इच्छा आहे ॥१॥ हे प्रभो ! मी अत्यंत दीन होऊन तुझ्या दारी आलो आहे. अन्य सर्व मार्ग शोधून पराभूत होऊन तुझ्या संतसज्जनांना शरण आलो आहे. नानक सांगतात, ज्या प्रभुसेवकास तो मनोहर प्रभू परमात्मा प्राप्त झाला, त्याला परमशांती प्राप्त होते व त्याचे मन प्रसन्न होते. ॥२॥३॥२९१॥

॥ देव गंधारी महला ५ ॥

हरि जपि सेवकु पारि उतारिओ ॥
दीन दइआल भए प्रभ अपने बहुडि जनमि नही मारिओ ॥१॥रहाउ ॥
साध संगमि गुण गावह हरि के रतन जनमु नही हारिओ ॥
प्रभ गुन गाइ बिखै बनु तरिआ कुलह समूह उधारिओ ॥
चरन कमल बसिआ रिद भीतरि सासि गिरासि उचारिओ ॥
नानक ओट गही जगदीसुर पुनह पुनह बलिहारिओ ॥२॥४॥३०॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५३४)

शब्दार्थ : बहुडि – परत; मारिओ – मरण; हारिओ – पराभव; बिखै – विषय विकार.

भावार्थ : जो प्रभुसेवक प्रभुनामाचा जप करतो, त्यास प्रभू परमात्मा भवसागर पार करून नेतो. अशा प्रभुसेवकास तो दीनदयाळ प्रभू आपल्या जवळ स्थान देतो, त्यामुळे त्याची जन्ममरणाच्या चक्रातून सुटका होते. ॥१॥रहाउ ॥ जो प्रभुसेवक साधुसंतांच्या संगतीत प्रभू परमात्म्याचे गुणगान गातो, त्याचे अमूल्य रत्नासारखे मानवी जीवन वाया जात नाही. तो प्रभू परमात्म्याचे गुण गात गात ह्या विषयविकाराने भरलेल्या संसाररूपी जंगलातून पार होतो एवढेच नव्हे तर तो स्वतःच्या संपूर्ण कुलाचाही उद्धारकर्ता होतो. ॥१॥ अशा सेवकाच्या हृदयात प्रभूचे चरणकमल वास करतात व प्रत्येक श्वासागणिक तो प्रभुनाम उच्चारतो. नानक सांगतात, ज्या प्रभुसेवकाने त्या जगदीश्वराचा आश्रय घेतला त्याच्यावर मी माझे सर्वस्व वारंवार समर्पित करतो ॥२॥४॥३०॥

रागु देवगंधारी महला ५ घरु ४

ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

(ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरुकृपेने तो प्राप्त होतो.)

करत फिरे बन भेख मोहन रहत निरार ॥१ ॥रहाउ ॥

कथन सुनावन गीत नीके गावन मन महि धरते गार ॥१ ॥

अति सुंदर बहु चतुर सिआने बिदिआ रसना चार ॥२ ॥

मान मोह मेर तेर बिबरजित एहु मारगु खंडे धार ॥३ ॥

कहु नानक तिनि भवजलु तरीअले प्रभ किरपा संत संगार ॥४ ॥१ ॥३१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३४)

शब्दार्थ : भेख – वेश; नीके – चांगले; गार – घाण; बिदिआ – विद्या; चार – सुंदर; मेरतेर – माझे तुझे; द्वैतभाव बिबरजित – सोडून, त्यागून; खंडे धार – तलवारीची धार, कठीण; संगार – संगत.

भावार्थ : जे लोक बैराग्याचा वेश धारण करून रानारानात प्रभुप्राप्तीसाठी भटकत राहतात, त्यांच्यापासून तो प्रभू परमात्मा दूर राहतो. ॥१ ॥रहाउ ॥ काही लोक इतरांना उपदेश करतात, काही कथा सांगतात, सुंदर सुंदर गीते म्हणतात, पण त्यांच्या मनात सदैव कुविचारांचा मळ भरलेला असतो, त्यांच्यापासूनही प्रभू परमात्मा दूर राहतो. ॥१ ॥ ज्याच्या मनात वास्तविक विद्या (प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान) आहे, त्याच्याच रसनेने उच्चारलेले शब्द सुंदर असतात. तेच खरे चतुर, खरे शहाणे होत. ॥२ ॥ अभिमान, मोह, आपपर भाव, द्वैतभाव या विकारांचा त्याग करून प्रभुमार्गी होणे हे तलवारीच्या धारेवर चालण्याइतके कठीण कर्म आहे. ॥३ ॥ नानक सांगतात, प्रभुकृपेने ज्यांनी संतजनांची संगत धरली तेच हा भवसागर तरून जातात. ॥४ ॥१ ॥३१ ॥

रागु देवगंधारी महला ५ घरु ५

१ ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

(ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरुकृपेने तो प्राप्त होतो.)

मै पेखिओ री ऊचा मोहनु सभ ते ऊचा ॥

आन न समसरि कोऊ लागै दूढि रहे हम मूचा ॥१ ॥रहाउ ॥

बहु बेअंतु अति बडो गाहरो थाह नही अगहूचा ॥

तोलि न तुलीऐ मोलि न मुलीऐ कत पाईऐ मन रूचा ॥१ ॥

खोज असंखा अनिक तपंथा बिनु गुर नही पहूचा ।

कहू नानक किरपा करी ठाकुर मिलि साधू रस भूंचा ॥२ ॥१ ॥३२ ॥ (श्री.गु.ग्रं.सा. ५३४)

शब्दार्थ : पेखिओ – पाहिला; आन – अन्य; समसरि – बरोबरी, सारखा, तुल्यबळ; दूढी – शोधणे; मूचा – सर्वत्र; गाहरो – अथांग, खोल; याह – ठाव; अगहूचा – पोहोचण्या पलीकडचा, रूचा – रुचणारा, आवडणारा; अनिकता – अनेक; भूंचा – आनंद

भावार्थ : हे सखी ! मी सर्वश्रेष्ठ प्रभू परमात्म्यास पाहिले आहे. मी सर्वत्र शोधून पाहिले पण त्याच्या समान अन्य कोणीही मी पाहिला नाही ॥१ ॥रहाउ ॥ तो अनंत आहे, गहन गंभीर आहे, अथांग आहे, कोणीही त्याच्यापर्यंत पोहचू शकत नाही. त्याला कोणत्याही तराजूने तोलता येत नाही. कोणतेही मोल देऊन विकत घेता येत नाही. मग अशा अतिप्रिय प्रभू परमात्म्यास कसे प्राप्त करणार ? ॥१ ॥ नानक सांगतात, तुम्ही अनंत प्रकारे त्याचा शोध घेण्याचा प्रयत्न केलात, नाना मार्ग चोखाळलेत तरीही सतगुरूच्या मार्गदर्शनाखेरीज कोणीही त्याच्यापर्यंत पोहचू शकत नाही. नानक सांगतात. जेव्हा माझ्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपा झाली, तेव्हा मला संतजनांची संगत प्राप्त झाली व मला नामामृताचा आनंद प्राप्त झाला. ॥२ ॥१ ॥३२ ॥

॥ देवगंधारी महला ५ ॥

मै बहु बिधि पेखिओ दूजा नाही री कोऊ ॥

खंड दीप सभ भीतरि रविआ पूरि रहिओ सभ लोऊ ॥१ ॥रहाउ ॥

अगम अगंमा कवन महिमा मनु जीवै सुनि सोउ ॥

चारि आसरम चारि बरंनो मुकति भए सेव तोऊ ॥१ ॥

गुरि सबदु द्रिडाइआ परम पदु पाइआ दुतीअ गए सुख होऊ ॥

कहु नानक भवसागरु तरिआ हरि निधि पाई सहजोऊ ॥२ ॥२ ॥३३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३५)

शब्दार्थ : बिधि – रीतीने, प्रकारे; कोऊ – कोणी; खंड – नऊखंड; पृथ्वी; दीप – द्वीप; रविआ – रममाण; लोऊ – लोक; जिवै – जीवन जगतो; आसरम – आश्रम; बरंनो – वर्ण; सोऊ – तो; तोऊ – तो; दुतीआ – द्वैतभाव; सहजाऊ – सहजपणे.

भावार्थ : हे सखी ! मी नानाप्रकारे विचार करून पाहिला पण मला प्रभू परमात्म्याखेरीज कोणीच दृष्टीस पडला नाही. नवखंड पृथ्वी, द्वीपसमूह सर्वत्र तोच रममाण झालेला आहे. सर्व लोकात सर्वत्र तोच ओतप्रोत भरून राहिला आहे. ॥१ ॥रहाउ ॥ तो प्रभू परमात्मा अगम्याहून अगम्य आहे. त्याचा महिमा कोणी जाणू शकत नाही. केवळ त्याची कीर्ती ऐकूनच हे जीवन चालू आहे. त्या प्रभू परमात्म्याची सेवा केल्याने चारही आश्रम, चारही वर्णांतून मुक्ती प्राप्त होते. ॥१ ॥ सतगुरूचा उपदेश मनात दृढपणे धारण केल्यानेच परमपदाची प्राप्ती होते. मनातील द्वैतभाव नष्ट होतो व सुखाची प्राप्ती होते. नानक सांगतात, असा प्रभुसेवक नामधन प्राप्त करून भवसागर सहजपणे पार करून जातो. ॥२ ॥२ ॥३३ ॥

रागु देव गंधारी महला ५, घरु ६

१ ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

(ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरूकृपेने तो प्राप्त होतो.)

एकै रे हरि एकै जान ॥

एकै रे गुरमुखि जान ॥१ ॥रहाउ ॥

काहे भ्रमत हउ तुम भ्रमहु न भाई रविआ रे रविआ सब थान ॥१ ॥

जिउ बैसंतरु कासट माझारि बिनु संजम नही कारज सारि ॥

खंड ३ [४८५]

बिनु गुर न पावैगो हरि जी को दुआर ॥

मिलि संगति तजि अभिमान कहु नानक पाए है परम निधान ॥२ ॥१ ॥३४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३५)

शब्दार्थ : जान – जाण; एकै – एकमेव प्रभू परमात्मा; हउ – अहंकार; सब – सर्व; बैसतरु – अग्नी; कासद – काष्ठ, लाकूड; माझारि – मध्ये; सारि – पार पडणे; पावैगो – प्राप्त होणे;

भावार्थ : हे बंधू! तो एकमेव प्रभू परमात्माच सर्वत्र आहे हे जाण. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केल्यानेच त्या एकमेव प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान होते. ॥१ ॥रहाउ ॥ हे जीवा ! तू अहंकाराने का इकडेतिकडे भटकत आहेस ? मनातील सारे भ्रम दूर कर, अरे तो प्रभू परमात्मा सर्व ठिकाणी रममाण आहे ॥१ ॥ ज्या प्रमाणे प्रत्येक लाकडात अग्नीचा वास असतो, त्याप्रमाणे प्रत्येक जीवात त्या प्रभू परमात्म्याचा वास असतो. संयमाशिवाय कोणते ही कार्य सिद्ध होत नाही सतगुरूशिवाय प्रभू परमात्म्याचे द्वार प्राप्त होत नाही. नानक सांगतात, अभिमानाचा त्याग करून संतसंगतीत राहिलेल्यानेच प्रभुनामरूपी परमश्रेष्ठ धनाची प्राप्ती होते. ॥२ ॥१ ॥३४ ॥

॥ देव गंधारी ५ ॥

जानी न जाई ताकी गाति ॥१ ॥रहाउ ॥

कह पेखारउ हउ करि चतुराई विसमन बिसमे कहन कहाति ॥१ ॥

गण गंधरब सिध अरु साधिक ॥ सुरि नर देव ब्रहम ब्रहमादिक ॥

चतुर बेद उचरत दिनु राति ॥ अगम अगम ठाकुरु आगाधि ॥

गुन बेअंत बेअंत भनु नानक ॥ कहनु न जाई परै पराति ॥२ ॥२ ॥३५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३५)

शब्दार्थ : जानी – जाणणे; ताकी – त्याची; गाति – गती, कार्यपद्धती; पेखारउ – दाखवू; बिसमन – विस्मित; भनु – सांगतात; परै पराति – परात्पर;

भावार्थ : त्या प्रभू परमात्म्याच्या गतीचे कोणासही ज्ञान नाही, तो ह्या सृष्टीचा कारभार कसा चालवतो त्याचे कोणासही ज्ञान नाही. ॥१ ॥रहाउ ॥ हे बंधू ! मी माझ्या बुद्धीची कितीही कसरत केली तरीही मी ते दाखवू शकणार नाही. ज्यांनी ज्यांनी त्याचे वर्णन करण्याचा प्रयत्न केला ते विस्मयचकीत झाले. कारण त्याचे सार्थ वर्णन कोणीच सांगू शकत नाही. ॥१ ॥ गण, गंधर्व, सिद्ध, साधक, शूरवीर, देव, ब्रह्म व चारही वेद रात्रंदिवस त्या प्रभू परमात्म्याचे अगम्य, अथांग असेच वर्णन करतात. नानक सांगतात, त्या प्रभू परमात्म्याचे गुण अनंत आहेत. त्या परात्पर प्रभू परमात्म्याचे वर्णन कोणीही करू शकत नाही. ॥२ ॥२ ॥३५ ॥

॥ देव गंधारी महला ५ ॥

धिआए गाए करनैहार ॥

भउ नाही सुख सहज अनंदा अनिक ओही रे एक समार ॥१ ॥रहाउ ॥

सफल मूरति गुरु मेरै माथे ॥ जत कत पेखउ तत तत साथै ॥

चरण कमल मेरे प्रान अधार ॥१ ॥

खंड ३ [४८६]

समरथ अथाह बडा प्रभु मेरा ॥ घट घट अंतरि साहिबु नेरा ॥

ताकी सरनि आसर प्रभ नानक ॥ जाका अंतु न पारावार ॥२ ॥३ ॥३६ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३५)

शब्दार्थ : करनैहार – कर्तापुरुष; ओही – तोच; समार – स्मरण कर; माथै – मस्तकावर; अथाह – अथांग; नेरा – जवळ; आसर – आसरा, आश्रय;

भावार्थ : त्या कर्तापुरुष प्रभू परमात्म्याचे स्मरण केल्याने, गुणगान गायल्याने भय नष्ट होते व सहजानंद व सुख प्राप्त होते. जो अनेक असून ही एकमेव आहे त्याचे स्मरण कर. ॥१ ॥रहाउ ॥ ज्या सतगुरूच्या कृपेने जीवन सफल होते, त्या समर्थ सतगुरूचा वरदहस्त माझ्या मस्तकी मला प्राप्त झाला आहे. मी जेथे जेथे पाहतो तेथे तेथे प्रभू परमात्मा माझ्या दृष्टीस पडतो. तो सदैव माझ्या सोबतच असतो. त्याचे चरण कमल हाच माझ्या प्राणाचा आधार आहे. ॥१ ॥ माझा प्रभू परमात्मा समर्थ आहे. सर्वश्रेष्ठ आहे. अथांग आहे. तो मालक प्रभू प्रत्येक शरीरात सामावलेला आहे. तो प्रत्येकाचे अगदी निकट आहे. नानक सांगतात, ज्या प्रभू परमात्म्याचा अंत नाही, पारावार नाही अशा प्रभू परमात्म्यास शरण जाऊन त्याचा आश्रय घ्यावा. ॥२ ॥३ ॥३६ ॥

॥ देव गंधारी महला ५ ॥

उलटी रे मन उलटी रे ॥ साकत सिउ करि उलटी रे ॥

झूठै की रे झूठु परीति छुटकी रे मन छुटकी रे साकत संगि न छुटकी रे ॥१ ॥रहाउ ॥

जिउ काजर भरि मंदरु राखिओ जो पैसे कालूखी रे ॥

दूरहु ही ते भागि गइओ है जिसु गुर मिलि छुटकी त्रिकुटी रे ॥१ ॥

मागउ दानु क्रिपाल क्रिपानिधि मेरा मुखु साकत संगि न जुटसी रे ॥

जन नानक दास दास को करीअहु मेरा मुंडु साध पगा हेठि रुलसी रे ॥२ ॥४ ॥३७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३५)

शब्दार्थ : उलटी – उलट झालेली; साकत – शाक्त, दुराचारी; सिउ – बरोबर, संगतीने करि – केलीस; परीति – प्रीति; छुटकी – सुटका; जिउ – जसे, ज्या प्रमाणे; काजर – काजळ काळोख; मंदर – घर, मंदिर; त्रिकुटी – कपाळावरील आठी; मागउ – मागतो; जुटसी – जुळणे, जोडली जाणे; मुंडु – मस्तक; हेडि – खाली; रुलसी – तुडवली, ठेचली;

भावार्थ : हे जीवा प्रभूपासून दूर गेलेली बुद्धी परत ईश्वराकडे वळव. प्रभूपासून दूर गेलेल्या लोकांपासून तू स्वतःस दूर कर. असत्याचरणी लोकांना असत्याविषयीच प्रेम वाटते. ह्या असत्याविषयीचे प्रेम तुझ्या मनातून नष्ट होईल तेव्हाच तुझी असत्याचारातून सुटका होईल. तोपर्यंत तुझी दुराचाऱ्यांच्या संगतीतून सुटका होणार नाही. ज्या प्रमाणे काजळाने भरलेल्या खोलीत राहणाऱ्या माणसाचे अंगही काळे होते. त्याप्रमाणे दुराचारी लोकांच्या संगतीत राहणाराही दुराचारी संबोधला जातो. दुराचारी होतो. ज्याला सतगुरू प्राप्त झाला त्याच्या मनातील ही दुष्ट भावना नष्ट होते व तो दुराचारी लोकांपासून दूर राहतो. हे कृपानिधे ! मी तुझ्याकडे दान मागतो. माझ्यावर कृपा कर. माझ्या मनात दुराचारी लोकांशी संगत जोडण्याचा विचारही येऊ नये. हा दास नानक सांगतो, की प्रभो ! मला तुझ्या दासांचाही दास कर म्हणजे मस्तक संतजनांच्या पायी तुडवले जाईल ॥२ ॥४ ॥३७ ॥

रागु देव गंधारी महला ५ घरु ७

१ ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

(ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरुकृपेने तो प्राप्त होतो.)

सभ दिन के समरथ पंथ बिठुले हउ बलि बलि जाउ ॥

गावन भावन संतन तोरै चरन उवा कै पाउ ॥१ ॥रहाउ ॥

जास न बासन सहज केल करुणामै ॥ एक अनंत अनूपै ठाउ ॥१ ॥

रिधि सिधि निधि कर तल जग जीवन सब नाथ अनेकै नाउ ॥

दइआ मइआ किरपा नानक कउ सुनि सुनि जसु जीवाउ ॥२ ॥१ ॥३८ ॥६ ॥४४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३६)

शब्दार्थ : सभ – सर्व; पंथ – मार्ग; बिठुले – विठुल; भावन – आवडते; जासन – ज्याला; बासन – वासना; केल – अवस्था; अनुपै – अनुपमेय; करतल – तळहात;

भावार्थ : हे सर्व समर्थ विठुल तूच माझा जीवनाचा मार्ग आहेस. मी सदैव विठुलमार्गी चालतो व तुझ्या चरणी माझे सर्वस्व समर्पित करतो. मला तुझ्या संतजनांचे गुणगान करणे आवडते. मी त्यांच्या पाया पडतो. ॥१ ॥रहाउ ॥ हे संतजन वासनारहित असतात, ते सदैव सहजावस्थेत लीन होऊन राहतात. त्यातच ते आनंद उपभोगतात. ते सदैव तुझ्या अनंत अनुपम रूपात रममाण होऊन राहतात ॥१ ॥ हे जगजीवन प्रभू ! सर्व ऋद्धी-सिद्धी, संपत्ती सारे काही तुझ्याच हाती आहे. लोक तुला अनेक नावांनी ओळखतात. नानक म्हणतात, हे प्रभो ! माझ्यावर कृपा कर, दया कर, मी सदैव तुझे यशोगान ऐकत ऐकत जीवन जगावे ॥२ ॥१ ॥३८ ॥६ ॥४४ ॥

रागु देवगंधार महला ९

१ ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

(ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरुकृपेने तो प्राप्त होतो.)

यह मनु नैक न कहिओ करै ॥

सिख सिखाइ रहिओ अपनी सी दुर्मति ते न टरै ॥रहाउ ॥

मदि माइअ कै भइओ बावरो हरि जसु नहि उचरै ॥

करि परपंचु जगत कउ डहकै, अपनो उदरु भरै ॥१ ॥

सुआन पूछ जिउ होइ न सूधो कहिओ न कान धरै ॥

कहु नानक भजू राम नाम नित जा ते काजू सरै ॥२ ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३६)

शब्दार्थ : नैक – जरा सुद्धा; कहिओ – सांगितलेले; करै – करतो; सिख सिखाइ – शिकवून सुद्धा, समजावून सुद्धा; टरै – सोडणे; भइओ – झाला; बावरो – वेडा; उचरे – उच्चारणे; डहकै – फसवून; सुआन पूछ – कुत्र्याचे शेषूट.

भावार्थ : काय सांगू ? हे मन सांगितल्याप्रमाणे जरासुद्धा करत नाही. सांगितलेले मुळीच ऐकत नाही. कितीही समजावले, शिकवले तरी आपली दुष्टबुद्धि जराही सोडत नाही. मद मायेच्या मोहाने ते वेडेपिसे झाले आहे. असा जीव तोंडाने कधीही

हरियश, हरीगुणगान गात नाही. जगात सगळ्यांना फसवून आपला प्रपंच साधतो आणि आपले पोट भरतो. हे मन कुत्र्याच्या शेपटासारखं आहे. कितीही प्रयत्न करा कुत्र्याचे शेपूट वाकडे ते वाकडेच राहणार. तसेच मनाचे आहे. त्याला कितीही शिकवा, मन कधी त्याच्याकडे लक्षच देत नाही. त्याची चाल वाकडी ती वाकडीच. नानक म्हणतात, अरे वेड्या मना, सदा राम नामात तल्लीन हो. त्यानेच तुझे सर्व कार्य व मनोरथ पूर्ण होतील. ॥२॥१॥

देवगंधार महला ९

सभ किछू जीवत को बिवहार ॥

मात पिता भाई सुत बंधप अरु फुनि ग्रिह की नारि ॥रहाउ ॥

तन ते प्रान होत जब निआरे टेरत प्रेति पुकारि ॥

आध घरी कोऊ नहि राखै घर ते देत निकारि ॥१ ॥

म्रिगत्रिसना जिउ जग रचना यह देखहु रिदै बिचारि ॥

कहू नानक भजू राम नाम नित जा ते होत उधार ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३६)

शब्दार्थ : बिवहार – व्यवहार; बंधप – नातेवाईक; फुनि – पुन्हा; निआरे – वेगळे; टेरत – पाहून, बघून; प्रेति – प्रेत; आध घरी – अर्धा घटका; निकारी – काढून टाकतात; रिदै – हृदय; उधार – उद्धार.

भावार्थ : अरे मित्रा, क्षणभर विचार कर. तू ज्यांना तुझे असे समजतोस ते माता, पिता बंधु अन्य नातलग एवढेच काय तुझ्या घरातली तुझी पत्नीसुद्धा कोणीही तुझे नाही. ह्या जगात तू आहेस तोवरच ही सारी नातीगोती आहेत. हा केवळ ह्या दुनियेचा मायावी व्यवहार आहे. तुझ्या ह्या देहातून प्राण निघून गेल्यावर सगळे तुला प्रेत म्हणून संबोधतील. आणि अर्धा घटकासुद्धा घरात ठेवणार नाहीत. लगेच बाहेर काढून जाळून, पुरून नष्ट करून मोकळे होतील. ॥१ ॥ अरे ह्याचा नीट विचार कर. अरे हे जग आणि त्याचे व्यवहार हे केवळ मृगजळ आहे. नानक सांगतात, नित्य रामनामाचे भजन कर त्यानेच तुझा उद्धार होईल. ॥२ ॥

देवगंधार महला ९

जगत मै झूठी देखी प्रीति ॥

अपने ही सुख सिउ सभि लागे किआ दारा किआ मीत ॥१ ॥रहाउ ॥

मेरउ मेरउ सभै कहत है हित सिउ बाधिओ चीत ॥

अंति कालि संगी नह कोउ इह अचरज है रीति ॥१ ॥

मन मूरख अजहू नह समझत सिख दै हरिओ नीत ॥

नानक भउजलु पारि परै जउ गावै प्रभ के गीत ॥२ ॥३ ॥६ ॥३८ ॥४७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३६)

शब्दार्थ : सिउ – साठी; मेरउ – माझे; अचरज – आश्चर्य; कालि – काळ; संगी – बरोबर; अजहू – अजूनही; सिख – शिकवून; भवजलु – भवसागर; जउ – जर.

भावार्थ : अरे वेड्या, जगातील हे प्रेम वगैरे तुला दिसते ना ते सारे सारे खोटे आहे. तू ज्यांना आपले म्हणतोसना ते तुझी पत्नी, तुझे मित्र, हे सारे आपापल्या स्वार्थासाठी तुझ्याबरोबर असतात. ह्याचा तू नीट विचार कर. खरं तर आश्चर्य हे आहे की तू ज्यांना आपले समजतोस ना त्यापैकी कोणीही अंत काळी तुझ्याबरोबर येणार नाही. ॥१ ॥ अरे मूर्ख मना तुला

खंड ३ [४८९]

कितीदा समजावल तरी तुला कळत कस नाही ? नानक म्हणतात, आता तरी लक्षात घे, जो प्रभूचे गीत गातो त्यालाच तो प्रभु परमात्मा भवसागर तरून जाण्यास सहाय्य करतो. ॥२॥

राग बिहागडा

रागु बिहागडा चउपदे महला ५, घरु २ ॥

१ ओं सतिनामु करता पुरख निरमउ निखैरु अकाल मूरति अजूनी सैभं गुर प्रसादि ॥

ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. तो शाश्वत आहे. तो कर्तापुरुष आहे. तो निर्भय, निर्वैर आहे. तो कालातीत आहे. तो अयोनी संभव आहे. स्वयंभू आहे. सतगुरुकृपेने तो प्राप्त होतो.

दूतन संगरीआ ॥ भुइअंगनि बसरीआ ॥ अनिक उपरीआ ॥१॥

तउ मै हरि हरि करीआ ॥ तउ सुख सहजरीआ ॥१॥रहाउ ॥

मिथन मोहरीआ ॥ अन कउ मेरीआ ॥ विचि घूमन घिरीआ ॥२॥

सगल बटरीआ ॥ बिरख इकतरीआ ॥ बहु बंधहि परीआ ॥३॥

थिरु साध सफरीआ ॥ जह कीरतनु हरीआ ॥ नानक सरनरीआ ॥४॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३७)

शब्दार्थ : दूतन – विकाररूपी दूत, (काम क्रोध आदी); संगारिआ – संगत केली; भुइअंगनि – सापाबरोबर; बसारिआ – वास केला; उपरीआ – नष्ट केले; तउ – तेव्हा; सहजरीआ – सहजपणे; मिथन – मिथ्या; मोहरिआ – मोह; मेरीआ – माझे म्हटले; घुमन – भ्रमर; धिरीआ – फिरणे; बटरीआ – वाटसरू; बिरख – वृक्ष; इकतरीआ – एकत्र येतात; थिरु – स्थिर; सफरीआ – संगतीने; सरनरीआ – शरण;

भावार्थ : हे बंधू! काम-क्रोध आदी विकारांची संगत म्हणजे जणू विषारी सापांची संगत, ह्या विषयविकारांनी अनेक लोकांची जीवने बरबाद केली आहेत. म्हणून मी सदैव प्रभुनामाचे स्मरण करतो. त्यामुळे मला सहज सुखाची प्राप्ती झाली. ॥१॥रहाउ ॥ ह्या संसारातील मायावी सुखांचा मोह मिथ्या आहे. ह्या मोहापायीच ह्या नश्वर गोष्टींना जीव घट्ट धरून बसतो व त्यामुळेच तो जन्ममृत्यूच्या चक्रात अडकून पडतो. ॥२॥ हे बंधू! सारे जीव हे यात्री आहेत. जीवनमार्गावरचे प्रवासी आहेत. ह्या संसाररूपी वृक्षाखाली ते क्षणभर एकत्र आले आहेत पण पुढे जाण्याऐवजी ते ह्या संसारातच अडकून पडतात ॥३॥ संतसज्जनांची संगत हीच केवळ स्थिरता देणारी गोष्ट आहे. नानक सांगतात, जेथे प्रभू परमात्म्याचे गुणगान गायले जाते. त्या संतसंगतीत शरण जा ॥४॥१॥

रागबिहागडा महला ९

१ ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

(ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरुकृपेने तो प्राप्त होतो.)

हरि की गति नहि कोऊ जानै ॥

जोगी जती तपी पचि हारे अरु बहु लोग सिआने ॥१॥रहाउ ॥

छिन महि राउ रंक कउ करई राउ रंक करि डारे ॥

रीते भरे भरे सखनावै यह ता को बिवहारे ॥१॥

खंड ३ [४९०]

अपनी माइआ आपि पसारी आपहि देखनहारा ॥
 नाना रूपु धरे बहु रंगी सभते रहै निआरा ॥२॥
 अनगत अपारु अलख निरंजन जिह सभ जगु भरमाइओ ॥
 सगल भरम तजि नानक प्राणी चरनि ताहि चितु लाइओ ॥३ ॥१ ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३७)

शब्दार्थ : पचि हारे – करून तथकले; छिन मै – क्षणात; करि डारे – करून टाकतो; सखनावै – खाली, पोकळ; अनगत – अगणित; अपारु – अपार; रीते – खाली; ताको – त्याचे; जिह – ज्याने; निरंजन – मोह मायापासून अलिप्त.

भावार्थ : न दिसणाऱ्या परमेश्वराची लीला अगाध आहे. योगी, यती, तपस्वी, ज्ञानी कोणाकोणालाही त्याच्या लीलेचा अंत लागला नाही. ॥१ ॥ राहाउ ॥ तो क्षणात रावाचा रंक करतो, तर रंकास राव करतो. होत्याचे नव्हते करतो तर नव्हते तेथे निर्माण करतो. हा त्याचा मायावी खेळ आहे. ॥१ ॥ आपल्या मायेने त्याने ही बहूरूपी, बहुरंगी सृष्टी निर्माण केली आहे व तिचे सर्व व्यवहारही तोच चालवतो. पण स्वतः मात्र त्यापासून सदैव अलिप्त राहतो. त्या अनंत, अपार, अलक्ष्य निर्लेप प्रभू परमेश्वराने सर्वानाच कोड्यात टाकले आहे. नानक सांगतात, हे मानवा तू हे नीट ओळख आणि ह्या साऱ्या भ्रमातून मुक्त होऊन त्या प्रभू परमात्म्याच्या चरणी लीन हो. ॥३ ॥१ ॥२ ॥

रागु बिहागड़ा छंत महला ४ घरु १

१ ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरुकृपेने तो प्राप्त होतो.

हरि हरि नामु धिआईए मेरी जिंदुड़ीए गुरुमुखि नामु अमोले राम ॥
 हरि रसि बीधा हरि मनु पिआरा मनु हरि रसि नामि झकोले राम ॥
 गुरुमति मनु ठहराईए मेरी जिंदुड़ीए अनत न काहू डोले राम ॥
 मन चिदिअड़ा फलु पाइआ हरि प्रभु गुण नानक बाणी बोले राम ॥१ ॥
 गुरुमति मनि अंभ्रितु वुठड़ा मेरी जिंदुड़ीए मुखि अंभ्रित बैण अलाए राम ॥
 अंभ्रित बाणी भगत जना की मेरी जिंदुड़ीए मनि सुणीए हरि लिव लाए राम ॥
 चिरी विछुंना हरि प्रभु पाइआ गलि मिलिआ सहजि सुभाए राम ॥
 जन नानक मनि अनदु भइआ है मेरी जिंदुड़ीए अनहत सबद वजाए राम ॥२ ॥

शब्दार्थ : जिंदुड़ीए – प्राण; अमोले – अमूल्य; बीधा – बांधले जाणे, एकरूप होणे; झकोले – डुंबत राहणे; ठहराईए – स्थिर केले; अनत – अन्यत्र; वुठड़ा – वास केला; बैण – वचन, बोल; अलाए – बोलतो; चिरी – चिरकाल; विछुंना – वियुक्त; गलि मिलिआ – आलिंगन दिले, गळा भेट;

भावार्थ : हे माझ्या जीवा! तू सदैव प्रभू परमात्म्याचे स्मरण कर, ते अमोल प्रभुनाम सतगुरुच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केल्याने प्राप्त होते. जेव्हा मन हरिनामाशी एकरूप होते. तेव्हा तो जीव प्रभू परमात्म्याचा आवडता होतो. मग तो सदैव हरिनामात डुंबत राहतो. सतगुरुच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केल्याने मन अन्यत्र कोठेही भटकत नाही. अशा जीवास

मनोवांछित फल प्राप्त होते. नानक सांगतात, असा जीव सदैव प्रभू परमात्म्याचे गुणगान गातो. ॥१॥ सतगुरूच्या उपदेशामुळे माझ्या मनात प्रभूच्या अमृतनामाचा वास झाला. आता माझी जिह्वा सदैव प्रभूचे अमृतनामच आळवते. ज्याने प्रभुभक्ताची अमृतवाणी अंतःकरणपूर्वक ऐकली, तो प्रभुरूपाशी तादात्म्य पावतो. अशा जीवास, अनंत काळापासून ज्या प्रभू परमात्म्याचा वियोग झाला होता तो प्रभू परमात्मा सहजपणे प्राप्त होतो. नानक सांगतात आता माझ्या मनाला आत्मिक आनंद प्राप्त झाला आहे. माझ्या अंतःकरणात प्रभू परमात्म्याचा अनाहत नाद गुंजारव करीत आहे. ॥२॥

सखी सहेली मेरीआ मेरी जिंदुड़ीए कोई हरि प्रभु आणि मिलावै राम ॥
हउ मनु देवउ तिसु आपणा मेरी जिंदुड़ीए हरि प्रभ की हरि कथा सुणावै राम ॥
गुरमुखि सदा अराधि हरि मेरी जिंदुड़ीए मन चिंदिअड़ा फलु पावै राम ॥
नानक भजु हरि सरणागती मेरी जिंदुड़ीए वडभागी नामु धिआवै राम ॥३॥
करि किरपा प्रभ आइ मिलु मेरी जिंदुड़ीए गुरमति नामु परगासे राम ॥
हउ हरि बाझु उडीणीआ मेरी जिंदुड़ीए जिउ जल बिनु कमल उदासे राम ॥
गुरि पूरै मेलाइआ मेरी जिंदुड़ीए हरि सजणु हरि प्रभु पासे राम ॥
धनु धनु गुरू हरि दसिआ मेरी जिंदुड़ीए जन नानक नामि बिगासे राम ॥४॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३८)

शब्दार्थ : आणि – आणून; देवउ – देतो, अर्पण करतो; चिंदिअड़ा – चिंतिलेले; बाझू – विना; उडीणीआ – प्रतीक्षेत; दसिआ – दाखवला;

भावार्थ : हे माझ्या सख्यांनो ! कोणी तरी मला माझ्या प्रभूपतीची भेट घडवा ग ! जी सखी मला प्रभुपतीची कथा ऐकवील, माझ्या प्रभुपतीची गुण-स्तुती ऐकवील, तिच्यावरून मी माझे प्राण ओवाळून टाकीन. जो जीव सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून सदैव प्रभुनामाची आराधना करतो त्यास त्याने इच्छिलेले फल प्राप्त होते. नानक सांगतात, माझ्या भाग्यवान आत्म्या ! प्रभू परमात्म्यास शरण जाऊन सदैव प्रभुनामाचे स्मरण कर. ॥३॥ हे प्रभो ! माझ्यावर कृपा कर, मला भेट. माझ्या अंतःकरणात सतगुरूच्या उपदेशाने रामनामाचा प्रकाश पसरू दे. ज्या प्रमाणे पाण्याच्या अभावाने कमलपुष्प कोमेजून जाते, त्याप्रमाणे माझा आत्मा प्रभू परमात्म्याच्या प्रतीक्षेत कोमेजून गेला आहे. माझ्या पूर्णगुरूने माझ्या आत्म्याचे परमात्म्याशी मिलन घडवले. त्यास प्रभुपती सदैव आपल्या जवळच आहे अशी प्रचिती येते. ज्या सतगुरूने मला प्रभू परमात्म्याचे दर्शन घडवले तो सतगुरू धन्य होय. नानक म्हणतात, हा दास प्रभुनामाने प्रसन्नचित्त झाला आहे. आनंदित झाला आहे. ॥४॥१॥

॥ रागु बिहागड़ा महला ४ ॥

अंघ्रितु हरि हरि नामु है मेरी जिंदुड़ीए अंघ्रितु गुरमति पाए राम ॥
हउमै माइआ बिखु है मेरी जिंदुड़ीए हरि अंघ्रिति बिखु लहि जाए राम ॥
मनु सुका हरिआ होइआ मेरी जिंदुड़ीए हरि हरि नामु धिआए राम ॥
हरि भाग वडे लिखि पाइआ मेरी जिंदुड़ीए जन नानक नामि समाए राम ॥१॥
हरि सेती मनु बेधिआ मेरी जिंदुड़ीए जिउ बालक लागि दुध खीरे राम ॥
हरि बिनु सांति न पाईए मेरी जिंदुड़ीए जिउ चात्रिकु जल बिनु टेरे राम ॥

खंड ३ [४९२]

सतिगुर सरणी जाइ पउ मेरी जिंदुड़ीए गुण दसे हरि प्रभ केरे राम ॥

जन नानक हरि मेलाइआ मेरी जिंदुड़ीए घरि वाजे सबद घणोरे राम ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३८)

शब्दार्थ : हउमै – अहंकार; बिखु – विष; लहिजाए – नष्ट करते; सुका – शुष्क, कोरडे; हरिआ – हिरवेगार; सेती – सह; टेरे – टाहो, आक्रोश; घरि – हृदय;

भावार्थ : हे माझ्या जीवा ! हरिनाम हे अमृत आहे. हे अमृत सतगुरूच्या उपदेशाने प्राप्त होते. हे माझ्या जीवा ! अहंकार, माया हे विष आहे. हरिनामामृताने हे विष नष्ट होते. हे माझ्या जीवा ! हरिनामाने शुष्क मन हिरवेगार होते. सतेज होते. ज्याच्या भाग्यात लिहिले असेल त्यासच हरिनाम प्राप्त होते. नानक सांगतात, असा जीव प्रभुनामाचे सदैव स्मरण करतो. ॥१ ॥ हे माझ्या जीवा ! ज्या प्रमाणे बालक मातेचे दूध पिऊन संतुष्ट होते, त्या प्रमाणे ज्याचे मन प्रभू परमात्म्याशी बांधले गेले आहे, त्या प्रभुसेवकाचे मन प्रभुनामाने संतुष्ट होते. हे माझ्या जीवा ! प्रभू परमात्म्याशिवाय शांती प्राप्त होत नाही. ज्याप्रमाणे चातक पक्षी स्वातीच्या जलबिंदूसाठी आक्रोश करतो, त्याप्रमाणे प्रभुसेवक प्रभुप्राप्तीसाठी टाहो फोडतो. हे माझ्या जीवा ! तू सतगुरूला शरण जा. तोच तुला प्रभुप्राप्तीचा मार्ग दाखवील. प्रभुनाम देईल. नानक सांगतात, हे माझ्या जीवा ! ज्यास प्रभू परमात्मा प्राप्त झाला, त्याच्या अंतःकरणात अनेक प्रकारे प्रभुनाम उमटते. ॥२ ॥

मनमुखि हउमै विछुडे मेरी जिंदुड़ीए बिखु बाधे हउमै जाले राम ॥

जिउ पंखी कपोति आपु बन्हाइआ मेरी जिंदुड़ीए तिउ मनमुख सभि वसि काले राम ॥

जो मोहि माइआ चितु लाइदे मेरी जिंदुड़ीए से मनमुख मूड़ बिताले राम ॥

जन त्राहि त्राहि सरणागती मेरी जिंदुड़ीए गुर नानक हरि रखवाले राम ॥३ ॥

हरि जन हरि लिव उबरे मेरी जिंदुड़ीए धुरि भाग वडे हरि पाइआ राम ॥

हरि हरि नामु पोतु है मेरी जिंदुड़ीए गुर खेवट सबदि तराइआ राम ॥

हरि हरि पुरखु दइआलु है मेरी जिंदुड़ीए गुर सतिगुर मीठ लगाइआ राम ॥

करि किरपा सुणि बेनती हरि हरि जन नानक नामु धिआइआ राम ॥४ ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३८)

शब्दार्थ : बाधे – बद्ध, बांधला गेलेला; कपोति – कबूतर; बन्हाइआ – बांधले; बिताले – वेताळ; धुरि – आधीपासून; पोतु – जहाज; खेवट – नावाडी;

भावार्थ : हे जीवा ! स्वेच्छाचारी आपल्या अहंकारामुळे प्रभू परमात्म्यापासून दूर जातो. त्यास विषयविकाराची बाधा होते व तो सदैव अहंकारातच जळत राहतो. ज्याप्रमाणे कबूतर दाण्याच्या मोहाने स्वतःस जाळ्यात अडकवून घेते, त्याप्रमाणे स्वेच्छाचारी जीव विषयविकाराच्या मोहाने स्वतः काळाच्या पकडीत सापडतो. हे माझ्या जीवा ! ज्याने आपले चित्त मोहमायेत गुंतवले तो मूर्ख होय. त्याचे वर्तन वेताळासारखे असते. नानक सांगतात, जे प्रभुसेवक मला वाचव, मला वाचव असे म्हणत प्रभू परमात्म्यास शरण जातात, त्यांचे प्रभू परमात्मा रक्षण करतो. ॥३ ॥ हे माझ्या जीवा ! ज्यांच्या भाग्यात प्रभू परमात्म्याने तसे लिहून ठेवले आहे असे प्रभुसेवक प्रभुनामात एकरूप होऊन भवसागर तरून जातात. हे माझ्या जीवा ! हरिनाम हे भवसागर तरून नेणारे जहाज आहे आणि प्रभू परमात्मा हा नावाडी आहे. तो प्रभू परमात्मा अत्यंत दयाळू आहे.

हे माझ्या जीवा ! सतगुरूला शरण जा. तोच तुला प्रभुनामाची गोडी चाखवील. दास नानक म्हणतात, ' हे प्रभो ! माझ्यावर कृपा कर. माझी प्रार्थना ऐक, मी सदैव तुझे नामस्मरण करावे अशी मला बुद्धी दे !' ॥४ ॥२ ॥

॥ बिहागड़ा महला ४ ॥

जगि सुक्रितु कीरति नामु है मेरी जिंदुड़ीए हरि कीरति हरि मनि धारे राम ॥
हरि हिर नामु पवितु है मेरी जिंदुड़ीए जपि हरि हरि नामु उधारे राम ॥
सभ किलविख पाप दुख कटिआ मेरी जिंदुड़ीए मलु गुरमुखि नामि उतारे राम ॥
वडपुंनी हरि धिआइआ जन नानक हम मूरख मुगध निसतारे राम ॥१ ॥
जो हरि नामु धिआइदे मेरी जिंदुड़ीए तिना पंचे वसगति आए राम ॥
अंतरि नव निधि नामु है मेरी जिंदुड़ीए गुरु सतिगुरु अलखु लखाए राम ॥
गुरि आसा मनसा पूरीआ मेरी जिंदुड़ीए हरि मिलिआ भुख सभ जाए राम ॥
धुरि मसतकि हरि प्रभि लिखिआ मेरी जिंदुड़ीए जन नानक हरि गुण गाए राम ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३९)

शब्दार्थ : सुक्रितु – सत्कार्य; करिति – कीर्ती; पवितु – पवित्र; किलविख – पाप, दुःख, किल्मिष; वडपुंनी – महाभाग्याने; तिना – त्यांना; पंचे – पंचविकार; वसगति – ताळ्यात; अलखु – अलक्ष्य, अदृश्य; लखाए – दाखवले; आसा – आशा; मनिसा – मनीषा; पूरीआ – पूर्ण केली.

भावार्थ : हे माझ्या जीवा ! प्रभू परमात्म्याच्या कीर्तीचे गान करणे, प्रभुनामाचे स्मरण करणे, हेच ह्या संसारातील सर्वोत्तम कार्य आहे. मनात दृढपणे ते नाम धारण कर. हे माझ्या जीवा ! हरिनाम हे पवित्र आहे. तू सदैव प्रभुनामाचे स्मरण कर. हे प्रभुनामच तुझा उद्धार करील. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून नामस्मरण केल्याने सर्व पाप, ताप, दुःख नष्ट होते. मनावरील अहंकाराचा मळ नष्ट होतो. महापुण्याने प्रभुनामाची प्राप्ती होते, दास नानक म्हणतात, हे प्रभो ! मला मूर्खांला, अडाण्याला ह्या भवसागरातून पार करून ने. ॥१ ॥ जो प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण करतो, त्याच्या आज्ञेत पाचही विकार राहतात. ज्याच्या अंतःकरणात नवनिधी समान असलेले प्रभुनाम वास करते, त्यास सतगुरूकृपेने तो अदृश्य प्रभू परमात्मा दृश्यमान होतो. सतगुरू आपल्या शिष्याच्या सर्व आशा, मनीषा पूर्ण करतो. प्रभू परमात्म्याशी मिलन झाल्याने त्याची विषयविकारांची भूक नष्ट होते. नानक सांगतात, ज्यांच्या भाग्यलेखात तसा योग प्रभू परमात्म्याने लिहिला असेल तोच प्रभू परमात्म्याचे गुणगान गातो ॥२ ॥

हम पापी बलवंचीआ मेरी जिंदुड़ीए परद्रोही ठग माइआ राम ॥
वडभागी गुरु पाइआ मेरी जिंदुड़ीए गुरि पूरै गति मिति पाइआ राम ॥
गुरि अंघ्रितु हरि मुखि चोइआ मेरी जिंदुड़ीए फिरि मरदा बहुडि जीवाइआ राम ॥
जन नानक सतिगुर जो मिले मेरी जिंदुड़ीए तिन के सभ दुख गवाइआ राम ॥३ ॥
अति ऊतमु हरि नामु है मेरी जिंदुड़ीए जितु जपिऐ पाप गवाते राम ॥
पतित पवित्र गुरि हरि कीए मेरी जिंदुड़ीए चहु कुंडी चहु जुगि जाते राम ॥
हउमै मैलु सभ उतरी मेरी जिंदुड़ीए हरि अंघ्रिति हरि सरि नाते राम ॥

अपराधी पापी उधरे मेरी जिंदुड़ीए जन नानक खनु हरि राते राम ॥४ ॥३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३९)

शब्दार्थ : बलवंचिआ – कपटी, दुराचारी; परद्रोही – अत्याचारी; गति – परमगती, उच्च आत्मिक अवस्था; मिति – मर्यादा; चोड़आ – चाखले; मरदा – मेल्यावर; गवाते – नष्ट करते; चहुकुंडी – चारही दिशांना, चौफेर; जाते – ओळखले जातात; सरि – सरोवर; नाते – स्नान करतात; खिनु – क्षण; राते – रममाण;

भावार्थ : आम्ही कपटी, दुराचारी, अत्याचारी आहोत. आम्ही दुसऱ्यांना ठकवून त्यांची हत्या करतो. हे माझ्या मना! मला माझ्या महत् भाग्याने सतगुरु प्राप्त झाला. पूर्णगुरुच्या कृपेने मला उच्च आध्यात्मिक जीवनाची रीत समजली, माझ्या सतगुरुने मला प्रभुनामरूपी अमृत चढवले व मृतप्राय झालेल्या माझ्या जीवनात पुन्हा चेतना जागृत केली. नानक सांगतात, जो सतगुरुशी एकरूप झाला त्याची सर्व दुःखे नष्ट होतात. ॥३ ॥ हे माझ्या जीवा! प्रभुनाम सर्वोत्तम आहे. ज्याने प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण केले, त्याची सर्व पापे नष्ट होतात. प्रभुरूपी गुरुने पतितांनाही पवित्र केले. अशा लोकांची सर्व दिशांना सर्व युगात कीर्ती झाली. प्रभुनामरूपी सरोवरात स्नान केल्याने अहंकाराचा मळ धुवून जातो. नानक सांगतात, एक क्षणभरही जरी मन प्रभुनामात एकरूप केले तरी सर्व अपराधांपासून पापांपासून उद्धार होतो. ॥४ ॥३ ॥

॥ बिहागड़ा महला ४ ॥

हउ बलिहारी तिन्ह कउ मेरी जिंदुड़ीए जिन्द हरि हरि नामु अधारो राम ॥
गुरि सतिगुरि नामु द्रिडाइआ मेरी जिंदुड़ीए बिखु भउजलु तारणहारो राम ॥
जिन इक मनि हरि धिआइआ मेरी जिंदुड़ीए तिन संत जना जैकारो राम ॥
नानक हरि जपि सुखु पाइआ मेरी जिंदुड़ीए सभि दुख निवारणहारो राम ॥१ ॥
सा रसना धनु धंनु है मेरी जिंदुड़ीए गुण गावै हरि प्रभ केरे राम ॥
ते खवन भले सोभनीक हहि मेरी जिंदुड़ीए हरि कीरतनु, सुणहि हरि तेरे राम ॥
सो सीसु भला पवित्र पावनु है मेरी जिंदुड़ीए जो जाइ लगै गुर पैरे राम ॥
गुर विटहु नानकु वारिआ मेरी जिंदुड़ीए जिनि हरि हरि नामु चितेरे राम ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३९)

शब्दार्थ : द्रिडाइआ – दृढ केले; जेकारो – जयजयकार करा; सोझनीक – शोभायमान; हहि – आहे; सीसु – मस्तक; वारिआ – अर्पण केले; चितेरे – चिंतन केले;

भावार्थ : हे माझ्या जीवा! ज्यांनी प्रभू परमात्म्याचा आश्रय घेतला. त्यांच्यावर मी माझे प्राण ओवाळून टाकतो. हे आत्म्या! सतगुरुने त्यांच्या हृदयात प्रभुनाम दृढपणे वसवले आहे. प्रभुनामाच्या साहाय्यानेच हा विषयुक्त भवसागर पार करता येतो. हे माझ्या जीवा! ज्यांनी एकाग्रचित्ताने प्रभुनामाचे स्मरण केले, त्या संतजनांच्या जयजयकार असो. नानक सांगतात, 'प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण केल्याने सर्व दुःखांचा नाश होतो व सर्व सुखांची प्राप्ती होते ॥१ ॥ हे माझ्या जीवा! ती जीभ धन्य होय जी सदैव प्रभुनाम उच्चारते. जे कान हरिकीर्तन ऐकतात ते शोभायमान दिसतात. जे मस्तक सतगुरुचरणी लीन होते, ते पावन व पवित्र जाणावे. ज्या सतगुरुने मला प्रभुनामस्मरण करावयास लावून प्रभुमार्गी केले, त्या सतगुरु चरणी मी माझे सर्वस्व समर्पित करतो. ॥२ ॥

ते नेत्र भले परवाणु हहि मेरी जिंदुड़ीए जो साधू सतिगुरू देखहि राम ॥
ते हसत पुनीत पवित्र हहि मेरी जिंदुड़ीए जो हरि जसु हरि हरि लेखहि राम ॥
तिसु जन के पग नित पूजीअहि मेरी जिंदुड़ीए जो मारगि धरम चलेसहि राम ॥
नानकु तिन विटहु वारिआ मेरी जिंदुड़ीए हरि सुणि हरि नामु मनेसहि राम ॥३॥
धरति पातालु आकासु है मेरी जिंदुड़ीए सभ हरि हरि नामु धिआवै राम ॥
पउणु पाणी बैसंतरी मेरी जिंदुड़ीए नित हरि हरि हरि जसु गावै राम ॥
वणु त्रिणु सभु आकारु है मेरी जिंदुड़ीए मुखि हरि हरि नामु धिआवै राम ॥
नानक ते हरि दरि पैन्हाइआ मेरी जिंदुड़ीए जो गुरमुखि भगति मनु लावै राम ॥४॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५३९)

शब्दार्थ : देखहि – पाहतात; पुनीत – पुण्यवान; जसु – यश; लेखहि – लिहितात; चलेसहि – चालतात; मनेसहि – मानतात; बैसतरो – अग्नी; पैन्हाइआ – सन्मान वस्त्र;

भावार्थ : हे माझ्या जीवा ! तेच नेत्र सुंदर होत जे सदैव साधुसंतांचे सतगुरूचे दर्शन करतात. तेच हात पवित्र व पुण्यवान होत, जे सदैव प्रभुनामाचे लेखन करतात. हे माझ्या मना ! जे चरण सदैव धर्ममार्गावर चालतात, ते चरण पूजनीय होत. नानक सांगतात, जे लोक सदैव हरिनामाचे श्रवण मनन करतात, त्यांच्यावर मी माझे सर्वस्व ओवाळून टाकतो. ॥३॥ हे माझ्या जीवा ! ही धरती, हे पाताळ, हे आकाश सारे काही त्या प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण करतात. पवन, पाणी, अग्नी सारे जण सदैव हरी यश गातात. वन, तृण, सृष्टीतील सारे जीव सदैव हरिनामाचेच ध्यान करतात. नानक सांगतात, जे लोक सतगुरूच्या उदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभुभक्तीत आपले चित्त एकाग्र करतात. त्यांना प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात सन्मान वस्त्र देऊन त्यांचा सत्कार केला जातो. ॥४॥४॥

॥ बिहागडा महला ४ ॥

जिन हरि हरि नामु न चेतिओ मेरी जिंदुड़ीए ते मनमुख मूड इआणे राम ॥
जो मोहि माइआ चितु लाइदे मेरी जिंदुड़ीए से अंति गए पछुताणे राम ॥
हरि दरगह ढोई ना लहन्हि मेरी जिंदुड़ीए जो मनमुख पापि लुभाणे राम ॥
जन नानक गुर मिलि उबरे मेरी जिंदुड़ीए हरि जपि हरि नामि समाणे राम ॥१॥
सभि जाइ मिलहु सतिगुरू कउ मेरी जिंदुड़ीए जो हरि हरि नामु द्रिडावै राम ॥
हरि जपदिआ खिनु ढिल न कीजई मेरी जिंदुड़ीए मतु कि जापै साहु आवै कि न आवै राम ॥
सा वेला सो मुरतु, सा घड़ी सो मुहतु सफलु है मेरी जिंदुड़ीए जितु हरि मेरा चिति आवै राम ॥
जन नानक नामु धिआइआ मेरी जिंदुड़ीए जम कंकरु नेडि न आवै राम ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४०)

शब्दार्थ : इआणे – अडाणी; लाइदे – लावतो; ढोई – प्रवेश; लहन्हि – लाभणे, प्राप्त होणे; ढिल – ढिलाई, दिरंगाई; साहु – श्वास; मुरतु – मुहूर्त; मुहतु – अर्धी; घटका; कंकरु – यमदूत; नेडि – जवळ

भावार्थ : ज्याने हरिनामाचे चिंतन केले नाही तो स्वेच्छाचारी, महामूर्ख व अडाणी होय. हे माझ्या जीवा ! ज्याने आपले

चित्त मायेत गुंतवले त्यास अंती पश्चात्ताप करावा लागतो. हे माझ्या मना ! जो स्वेच्छाचारी जीव लोभाविष्ट होऊन पापाचरण करतो, त्यास प्रभू परबारात प्रवेश प्राप्त होत नाही. दास नानक सांगतात, जो जीव सतगुरूच्या संगतीत हरिनामाचे स्मरणात तल्लीन होऊन जातो, त्याचा उद्धार होतो. ॥१॥ हे माझ्या जीवा ! जा जाऊन सतगुरूची संगत प्राप्त कर. तो तुझ्या मनात प्रभुनाम दृढ करील. हे जीवा ! तू हरि नामाचा जप करण्यास क्षणाचाही विलंब करू नकोस. कोणी सांगावे, पुढचा श्वास तुला घेता येईल की नाही. (मृत्यू केव्हाही घाला घालील) हे जीवा ! तू ज्या क्षणी प्रभू परमात्म्याचे चिंतन करतोस तोच क्षण, तोच मुहूर्त, तीच घटका, अर्धी घटका सार्थ होय. दास नानक सांगतात, हे जीवा ! जो सदैव प्रभुनामाचे स्मरण करतो, मृत्यू त्याच्या आसपासही फिरकत नाही. ॥२॥

हरि वेखै सुणै नित सभु किछु मेरी जिंदुड़ीए सो डरै जिनि पाप कमते राम ॥
जिसु अंतरु हिरदा सुधु है मेरी जिंदुड़ीए तिनि जनि सभि डर सुटि घते राम ॥
हरि निरभउ नामि पतीजिआ मेरी जिंदुड़ीए सभि झख मारनु दुसट कुपते राम ।
गुरु पूरा नानकि सेविआ मेरी जिंदुड़ीए जिनि पैरी आणि सभि घते राम ॥३॥
सो ऐसा हरि नित सेवीए मेरी जिंदुड़ीए जो सभ दू साहिबु वडा राम ॥
जिन्ही इकु मनि इकु अराधिआ मेरी जिंदुड़ीए तिना नाही किसै दी किछु चडा राम ॥
गुर सेविए हरि महलु पाइआ मेरी जिंदुड़ीए झख मारनु सभि निंदक घंडा राम ॥
जन नानक नामु धिआइआ मेरी जिंदुड़ीए धुरि मसतकि हरि लिखि छडा राम ॥४॥५॥
(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४०)

शब्दार्थ : कमते – कमावले; सुधु – शुद्ध; पतिजिआ – प्रसन्न; दुसट – दुष्ट; कुपते – कपटी; घते – घातले; चडा – पर्वा, तमा; घंडा – उपद्रवी

भावार्थ : हे जीवा ! प्रभू परमात्मा सदैव सर्व काही पाहत असतो, ऐकत असतो. जे पाप करतात ते त्याला घाबरतात. हे माझ्या जीवा, ज्याचे अंतःकरण, ज्याचे हृदय शुद्ध आहे तो सर्व भयांपासून मुक्त होतो. अशा व्यक्तीचे मन त्या निर्भय प्रभूच्या नामात विलीन होऊन जाते. काम क्रोध आदी विकार हात चोळीत बसतात. ते त्याला स्पर्शही करू शकत नाहीत. ते त्याचे काहीही वाकडे करू शकत नाहीत. नानक सांगतात, मी पूर्णगुरूची सेवा केली. त्यानेच मला प्रभुचरणी घातले. ॥३॥ हे माझ्या जीवा ! जो सर्वश्रेष्ठ आहे, जो सर्वांचा धनी आहे, अशा प्रभू परमात्म्याची सदैव सेवा कर. ज्याने एकाग्रचित्ताने प्रभू परमात्म्याची आराधना केली, त्याला अन्य कोणाचीही तमा बाळगण्याची, पर्वा करण्याची मुळीच आवश्यकता राहत नाही. हे माझ्या जीवा ! जो सतगुरूची सेवा करतो त्यास प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात स्थान प्राप्त होते. सारे दुष्ट निंदक झक मारत बसतात. दासनानक सांगतात, ज्याच्या भाग्यात तसे पूर्वीच लिहून ठेवले असेल, तेच प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण करतात. ॥४॥५॥

॥ बिहागड़ा महला ४ ॥

सभि जीअ तेरे तूं वरतदा मेरे हरि प्रभ तूं जाणहि जो जीइ कमाईए राम ॥
हरि अंतरि बाहरि नालि है मेरी जिंदुड़ीए सभ वेखै मनि मुकराईए राम ॥
मनमुखा नो हरि दूरि है मेरी जिंदुड़ीए सभ बिरथी घाल गवाईए राम ॥
जन नानक गुरमुखि धिआइआ मेरी जिंदुड़ीए हरि हाजरु नदरी आईए राम ॥१॥

खंड ३ [४९७]

से भगत से सेवक मेरी जिंदुड़ीए जो प्रभ मेरे मन भाणे राम ॥
 से हरि दरगह पैनाइआ मेरी जिंदुड़ीए अहिनिंसि साचि समाणे राम ॥
 तिन कै संगि मलु उतरै मेरी जिंदुड़ीए रंगि राते नदरि नीसाणे राम ॥
 नानक की प्रभ बेनती मेरी जिंदुड़ीए मिलि साधू संगि अधाणे राम ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४१)

शब्दार्थ : वरतदा – व्यास; जाणहि – जाणतोस; कमाइआ – करतात; नालि – बरोबर; मुकराइए – विमुख होणे, दूर जाणे; घाल – कष्ट, परिणाम; हाजरु – प्रत्यक्ष समोर; भाणे – आवडतो; पैनाइआ – परिधान करतो; अधाणे – तृप्त.

भावार्थ : हे प्रभो! सर्व जीव तुझेच आहेत. तू सर्वव्याप्त आहेस. कोण काय करतो आहे ते सारे तू जाणतोस. तो प्रभू परमात्मा आत, अंतःकरणात, बाहेर, जवळ, आसपास सर्वत्र आहे. तो सर्व काही पाहतो आहे पण आम्ही करंटे हे जाणत नाही आणि आमच्यापासून तो दूर जातो. स्वेच्छाचारी जीवापासून प्रभू परमात्मा खूप दूर जातो. त्यामुळे अशा स्वेच्छाचारी जीवाने केलेले सर्व परिश्रम वाया जातात, निष्फळ होतात. नानक सांगतात, “जो सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो व प्रभुनामाचे स्मरण करतो त्याच्या समोर येऊन प्रभू परमात्मा त्यास दर्शन देतो. ॥१ ॥ जे प्रभू परमात्म्यास आवडतात तेच खरे भक्त, तेच खरे प्रभूचे सेवक. अशा प्रभुसेवकास प्रभू दरबारात सन्मान वस्त्र दिले जाते. असा सेवक रात्रंदिवस प्रभुनामात लीन होऊन जातो. हे माझ्या जीवा! त्यांच्या संगतीत राहिल्याने मनातील विकाराचा मळ नष्ट होतो. जे सदैव प्रभुनामा स्मरणात रंगून जातात, त्यांच्या मस्तकी प्रभुकृपेचे चिन्ह अंकित होते. ॥२ ॥

हे रसना जपि गोबिंदो मेरी जिंदुड़ीए जपि हरि हरि त्रिसना जाए राम ॥
 जिसु दइआ करे मेरा पारब्रहमु मेरी जिंदुड़ीए तिसु मनि नामु वसाए राम ॥
 जिसु भेटे पूरा सतिगुरू मेरी जिंदुड़ीए सो हरि धनु निधि पाए राम ॥
 वडभागी संगति मिलै मेरी जिंदुड़ीए नानक हरि गुण गाए राम ॥३ ॥
 थान थनंतरि रवि रहिआ मेरी जिंदुड़ीए पारब्रहमु प्रभु दाता राम ॥
 ता का अंतु न पाईए मेरी जिंदुड़ीए पूरन पुरखु बिधाता राम ॥
 सरब जीआ प्रतिपालदा मेरी जिंदुड़ीए जिउ बालक पित माता राम ॥
 सहस सिआणप नह मिलै मेरी जिंदुड़ीए जन नानक गुरुमुखि जाता राम ॥४ ॥६ ॥छका १॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४१)

शब्दार्थ : थनंतरि – प्रत्येक स्थानी; सहस – हजारो; सिआणप – शहाणपण; जाता – ओळखला जातो, ज्ञान प्राप्त होते.

भावार्थ : हे माझ्या जिव्हे! तू सदैव हरिनामाचा जप कर. असे केल्याने हे माझ्या जीवा, मनातील मोहमायेची तृष्णा नष्ट होते. हे माझ्या जीवा! ज्याच्यावर तो परब्रह्म परमात्मा दया करतो त्याच्या मनात प्रभुनामाचा वास होतो. ज्यास पूर्णगुरूची भेट होते त्यास सतगुरूकडून हरिनाम धनाची प्राप्ती होते. नानक सांगतात, महत् भाग्यानेच संतसंगतीचा लाभ होतो. नानक संतसंगतीत बसून प्रभू परमात्म्याचे गुणगान गातो. ॥३ ॥ हे माझ्या जीवा! तो महादानी प्रभू परमात्मा प्रत्येक ठिकाणी रममाण झाला आहे. त्या पूर्णपुरुष विधात्या रामाचा कोणासही अंत लागला नाही. हे माझ्या जीवा! ज्या प्रमाणे मातापिता बालकाचा प्रति पाळ करतात, त्याचप्रमाणे प्रभू परमात्मा सर्व जीवांचा संभाळ करतो. नानक सांगतात, कितीही बुद्धीचातुर्य

दाखवले तरी प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान प्राप्त होत नाही. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केल्यानेच प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान होते. त्याच्याशी एकरूप होता येते. ॥४॥६॥

बिहागड़ा महला ५, छंत घरु १

१ ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरूकृपेने तो प्राप्त होतो.

हरि का एकु अचंभउ देखिआ मेरे लाल जीउ जो करे सु धरम निआए राम ॥
हरि रंगु अखाड़ा पाइओनु मेरे लाल जीउ आवणु जाणु सबाए राम ॥
आवणु ते जाणा तिनहि कीआ जिनि मेदनि सिरजीआ ॥
इनका मेलि सतिगुरु महलि बुलाए इकि भरमि भूले फिरदिआ ॥
अंतु तेरा तूहै जाणहि तूं सभ महि रहिआ समाए ॥
सजु कहै नानकु सुणहु संतहु हरि वरतै धरम निआए ॥१॥
आवहु मिलहु सहेलीहो मेरे लाल जीउ हरि हरि नामु अराधे राम ॥
करि सेवहु पूरा सतिगुरु मेरे लाल जीउ जम का मारगु साधे राम ॥
मारगु बिखड़ा साधि गुरुमुखि हरि दरगह सोभा पाईए ॥
जिन कउ बिधातै धुरहु लिखिआ तिन्हा रैणि दिनु लिव लाईए ॥
हउमै ममता मोहु छुटा जा संगि मिलिआ साधे ॥
जनु कहै नानकु मुकतु होआ हरि हरि नामु अराधे ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४९)

शब्दार्थ : अचंभउ – आश्चर्य; लाल – प्रिय; अखाड़ा – कुस्तीचे मैदान, रणांगर, रंगमंच; पाइओनु – निर्माण केली; मेदिनी – पृथ्वी; सिरजिआ – उत्पन्न केली; किरदिआ – भटकत ठेवतो. बिखडा – अवघड; साधे – निवडला; हउमै – अहंकार.

भावार्थ : हे प्रियबंधू ! मी प्रभू परमात्म्याचे एक आश्चर्य पाहिले. तो जे काही करतो ती प्रत्येक गोष्ट धर्माला धरून व न्यायसंगत असते. प्रभू परमात्म्याने ही संसाररूपी रंगभूमी निर्माण केली. त्यावर हे सर्व जीव नानारूपे घेऊन येतात, आपापले काम करतात व निघून जातात. ज्याने ही जगरूपी रंगभूमी निर्माण केली, त्यानेच हे आवागमनाचे चक्र निर्माण केले. तो प्रभू परमात्मा काही जीवांची सतगुरूशी भेट घडवून त्यांना आपल्या महालात बोलावून घेतो. तर काही लोकांना मोहमायेच्या भ्रमात भटकत ठेवतो. हे प्रभू परमात्मा ! ह्या सर्व खेळाचा शेवटही तूच जाणतोस. तूच सर्व जीवांच्या ठायी सामावलेला आहेस. संतजन हो ! नानक एक सत्य गोष्ट सांगतात ती नीट ऐका, तो प्रभू परमात्मा धर्म व न्यायाच्या आधारेच ह्या सृष्टीचा कारभार चालवतो आहे. ॥१॥ हे माझ्या सतसंगी मैत्रिणींनो ! या आपण एकत्र जमून प्रभुनामाचे स्मरण करूया. माझ्या प्रिय सख्यांनो पूर्ण सतगुरूची सेवा करा. अशा सेवेनेच मानवी जीवनाचा मार्ग सुकर होतो. मार्ग साध्य होऊन अशा जीवास प्रभू दरबारात सन्मान प्राप्त होतो. ज्या कोणाच्या भाग्यलेखात त्या प्रभू परमात्म्याने तसेच आधी लिहून ठेवले असेल तोच रात्रंदिवस प्रभुनामात तल्लीन होऊन जातो. ज्यांना संतसंगती प्राप्त झाली, त्यांची अहंकार व मोहमायेपासून सुटका होते. नानक सांगतात, असे प्रभुसेवक हरिनामाचे स्मरण करत करत मुक्त होतात ॥२॥

खंड ३ [४९९]

कर जोड़िहु संत इकत्र होइ मेरे लाल जीउ अबिनासी पुरखु पूजेहा राम ॥
 बहु बिधि पूजा खोजीआ मेरे लाल जीउ इहु मनु तनु सभु अरपेहा राम ॥
 मनु तनु धनु सभु प्रभू केरा किआ को पूज चड़ावए ॥
 जिसु होइ क्रिपालु दइआलु सुआमी सो प्रभ अंकि समावए ॥
 भागु मसतकि होइ जिस कै तिसु गुर नालि सनेहा ॥
 जनु कहै नानकु मिलि साधसंगिति हरि हरि नामु पूजेहा ॥३॥
 दहदिस खोजत हम फिरे मेरे लाल जीउ हरि पाइअड़ा घरि आए राम ॥
 हरि मंदरु हरि जीउ साजिआ मेरे लाल जीउ हरि तिसु महि रहिआ समाए राम ॥
 सरबे समाणा आपि सुआमी गुरमुखि परगटु होइआ ॥
 मिटिआ अधेरा दुखु नाठा अमिउ हरि रसु चोइआ ॥
 जहा देखा तहा सुआमी पारब्रहमु सभ ठाए ॥
 जनु कहै नानकु सतिगुरि मिलाइआ हरि पाइअड़ा घरि आए ॥४॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४१)

शब्दार्थ : अरपेहा – अर्पण; चड़ावए – अर्पण करणे; सनेहा – स्नेह, प्रेम, मैत्री; पाइअड़ा – प्राप्त झाला; साजिआ – निर्माण केले; मिटिआ – नष्ट झाला; अधेरा – अंधार, अज्ञानधारक; नाठा – नष्ट केले; अमिउ – अमृत; चोइआ – चाखले, चव घेतली;

भावार्थ : हे माइया प्रिय जीवा ! हे संतजनानो ! एकत्र या. विनम्रभावाने हात जोडून त्या अविनाशी प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करा. हे प्रिय जनानो ! मी प्रभुसेवेचे नाना मार्ग चोखाळले पण कशाचा काही उपयोग झाला नाही. या ! आपण त्या प्रभू परमात्म्याच्या चरणी तन-मन सारे काही अर्पण करूया, पण खरे तर हे तन-मन-धन हे सारे तर प्रभू परमात्म्याचेच आहे. माझे असे माइयापाशी काहीही नाही मग मी त्याला काय बरे अर्पण करू ? ज्या प्रभुसेवकावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते त्यास तो आपल्या चरणी सामावून घेतो. ज्याच्या मस्तकी ते भाग्य असेल त्यास सतगुरूचा स्नेह प्राप्त होतो. दासनानक सांगतात, की साधुसंगतीत बसून प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करणे हीच प्रभूची पूजा होय. ॥३॥ हे प्रिय मित्रा ! मी प्रभू परमात्म्याचा शोध घेत दाही दिशांना फिरलो पण अखेर तो मला माइया अंतःकरणातच सापडला. त्या प्रभू परमात्म्यानेच हे शरीररूपी मंदिर निर्माण केले व त्यातच त्याचे वास्तव्य असते. तो प्रभू परमात्मा तर सर्वत्र सामावलेला आहे. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणाऱ्याच्या अंतःकरणात तो प्रगट होतो. ज्याने हरिनामामृत चाखले त्याचे सर्व दुःख, अज्ञान अंधकार नष्ट होतो. जिकडे पाहावे तिकडे सर्वत्र त्यास परब्रह्म परमात्माच भरून राहिला आहे असे दिसू लागते. दास नानक सांगतात, 'ज्यास सतगुरू प्राप्त झाला त्यास प्रभू परमात्मा आपल्याच अंतःकरणात असल्याचा साक्षात्कार होतो.' ॥४॥१॥

॥ रागु बिहागड़ा महाला ५ ॥

अति प्रीतम मन मोहना घट सोहना प्रान अधारा राम ॥
 सुंदर सोभा लाल गोपाल दइआल की अपर अपारा राम ॥
 गोपाल दइआल गोबिंद लालन मिलहु कंत निमाणीआ ॥
 नैन तरसन दरस परसन नह नीद रैणि विहाणीआ ॥

खंड ३ [५००]

गिआन अंजन नाम बिंजन भए सगल सीगारा ॥
 नानकु पड़अंपै संत जंपै मेलि कंतु हमारा ॥१ ॥
 लाख उलाहने मोहि हरि जब लगु नह मिलै राम ॥
 मिलन कउ करउ उपाव किछु हमारा नह चलै राम ॥
 चल चित बित अनित प्रिअ बिनु कवन बिधी न धीजीए ॥
 खान पान सीगार बिरथे हरि कंत बिनु किउ जीजीए ॥
 आसा पिआसी रैनि दिनीअरु रहि न सकीए इकु तिलै ॥
 नानक पड़अंपै संत दासी तउ प्रसादि मेरा पिरु मिलै ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४२)

शब्दार्थ : सोहना – सुंदर, शोभिवंत; अधारा – आधार, आश्रयस्थान; निमाणिआ – मानहीन, बापुडा; तरसन –
 स्पर्श; विहाणिआ – घालवते, व्यतीत होते; बिंजन – भोजन; पड़अंपै – विनयपूर्वक सांगणे; उलाहने – दूषणे, उपहास;
 चित – चित्र; बित – वित्त, धन; चल – नश्वर; अनित – अनित्य.

भावार्थ : जीवाला अत्यंत प्रिय असणारा, मनाला मोहून टाकणारा तो प्रभू परमात्मा सर्व जीवांच्या अंतःकरणात वास
 करतो. तो सुंदर प्रभू सर्व जीवांचा प्राणाधार आहे. त्या दयाघन परमप्रिय स्वामी प्रभू परमात्म्याची शोभा खरोखरच अपार
 आहे. हे गोपाळा, हे दयाळा, हे परमप्रिय गोपाला ! माझ्यावर ह्या क्षुद्र जीवावर कृपा कर आणि मला भेटारे ! माझे डोळे
 तुझ्या दर्शनाकरिता आसुसले आहेत. मी रात्रंदिवस तुझ्या विरह दुःखात व्यतीत करते. माझ्यासाठी तुझे ज्ञान हेच अंजन,
 तुझे नाम हेच भोजन, सारा शृंगार करून मी तुझ्या भेटीसाठी आतुर झाले आहे. नानक अत्यंत नम्रतापूर्वक संतजनांना
 विनंती करतात, की संतजन हो ! माझी माझ्या प्रिय प्रभुपतीशी भेट घडवा हो ॥१ ॥ जोपर्यंत मला प्रभू परमात्मा प्राप्त होत
 नाही तोवर सारे लोक माझा उपहास करतात. प्रभू परमात्म्याशी मिलन होण्याचा कोणताच उपाय मला दिसत नाही. हे धन,
 हे वैभव हे एखाद्या चलचित्राप्रमाणे क्षणभंगुर आहे. सारे काही नष्ट होणारे आहे. प्रभुप्राप्तीशिवाय माझ्या मनाला धैर्य प्राप्त
 होत नाही. प्रभू परमात्म्याशिवाय अन्न-पाणी शृंगार सारे काही व्यर्थ आहे. त्याच्या भेटीसाठी मी रात्रंदिवस आशेने त्रस्त
 झाले आहे. त्याच्याशिवाय मी एक क्षणही जगू शकत नाही. नानक विनयपूर्वक म्हणतात, हे संतजन हो ! मी तुमच्या
 पायाची दासी, माझ्यावर कृपा करा आणि माझे माझ्या प्रियकराशी मिलन घडवा. ॥२ ॥

सेज एक प्रिउ संगि दरसु न पाईए राम ॥
 अवगन मोहि अनेक कत महलि बुलाईए राम ॥
 निरगुनि निमाणी अनाथि बिनवै मिलहु क प्रभ किरपा निधे ॥
 भ्रम भीति खोईए सहजि सोईए प्रभ पलक पेखत नव निधे ॥
 ग्रिहि लालु आवै महलु पावै मिलि संगि मंगलु गाईए ॥
 नानकु पड़अंपै संत सरणी मोहि दरसु दिखाइए ॥३ ॥
 संतन कै परसादि हरि हरि पाइआ राम ॥
 इछ पुंनी मनि सांति तपति बुझाइआ राम ॥
 सफला सु दिनस रैणे सुहावी अनद मंगल रसु घना ॥
 प्रगटे गुपाल गोबिंद लालन कवन रसना गुण भना ॥

खंड ३ [५०१]

भ्रम लोभ मोह बिकार थाके मिलि सखी मंगलु गाइआ ॥
नानकु पड़अंपै संत जंपै जिनि हरि हरि संजोगि मिलाइआ ॥४ ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४३)

शब्दार्थ : धीजीए – धैर्य; सिगार – शृंगार; बिरथे – व्यर्थ; आसा – आशा; पिआसी – जहाज; मोहि – माझे; कत – कसे; बिनवै – बिनवते; तपति – ताप, आग; घना – खूप; भना – सांगू.

भावार्थ : माझ्या हृदयरूपी शेजेवर माझा प्रभुपती माझ्या जवळच असूनही मला त्याचे दर्शन कसे होत नाही ? मी गुणहीन, मानहीन, अनाथ तुला बिनवते आहे की हे प्रभो, हे दया निधे, मला भेट रे ! त्या नव निधीच्या स्वामी एक पळभर जरी तुझे दर्शन झाले तरी मोहमायेच्या अज्ञानमूलक भ्रमाची भिंत नष्ट होऊन सहजावस्थेत जाऊन मी प्रभुपतीबरोबर विश्राम करीन. प्रभुपती जेव्हा ह्या शरीररूपी घरात वास करतो तेव्हा जीवस्त्री प्रभु महालात प्रवेश करते व संतसंगतीत राहून प्रभुस्तुतीची मंगलगीते गाऊ लागते. नानक नम्रपणे सांगतात, की हे प्रभो ! मी संतजनांना शरण गेले आहे. आता मला दर्शन दे. ॥३ ॥ संतांच्या कृपेने मला प्रभू परमात्मा प्राप्त झाला. माझ्या सर्व इच्छा आकांक्षा पूर्ण झाल्या. मनातील तडफड शांत झाली. ज्या दिवशी-ज्या वेळी प्रभू परमात्म्याशी मिलन होईल, ती वेळ तो दिवस मंगल-दिन होय. ती जीवनरूपी रात्र खरी सुखावह जेव्हा प्रभुप्रेम रंग रंगत जातो. ज्या वेळी तो प्रभुपती गोपाळ माझ्या हृदयात प्रगट झाला त्या प्रसंगाचे वर्णन मी कसे करू ? ते वर्णन करण्यास माझी वाचा असमर्थ आहे. आता माझ्या मनातील सर्व भ्रम, मोह, लोभ आदी विकार निष्प्रभ झाले आहेत. मी संतसंगतीत संख्यासह प्रभुमिलनाचे मंगल गान गाते, नानक सांगतात, मी संतजनांच्या पायी बिनप्रपणे शरण जाऊन त्यांच्यापुढे प्रार्थना करतो कारण त्यांच्याच माध्यमातून हा प्रभुमिलनाचा संयोग घडून आला. ॥४ ॥२ ॥

॥ बिहागडा महला ५ ॥

करि किरपा गुर पारब्रह्म पुरे अनदिनु नामु वखाणा राम ॥
अंम्रित बाणी उचरा हरि जसु मिठा लागै तेरा भाणा राम ॥
करि दइआ मइआ गोपाल गोबिंद कोइ नाही तुझ बिना ।
समरथ अगथ अपार पूरन जीउ तनु धनु तुम्ह मना ॥
मूरख मुगध अनाथ चंचल बलहीन नीच अजाणा ॥
बिनवंति नानक सरणि तेरी रखि लेहु आवण जाणा ॥१ ॥
साधह सरणी पाईए हरि जीउ गुण गावह हरि नीता राम ॥
धूरि भगतन की मनि तनि लगउ हरि जीउ सभ पतित पुनीता राम ॥
पतिता पुनीता होहि तिन्ह संगि जिन्ह बिधाता पाइआ ॥
नाम राते जीअ दाते नित देहि चइहि सवाइआ ॥
रिधि सिधी नव निधि हरि जपि जिनी आतमु जीता ॥
बिनवंति नानकु वडभागि पाईअहि साध साजन मीता ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४३)

शब्दार्थ : वखाणा – जप; उचरा – उच्चार करू; अगथ – अकथ्य, अवर्णनीय; बिनवंती – बिनवणी, विनंती; साधह – संतजन; नीता – नित्य; धूरि – धूळ; पुनीता – पवित्र; चइहि – वाढते.

खंड ३ [५०२]

भावार्थ : हे परब्रह्म परमात्मा माझ्यावर कृपा कर म्हणजे मी सदैव तुझेच गुणगान गात राहीन. अमृतवाणीच्या उच्चाराने प्रभूचे यश गोड वाटू लागेल व त्यामुळे तुझी आज्ञा मी सदैव गोड मानीन. हे गोपाळा हे गोविंदा माझ्यावर कृपा कर. मला तुझ्याशिवाय अन्य कोणीही आश्रयदाता नाही. हे पूर्ण पुरुष परमात्मा ! तू समर्थ आहेस. अवर्णनीय व अपार आहेस. माझे हे तन, मन, धन, प्राण सारे काही तूच आहेस. मी मूर्ख, अडाणी अनाथ, चंचल, बलहीन, अजाण, नीच बालक आहे. मी नानक तुला अत्यंत नम्रतापूर्वक विनंती करतो, की मी तुला शरण आलो आहे. माझे ह्या जन्ममरणाच्या येरझाऱ्यापासून रक्षण कर. ॥१॥ संतजनांना शरण गेल्याने प्रभू परमात्मा प्राप्त होतो. असा जीव मग सदैव प्रभू परमात्म्याचे गुण गातो. अशा प्रभुभक्तांचे चरणरज ज्याच्या तन-मनास प्राप्त होते असा पतितही पवित्र होतो. ज्यांना प्रभू परमात्मा प्राप्त झाला त्यांच्या संगतीने पतितही पवित्र होतात. प्रभू परमात्म्याच्या नामरंगात सदैव रंगलेले प्रभुभक्त इतरांनाही प्रभुनामाचे दान देणारे होतात व ते दान क्षणोक्षणी सवाईने वाढतच जाते. ज्या मनुष्याने प्रभुनामाचा जप करून स्वतःच्या मनावर ताबा मिळवला, त्यास ऋद्धी सिद्धी, नऊनिधी सर्व काही प्राप्त होते. नानक नम्रतापूर्वक सांगतात, की महाभाग्याने साधुसंतांची संगत प्राप्त होते. ॥२॥

जिनी सचु वणंजिआ हरि जीउ से पूरे साहा राम ॥
 बहुतु खजाना तिंन पहि हरि जीउ हरि कीरतनु लाहा राम ॥
 कामु क्रोधु न लोभु बिआपै जो जन प्रभ सिउ रातिआ ॥
 एकु जानहि एकु मानहि राम कै रंगि मातिआ ॥
 लगी संत चरणी पडे सरणी मनि तिना ओमाहा ॥
 बिनवंति नानकु जिन नामु पलै सेई सचे साहा ॥३॥
 नानक सोई सिमरीऐ हरि जीउ जा की कल धारी राम ॥
 गुरमुखि मनहु न वीसरे हरि जीउ करता पुरखु मुरारी राम ॥
 दूखु रोगु न भउ बिआपै जिन्ही हरि हरि धिआइआ ॥
 संत प्रसादि तरे भवजलु पूरबि लिखिआ पाइआ ॥
 वजी वधार्ई मनि सांति आई मिलिआ पुरखु अपारी ॥
 बिनवंति नानकु सिमरि हरि हरि इछ पुंजी हमारी ॥४॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४३)

शब्दार्थ : वणंजिआ – व्यापार करणे; तिंन पहि – त्यांच्यापाशी; लाहा – लाभ; रातिआ – अनुरक्त होतात; ओमाहा – उत्साहित; पलै – प्राप्त केले; सेई – तेच.

भावार्थ : ज्यांनी सत्यरूप प्रभुनामाचा व्यापार केला ते सर्वांत श्रीमंत सावकार बनतात. त्यांच्या जवळ प्रभुनामाचा भरपूर खजिना प्राप्त होतो व त्यास प्रभू परमात्म्याच्या गुणस्तुतीचा लाभ प्राप्त होतो. जो प्रभुसेवक प्रभुनामात रंगून गेला त्यास कामक्रोध आदी विकार त्रास देऊ शकत नाहीत. असे लोक एकमेव प्रभू परमात्म्याशी रममाण होतात. ते एकमेव प्रभू परमात्म्यास मानतात व त्या एकमेव प्रभू परमात्म्याच्या भक्तिरंगात मस्त होऊन राहतात. ते संतजनांना शरण जाऊन संतचरणी लीन होतात. त्यांच्या मनातील प्रभुप्राप्तीची ओढ वाढतच असते. नानक म्हणतात, ज्यांच्या जवळ प्रभुनाम धनाची पुंजी आहे तेच खरे श्रीमंत सावकार. ॥३॥ नानक सांगतात, हे जीवा ! ज्याच्या सत्तेच्या अधीन ही सारी सृष्टी आहे, ज्याने आपल्या सामर्थ्याने ह्या सृष्टीची धारणा केली आहे. त्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करावे. जो सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो, अशा प्रभुसेवकाच्या मनास त्या सर्वव्यापक कर्तापुरुष प्रभू परमात्म्याचा कधीही विसर पडत नाही. जे

हरिनामाचे स्मरण करतात. त्यांना भय, दुःख, भवरोग त्रास देऊ शकत नाहीत. संतजनांच्या कृपेने ते भवसागर पार करून जातात व त्यांचा कर्मलेख स्वच्छ होतो. ॥४॥३॥

बिहागडा महला ५ घर २

१ ओंकार सतिनामु गुरप्रसादि ॥

ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरुकृपेने तो प्राप्त होतो.

वधु सुखु रैनडीए प्रिअ प्रेमु लगा ॥
घटु दुख नीदडीए परसउ सदा पगा ॥
पग धूरि बांछउ सदा जाचउ नाम रसि बैरागनी ॥
प्रिअ रंगि राती सहज माती महा दुरमति तिआगनी ॥
गहि भुजा लीन्ही प्रेम भीनी मिलनु प्रीतम सच मगा ॥
बिनवंति नानक धारि किरपा रहउ चरणह संगि लगा ॥१॥
मेरी सखी सहेलडीहो प्रभ कै चरणि लगह ॥
मनि प्रिअ प्रेमु घणा हरि की भगति मंगह ॥
हरि भगति पाईए प्रभु धिआईए जाइ मिलीए हरि जना ॥
मानु मोहु बिकारु तजीए अरपि तनु धनु इहु मना ॥
बड पुरख पूरन गुण संपूरन भ्रम भीति हरि हरि मिलि भगह ॥
बिनवंति नानक सुणि मंत्रु सखीए हरि नामु नित नित नित जपह ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४४)

शब्दार्थ : वधु – वाढणे; रैनडीए – रात्र; घटु – कमी होणे; बांछउ – इच्छा करते; जाचउ – याचना करते; गहि – हाती धरून, ग्रहण केली; भूजा – हात; भीनी – भिजले; मगा – मार्ग; मंगह – मागते; तजीए – त्यागिली.

भावार्थ : मला माझ्या प्रियतमाचे, प्रभुपतीचे प्रेम प्राप्त झाले आहे. आता ही जीवनरूपी रात्र अशीच वाढत राहू दे. दुःखमय रात्र कमी होऊ दे म्हणजे मी माझ्या प्रियकराची सदैव पादसेवा करीन. हे प्रभू परमात्मा ! मी तुझ्या चरणधुळीच्या प्राप्तीची इच्छा करते. मी सदैव तुझ्या नामरंगात रंगून विरक्त होऊन राहावे अशी तुझ्या चरणी याचना करते. मी प्रियप्रभूच्या रंगात रंगून सहजावस्थेत मस्त होऊन महादुर्मतीचा त्याग करावा. माझ्या प्रभुपतीने हाताला धरून मला आपलीशी केली. त्याच्या प्रेमरंगात मी पूर्ण भिजून गेले. प्रभू परमात्म्याशी मिलन होण्यातच जीवनाची सार्थकता आहे. तोच खरा जीवनमार्ग आहे. नानक विनंती करतात की हे प्रभू ! माझ्यावर कृपा कर. मला सदैव तुझ्या चरणांशी आश्रय प्राप्त होवो. माझ्या मनात सदैव तुझी चरणभक्ती वसू दे ॥१॥ या ! माझ्या प्रिय सख्यांनो या. आपण सान्या जणी प्रभुचरणी लागू या. प्रभुभक्ती करूया. मनातील हरि प्रेम वाढो व प्रभुभक्ती प्राप्त होवो अशी प्रभुचरणी याचना करू या. प्रभुभक्ती प्राप्त करून प्रभुसेवकांच्या संगतीत जाऊन बसू या. प्रभुनामाचे स्मरण करू या. अभिमान, मोह आदी विकारांचा त्याग करून तन, मन, धन सारेकाही प्रभुचरणी अर्पण करू या. तो महापुरुष, सर्वगुणांनी परिपूर्ण असा प्रभू परमात्मा प्राप्त झाल्यावर सर्व भ्रमाच्या मिती कोसळून पडतात. नानक सांगतात, हे सख्यांनो मी सांगते, तो मंत्र नीट ध्यानी ठेवा. सदैव सदैव हरि नामाचा जप करा. ॥२॥

हरि नारि सुहागणे सभि रंग माणे ॥ रांड न बैसई प्रभ परख चिराणे ॥
 नह दूख पावै प्रभ धिआवै धंनि ते बडभागीआ ॥
 सुख सहजि सोवहि किलबिख खोवहि नाम रसि रंगि जागीआ ॥
 मिलि प्रेम रहणा हरि नामु गहणा प्रिअ बचन मीठे भाणे ॥
 बिनवंति नानक मन इछ पाई, हरि मिले पुरख चिराणे ॥३॥
 तितु ग्रिहि सोहिलडे, कोड अनंदा ॥ मनि तनि रवि रहिआ प्रभ परमानंदा ॥
 हरि कंत अनंत दइआल स्त्रीधर, गोबिंद पतित उधारणो ॥
 प्रभि क्रिपा धारी हरि मुरारी भै सिंधु सागर तारणो ॥
 जो सरणि आवै तिसु कंठि लावै, इहु बिरदु सुआमी संदा ॥
 बिनवंति नानक हरि कंतु मिलिआ, सदा केल करंदा ॥४॥१॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४४)

शब्दार्थ : रांड – विधवा; चिराणे – चिरंजीव; रहणा – राहणे; गहणा – दागिना; कोड – क्रीडा, कौतुक; केल – आनंद; करंदा – करतो.

भावार्थ : जी जीवस्त्री प्रभुपतीची प्राप्ती करून सौभाग्यमंडित होते ती सर्व आनंद उपभोगते. तो प्रभू परमात्मा चिरंजीव आहे. सदैव अस्तित्वमान आहे. त्यामुळे प्रभू प्राप्त झालेली जीवस्त्री कधी विधवा होत नाही. तिला कधीही दुःख भोगावे लागत नाही. ती सदैव प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करते. अशी महाभाग्यवान जीवस्त्री धन्य होय. तिचे सर्व पाप नष्ट होते व ती सहज सुखरूपी निद्रा प्राप्त करते व नामरूपात रंगून सदैव जागृत असते. ती प्रभूशी एकरूप होऊन राहते. प्रभुनाम हाच तिचा दागिना असतो. तिला प्रभुपतीचे बोल गोड वाटतात. नानक सांगतात तो चिरंतन प्रभू परमात्मा प्राप्त झाल्याने माझ्या मनातील सर्व इच्छा तृप्त झाल्या. ॥३॥ ज्या देहरूपी घरात तो प्रभू परमात्मा वास करतो. त्या घरात आनंद गीते गायली जातात. कौतुकपूर्ण व सर्वव्यापी आनंद भरून राहतो. तो प्रभुपती अनंत आहे. दयाळू आहे. श्रीमंत आहे. सृष्टीचा पालनकर्ता आहे व पतितांचा उद्धारकर्ता आहे. ज्याच्यावर त्या मुरारी प्रभू परमात्म्याची कृपा होते तो हा भवसागर तरून जातो. प्रभू परमात्म्यास जो शरण जातो त्यास तो हृदयाशी धरतो. हेच त्याचे ब्रीद आहे. सनातन स्वभाव आहे. नानक सांगतात, मला माझा प्रभुपती मिळाला आहे, जो माझ्याशी सदैव आनंदाने क्रीडा करतो. ॥४॥१॥४॥

॥ बिहागडा महला ५ ॥

हरि चरण सरोवर तह करहु निवासु मना ॥
 करि मजनु हरि सरे सभि किलबिख नासु मना ॥
 करि सदा मजनु गोबिंद सजनु दुख अंधेरा नासे ॥
 जनम मरणु न होइ तिस कउ कटै जम के फासे ॥
 मिलु साध संगे नाम रंगे तहा पूरन आसो ॥
 बिनवंति नानक धारि किरपा हरि चरण कमल निवासो ॥१॥
 तह अनद बिनोद सदा अनहद झुणकारो राम ॥
 मिलि गावहि संत जना प्रभ का जैकारो राम ॥

खंड ३ [५०५]

मिलि संत गावहि खसम भावहि हरि प्रेम रस रंगि भिंनीआ ॥

हरि लाभु पाइआ आपु मिटाइआ मिले चिरी विछुंनिआ ॥

गहि भुजा लीने दइआ कीन्हे प्रभ एक अगम अपारो ।

बिनवंति नानक सदा निरमल सचु सबदु रुण झुणकारो ॥२ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५४५)

शब्दार्थ : मजनु – स्नान; सरे – सरोवर; तहा – तेथे; पून – पूर्ण; आसो – आशा; जैकारो – जयजयकार; खसम – स्वामी, प्रभू; भावही – आवडतो; चिरि – कायमचा; विछुंनिआ – दुरावलेला; गहि – ग्रहण करणे; कीन्हे – केली;

भावार्थ : हे मना ! हरिचरण सरोवर काठी वास्तव्य कर. हे मना ! प्रभुरूपी सरोवरात स्नान केल्याने, प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण केल्याने सर्व पाप नष्ट होते. प्रभुनामरूपी सरोवरात सदैव स्नान केल्याने सर्व दुःख. अज्ञान अंधकार नष्ट होतो. त्याची जन्म मरणाच्या चक्रातून सुटका होते व यमाचे पाश तुटून जातात. जो साधुसंतांच्या संगतीत राहून प्रभुनामात रंगून जातो. त्याच्या सर्व आशा पूर्ण होतात. नानक विनंती करतात, की हे प्रभो ! माझ्यावर कृपा कर व मला तझ्या चरणकमलाशी आसरा दे. ॥१ ॥ तेथे प्रभुचरणाशी सदैव आनंद, विनोद व अनाहत नादाचा झंकार होत असतो. संतजन एकत्र येऊन प्रभू परमात्म्याची स्तुतिस्तोत्रे गातात. प्रभू परमात्म्याचा जयजयकार करतात. प्रभूचे गुणगान करणारे हे संतजन प्रभू परमात्म्यास प्रिय होतात व ते प्रभुनामात रंगून जातात. अहंकार नष्ट केल्याने त्यांना अनंत काळापासून दुरावलेल्या प्रभू परमात्मा प्राप्तीचा लाभ होतो. तो अगम्य, अपार, एकमेव प्रभू परमात्मा दया करून अशा भक्तांना हाती धरून त्यांना आपल्या चरणी आश्रय देतो. नानक विनंती करतात, की हे प्रभो ! तुझे निर्मल सत्य नाम माझ्या अंतःकरणात सदैव रूणझुणुत राहो ॥२ ॥

सुणि वडभागीआ हरि अंग्रित बाणी राम ॥

जिन कउ करमि लिखी तिसु रिदै समाणी राम ॥

अकथ कहाणी तिनी जाणी जिसु आपि प्रभु किरपा करे ॥

अमरु थीआ फिरि न मूआ कलि कलेसा दुख हरे ॥

हरि सरणि पाई तजि न जाई प्रभ प्रीति मनि तनि भाणी ।

बिनवंति नानक सदा गाईए पवित्र अंग्रित बाणी ॥३ ॥

मन तन गलतु भए किछु कहणु न जाई राम ॥

जिस ते उपजिअडा तिनि लीआ समाई राम ॥

मिलि ब्रहम जोति ओति पोती, उदकु उदकि समाइआ ॥

जलि थलि महीअलि एकु रविआ, नह दूजा द्रिसटाइआ ॥

बणि त्रिणि त्रिभवणि पूरि पूरन, कीमति कहणु न जाई ॥

बिनवंति नानक आपि जाणै, जिनि एह बणत बणाई ॥४ ॥२ ॥५ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ??)

शब्दार्थ : रिदै – हृदयात; थीआ – झाला. मुआ – मृत; गलतु – मग्न, मस्त; उपजिअडा – उत्पन्न झाला; बणत बनाइ – सृष्टीची निर्मिती केली.

भावार्थ : हे भाग्यवान जीव ! तू सदैव प्रभुनामरूपी अमृत सदैव आस्वाद घे. ज्याच्या भाग्यात प्रभू परमात्म्याने आधीच लिहून ठेवले असेल त्याच जीवाच्या हृदयात प्रभुनाम समाविष्ट होते. ज्याच्यावर प्रभू परमात्मा स्वतः कृपा करतो. त्यासच प्रभू परमात्म्याच्या अवर्णनीय स्वरूपाचे ज्ञान प्राप्त होते. असा जीव अमर होतो. त्यास मरणाचे भय राहत नाही. त्यास कलि

क्लेशाचे दुःख भोगावे लागत नाही. जो प्रभुचरणी शरण गेला तो नंतर कधीही प्रभुचरणांचा त्याग करत नाही. त्याच्या मनात उत्पन्न झालेली प्रभुप्रीती त्याच्या तन मनास आवडू लागते. प्रभुभक्ती हे त्याच्या जीवनाचे अंगच बनून जाते. नानक सांगतात, हे जीवा ! प्रभू परमात्म्याच्या अमृतनामाचे सदैव गायन कर. ॥३॥ प्रभुनामात मन इतके रममाण होते की त्याचे वर्णनही करता येत नाही. असा जीव ज्या प्रभू परमात्म्याने त्यास उत्पन्न केले, त्या प्रभू परमात्म्यात विलीन होऊन जातो. त्याची जीवनज्योत ब्रह्मज्योतीत एकरूप होऊन जाते. याप्रमाणे भरपूर पाण्यात थोडे पाणी मिसळून गेल्यावर जसे ते एकरूप होऊन जाते तसा तो जीव प्रभुरूपात एकरूप होतो. त्यास, जळी-स्थळी-आकाशी सर्वत्र प्रभू व्याप्त असल्याचा साक्षात्कार होतो. प्रभू परमात्म्याशिवाय त्यास अन्य कोणीही काहीही दिसत नाही. वनी, तृणी, त्रिभुवनी सर्वत्र तोच परिपूर्ण भरून राहिला आहे असे दिसते. त्या प्रभू परमात्म्याचे माहात्म्य अवर्णनीय आहे. नानक विनयपूर्वक सांगतात की ज्या प्रभू परमात्म्याने ह्या सृष्टीची रचना केली, त्याचा कार्यव्यवहारही तोच संभाळतो. असा प्रभू परमात्मा त्याची महती तोच जाणतो. ॥४॥२॥५॥

॥ बिहागडा महला ५ ॥

खोजत संत फिरहि प्रभ प्राण अधारे राम ॥
ताणु तनु खीन भइआ बिनु मिलत पिआरे राम ॥
प्रभ मिलहु पिआरे मइआ धारे करि दइआ लडि लाइ लीजीऐ ॥
देहि नामु अपना जपउ सुआमी हरि दरस पेखे जीजीऐ ॥
समरथ पूरन सदा निहचल ऊच अगम अपारे ॥
बिनवंति नानक धारि किरपा मिलहु प्रान पिआरे ॥१॥
जप तप बरत कीने पेखन कउ चरणा राम ॥
तपति न कतहि बुझै बिनु सुआमी सरणा राम ॥
प्रभ सरणि तेरी काटि बेरी संसारु सागरु तारीऐ ॥
अनाथ निरगुनि कछु न जाना मेरा गुणु अउगणु न बीचारीऐ ॥
दीन दइआल गोपाल प्रीतम समरथ कारण करणा ॥
नानक चात्रिक हरि बूंद मागै जपि जीवा हरि हरि चरणा ॥२॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५४५)

शब्दार्थ : ताणु – शक्ती; खीन – क्षीण; मइआ – कृपा; लडि लाइ – जवळ घे; जीजीऐ – जीवन जगणे; निहचल – निश्चल; वरत – व्रत; कीने – केले; तपति – ताप; बुझै – विझणे; बेरी – बेडी; चात्रिक – चातक;

भावार्थ : सर्व जीवांचा प्राणाधार असलेल्या प्रभू परमात्म्याच्या शोधात संतजन फिरत असतात. पण येवढे यत्न करूनही प्रभू परमात्म्या प्राप्त न झाल्याने त्यांच्या शरीरातील सर्व शक्ती नष्ट होऊन शरीर खंगून जाते. हे प्रभू परमात्मा ! मला भेट रे ! माझ्यावर दया कर आणि मला आपल्या पदरात घे. हे प्रभो ! मला नाम दे. त्या नामाचा मी सदैव जप करीन व त्या आधारे तुझे दर्शन प्राप्त करून त्यासाठी जीवन जगेन. तो प्रभू परमात्मा पूर्ण समर्थ आहे. सदैव स्थिर आहे. सर्वश्रेष्ठ आहे. अगम्य आहे. अपार आहे. नानक विनंती करतात, हे प्राणप्रिय प्रभो ! माझ्यावर कृपा कर मला तुझ्या रूपात संमीलित करून घे ॥१॥ हे प्रभो ! तुझ्या दर्शनासाठी मी नाना व्रते आचरली. जप, तप केले. प्रभू परमात्म्यास शरण गेल्याशिवाय भवताप जराही कमी होत नाही. हे प्रभू परमात्मा ! मी तुला शरण आलो आहे. माझे सारे भवपाश तोडून मला ह्या संसारसागरातून

तारून ने. हे प्रभो! मी अनाथ आहे. गुणहीन आहे. मला ज्ञान नाही. माझ्या गुणावगुणांचा विचार करू नकोस. तो प्रभू परमात्मा दीनांवर दया करणारा, पृथ्वीचे पालन करणारा सर्वकाही करणारा व करवून घेणारा सर्वसमर्थ आहे. नानक चातकाप्रमाणे प्रभुनामरूपी स्वाती जलाची याचना करतो. त्या प्रभुनामाचा जप करून मी प्रभुचरण प्राप्त करीन. ॥२॥

अमिअ सरोवरो पीउ हरि हरि नामा राम ॥
संतह संगि मिलै जपि पूरन कामा राम ॥
सभ काम पूरन दुख बिदीरन हरि निमख मनहु न बीसरै ॥
आनंद अनदिनु सदा साचा सरब गुण जगदीसरै ॥
अगणत ऊच अपार ठाकुर अगम जा को धामा ॥
बिनवंति नानक मेरी इछ पुरन मिले स्त्रीरंग रामा ॥
कई कोटिक जग फला सुणि गावनहारे राम ॥
हरि हरि नामु जपत कुल सगले तारे राम ॥
हरि नामु जपत सोहंत प्राणी ता की महिमा कित गना ॥
हरि बिसरु नाही प्रान पिआरे चितवंति दरसनु सद मना ॥
सुभ दिवस आए गहि कंठि लाए प्रभ ऊच अगम अपारे ॥
बिनवंति नानक सफलु सभु किछु प्रभ मिले अति पिआरे ॥४॥३॥६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४५)

शब्दार्थ : आमिअ – अमृत; बिदीरन – विदीर्ण, फाटणे, नष्ट होणे; अगणत – अगणित; जग – यज्ञ; सोहंत – शोभिवंत.

भावार्थ : हे बंधू! प्रभुनाम हे अमृताचे सरोवर आहे. त्यातून तू प्रभुनाम प्राशन कर. संतजनांच्या संगतीने सर्व काम पूर्ण करणाऱ्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण कर. त्या सर्व कार्य सिद्धीस नेणाऱ्या, दुःख नष्ट करणाऱ्या प्रभू परमात्म्याचा तुझ्या मनाला क्षणभरही विसर पडू देऊ नकोस. तो प्रभू परमात्मा आनंदस्वरूप सदैव अस्तित्वमान, सर्वगुणसंपन्न जगदीश्वर आहे. तो प्रभू परमात्मा अनंतरूपी, अतिश्रेष्ठ, अपार आहे. त्या प्रभू परमात्म्याचे स्थान अगम्य आहे. हे प्रभो! हा नानक तुला विनवितो की त्या श्रीरंगाची भेट व्हावी ही माझी इच्छा पूर्ण कर. ॥३॥ प्रभुनामाचे श्रवण करून प्रभूचे गुणगान करून अनंत कोटी जन्मांचे फल प्राप्त होते. हरिनामाचे स्मरण करून सर्व कुलास भवसागरातून तारले जाते. प्रभुनामाच्या जपाने शोभायमान झालेल्या प्रभुभक्ताचा महिमा अपार आहे. हे प्राणप्रिय प्रभू! तू मला विसरू नकोस. माझे मन सदैव तुझ्याच दर्शनाची इच्छा करते. आता तो शुभ दिवस उगवला आहे. त्या अगम्य अत्युच्च अपार परमात्म्याने माझा स्वीकार करून मला आपल्या हृदयाशी धरले. नानक सांगतात, मला माझा अत्यंत प्रिय प्रभू प्राप्त झाल्याने माझ्या जन्माचे सार्थक झाले. ॥४॥३॥६॥

॥ बिहागड़ा महला ५ छंत ॥

अन काए रातडिआ वाट दुहेली राम ॥
पाप कमावदिआ तेरा कोइ न बली राम ॥
कोए न बेली होइ तेरा सदा पछोतावहे ॥
गुन गुपाल न जपहि रसना फिरि कदहु से दिह आवहे ॥

खंड ३ [५०८]

तरवर विछुंने नह पात जुडते जम मगि गउनु इकेली ॥
 बिनवंत नानक बिनु नाम हरि के सदा फिरत दुहेली ॥१॥
 तूं बलवंच लूकि करहि सभ जाणै जाणी राम ॥
 लेखा धरम भइआ तिल पीडे घाणी राम ॥
 किरत कमाणे दुख सह पराणी अनिक जोनि भ्रमाइआ ॥
 महा मोहनी संगि राता रतन जनमु गवाइआ ॥
 इकसु हरि के नाम बाइहू आन काज सिआणी ॥
 बिनवंत नानक लेखु लिखिआ भ्रमि मोहि लुभाणि ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४६)

शब्दार्थ : अनकाए – अन्य कोणत्या; रातडिआ – रममाण; दुहेली – दुःखदायक, अवघड; बेली – मित्र; दिहा – दिवस; विछुंने – दूर गेलेले; मगि – मार्ग; गउनु – जातो; इकेली – एकटा; बलवंच – ठग, कपटी; लूकि – लपून; जाणै – जाणतो; जाणी – ज्ञाता; जाणणारा; किरता – कर्म; बाइहू – शिवाय; बिचु – मध्यस्थी.

भावार्थ : हे जीवा ! तू अन्य गोष्टीत का रममाण होतोस ? अरे हा जीवनमार्ग अत्यंत खडतर आहे. तू सदैव पापच कमवत राहिला आहेस पण त्यात तुझ्याबरोबर कोणीही वाटेकरी होणार नाही. तुझ्या पापात कोणीही तुझ्याबरोबर नाही हे लक्षात आल्यावर तुला पश्चात्ताप होईल. अरे तू तुझ्या जिव्हेने कधी प्रभुनामाचा उच्चार करीत नाहीस. हा मनुष्यजन्म, अशी सुसंधी परत कधीही प्राप्त होणार नाही. झाडावरून गळून पडलेले पान परत कधीही झाडाला चिकटवता येत नाही. वय मार्गावर तुला एकट्यालाच जावे लागेल. नानक सांगतात, प्रभुनामविहीन जीवस्त्री सदैव दुःखच भोगते. ॥१॥ तू कपटाने, लपून-छपून पाप कर्म करतोस. तुला वाटते आपल्याला कोणी पाहत नाही. पण तो सर्वकाही जाणणारा प्रभू तुझे हे कर्म पाहत आहे. ज्या वेळी धर्मराज तुझ्या पापपुण्याचा हिशोब मांडील तेव्हा तुला घाण्यात रगडल्या जाणाऱ्या तिळासारख्या यातना भोगाव्या लागतील. जीवाने केलेल्या कुकर्मांचे दुःख त्यास भोगावेच लागते. त्यास अनेक योनीत भटकत फिरावेच लागते. अरे जीवा ! तू मोहिनी घालणाऱ्या मोहमायेच्या जाळ्यात रममाण झालास. एकमेव प्रभूशिवाय अन्य कार्यात तू आपले बुद्धिचातुर्य खर्च केलेस. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्यानेच त्या जीवस्त्रीच्या कपाळी तसा ललाटलेख लिहिला आहे, त्यामुळे ती मोहमायेच्या भ्रमाने मोहित होऊन फिरत आहे. ॥२॥

बीचु न कोइ करे अक्रितघणु विछुडि पइआ ॥
 आए खरे कठिन जम कंकरि पकडि लइआ ॥
 पकडे चलाइआ अपणा कमाइआ महा मोहनी रातिआ ॥
 गुन गोविंद गुरमुखि न जपिआ तपत थंम्ह गलि लातिआ ॥
 काम क्रोधि अहंकारि मूठा खोइ गिआनु पछुतापिआ ।
 बिनवंत नानक संजोगि भूला हरि जापु रसन न जापिआ ॥३॥
 तुझ बिनु को नाही प्रभ राखनहारा राम ॥
 पतित उधारन हरि बिरदु तुमारा राम ॥
 पतित उधारन सरनि सुआमी क्रिपा निधि दइआल ॥
 अंध कूप ते उधरू करते सगल घट प्रतिपाला ॥

सरनि तेरी कटि महा बेडी इकु नामु देहि अधारा ॥
 बिनवंत नानक कर देइ राखहु गोबिंद दीन दइआरा ॥४ ॥
 सो दिनु सफलु गणिआ हरि प्रभू मिलाइआ राम ॥
 सभि सुख परगटिआ दुख दूरि पराइआ राम ॥
 सुख सहज अनद बिनोद सद ही गुन गुपाल नित गाईए ॥
 भजु साधसंगे मिले रंगे बहुडि जोनि न धाईए ।
 गहि कंठि लाए सहजि सुभाए आदि अंकरु आइआ ॥
 बिनवंत नानक आपि मिलिआ बहुडि कतहू न जाइआ ॥५ ॥४ ॥७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४६)

शब्दार्थ : अक्रितघणु – कृतघ्न; खरे – उभे; कंकरि – सेवक; गणिआ – गणला जातो; पराइआ – दूर पळाले; धाईए – धावणे.

भावार्थ : कृतघ्न जीव प्रभू परमात्म्यापासून सदैव दूरच ठेवला जातो. त्याच्या बाजूने मध्यस्थी करण्यास कोणीही पुढे येत नाही. यमदूत सदैव तयारच असतात व मोहमायेत रममाण झालेल्या पापी जीवास ते पकडून घेऊन जातात. ज्याने गुरुपदेशानुसार प्रभुनामाचे स्मरण केले नाही त्यास अग्नीने गरम केलेल्या सुळावर चढवले जाते. काम-क्रोध-अहंकारात बुडालेला जीव आपली विवेकबुद्धी हरवून बसतो व अखेर पश्चात्ताप करत बसतो. नानक सांगतात, आपण केलेल्या कुकर्मांच्या योगानेच तो जीव प्रभू परमात्म्यास विसरतो व त्यामुळे तो आपल्या जिव्हेने प्रभुनामाचा उच्चार करीत नाही. ॥३ ॥ हे प्रभो! तुझ्याशिवाय माझे रक्षण करणारा अन्य कोणीही नाही. पतितांचा उद्धार करणे हे तुझे ब्रीद आहे. हे पतितोद्धारक स्वामी! कृपानिधे दयाघना! मी तुला शरण आलो आहे. हे सर्व जीवांचे रक्षण करणाऱ्या प्रभू! मला ह्या अज्ञान अंधकाराच्या खाईतून बाहेर काढ. तू माझी मोहमायेची बंधने तोडून टाक आणि मला तुझ्या एकमेव नामाचा आधार दे. नानक विनंती करतात, की हे दीनदयाळा गोविंदा मला साहाय्याचा हात देऊन माझे रक्षण कर. ॥४ ॥ ज्या दिवशी प्रभू परमात्म्याशी जीवात्म्याचे मिलन होते तो दिवस सफल म्हणावा. त्या दिवशी सर्व दुःखांचा नाश होऊन सर्व सुखे प्रगट होतात. गुणनिधी प्रभू परमात्म्याचे नित्य गुणगान केल्याने सहजसुख विनोद आनंद प्राप्त होतात. जो साधुसंतांच्या संगतीत राहून प्रभुनामाच्या भजनात रंगून जातो, त्यास परत जन्म घ्यावा लागत नाही. प्रभू परमात्म्यानेच मला आपल्या हृदयाशी धरल्यामुळे स्वाभाविकपणे माझी शुभकर्म अंकुरित झाली. नानक सांगतात, ज्यास प्रभू परमात्म्याने स्वतःशी एकरूप केले तो जीव परत अन्य कोठेही भटकत नाही. ॥५ ॥४ ॥७ ॥

॥ बिहागडा महला ५ छंत ॥

सुनहु बेनंतीआ सुआमी मेरे राम ॥
 कोटि अप्राध भरे भी तेरे चरे राम ॥
 दुख हरन किरपा करन मोहन कलि कलेसह भंजना ।
 सरनि तेरी रखि लेहु मेरी सरब मै निरंजना ॥
 सुनत पेखत संगि सभ कै प्रभ नेरहु ते नेरे ॥
 अरदासि नानक सुनि सुआमी रखि लेहु घर के चरे ॥१॥

खंड ३ [५१०]

तू समरथु सदा हम दीन भेखारी राम ॥
 माइआ मोहि मगनु कढि लेहु मुरारी राम ॥
 लोभि मोहि बिकारि बाधिओ अनिक दोख कमावने ॥
 अलिपत बंधन रहत करता कीआ अपना पावने ॥
 करि अनुग्रह पतित पावन बहु जोनि भ्रमते हारी ॥
 बिनवंति नानक दासु हरि का प्रभ जीअ प्राण अधारी ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४७)

शब्दार्थ : अप्राध – अपराध, चरे – सेवक; नेर – निकट, जवळ; मगनु – मग्न; कढि – काढ; बाधिओ – बद्ध; थोरी – थोडी; पालहि – पालन कर, रक्षणकर.

भावार्थ : हे प्रभू परमात्मा! माझी तुझ्या चरणी एक विनंती आहे. माझ्या अंगात अनेक अवगुण आहेत. माझ्या हातून अनंत अपराध घडले आहेत. तरीही मी तुझा सेवक आहे. हे मनमोहना! तू दुःख दूर करणारा, सर्व जीवांवर कृपा करणारा, कलिक्लेष दूर करणारा आहेस. हे प्रभो! तू सर्वत्र भरलेला आहेस, मायारहित आहेस. मी तुला शरण आलो आहे. माझे रक्षण कर. सर्व काही पाहणारा, ऐकणारा, सर्वांशी अंगसंग करणारा प्रभू परमात्मा प्रत्येक जीवाच्या अगदी जवळात जवळ, प्रत्येकाच्या अंतरातच वास करतो. नानक म्हणतात, हे प्रभो! तुझ्या ह्या दासाची तुझ्या चरणी एकच प्रार्थना आहे की माझे रक्षण कर. ॥१॥ हे प्रभो! तू सर्वसमर्थ आहेस, आम्ही दीन भिकारी आहोत. आम्ही मोहमायेत मग्न आहोत. मला त्यातून बाहेर काढ. आम्ही लोभ, मोह आदी विकारात बद्ध झालो आहोत. त्यामुळे आमच्यात अनेक दोष निर्माण झाले आहे. आम्ही अनंत पापे केली आहेत. मोहमायेपासून अलिप्त केवळ प्रभू परमात्माच आहे. आम्ही आपल्या केल्याकर्माची फळे भोगतो आहोत. हे प्रभो! तू पतितांना पावन करतोस. आम्ही अनेक योनीतून भटकत भटकत अखेर येथे मानवयोनीत आलो आहोत. आम्हा पतितांवर तू अनुग्रह करावे. आमचा उद्धार कर. नानक सांगतात, मी हरीचा दास आहे. तो हरी माझ्या जीवाचा प्राणाधार आहे. ॥२॥

तू समरथु वडा मेरी मति थोरी राम ॥
 पालहि अकिरतघना पूरन द्रिसटि तेरी राम ॥
 अगाधि बोधि अपार करते मोहि नीचु कछू न जाना ॥
 रतनु तिआगि संग्रहन कउडी पसू नीच इआना ।
 तिआगि चलती महा चंचलि दोख करि करि जोरी ॥
 नानक सरनि समरथ सुआमी पैज राखहु मोरी ॥३ ॥
 जा ते वीछुडिआ तिनि आपि मिलाइआ राम ॥
 साधू संगमे हरि गुण गाइआ राम ॥
 गुण गाइ गोविद सदा नीके कलिआणमै परग भए ॥
 सेजा सुहावी संगि प्रभ कै आपणे प्रभ करि लए ॥
 छोडि चिंत अचिंत होए बहुडि दूखु न पाइआ ॥
 नानक दरसनु पेरिव जीवे गोविंद गुणनिधि गाइआ ॥४ ॥५ ॥८ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४७)

शब्दार्थ : आकिरतघना – कृतघ्न; इआना – अज्ञानी; पैज – प्रतिष्ठा; विछुडिआ – दूर गेलेला, विभक्त; निके – सुंदर; सेजा – शय्या; सुहावा – सुखदायक; अचिंत – निश्चित.

भावार्थ : हे प्रभो ! तू महासामर्थ्यवान आहेस. मी अत्यंत अल्प बुद्धीवाला जीव आहे. तू कृतघ्न लोकांचेही पूर्ण कृपादृष्टीने पालनपोषण करतोस. हे प्रभो ! तुझे ज्ञान कोणासही होत नाही असा अबोध, अगाध बोध व अपरंपार आहेस. सर्वकाही तूच करतोस. मला ह्या तुच्छ जीवाला तुझे किंचितही ज्ञान नाही. मी प्रभुनामासारखा अमूल्य धनाचा संग्रह करण्याऐवजी भौतिक मायेची कवडी कवडी वेचून संग्रह केला. असा मी नीच, अडाणी पशू आहे. पण ही माया महाचंचल. अनेक पापे करून जोडलेली ही माया अखेर मला सोडून निघून गेली. नानक सांगतात, हे स्वामी समर्था ! माझी लाज राख. जो जीव त्या प्रभू परमात्म्यापासून दूर गेला होता. त्यास त्या प्रभू परमात्म्याने स्वतः आपल्या रूपात समाविष्ट करून घेतले. संतसज्जनांच्या संगतीत प्रभुगुण गावेत, अशा प्रकारे प्रभू परमात्म्याचे गुणगान केल्याने तो कल्याणकारी प्रभू भक्ताच्या हृदयात प्रगट होतो. प्रभूच्या सान्निध्याने भक्ताची हृदयरूपी शय्या प्रमुदित होते व त्यास प्रभू परमात्मा आपल्याशी एकरूप करून घेतो. अशा जीवाची सर्व चिंतातून मुक्तता होऊन तो निश्चित होतो त्यास परत जन्ममरणाचे दुःख भोगावे लागत नाही. नानक सांगतात मी त्या प्रभू परमात्म्याच्या दर्शनातच माझे जीवन व्यतीत करतो. मी सदैव त्या गुणनिधी प्रभू परमात्म्याचे गुण गातो. ॥४॥५॥८॥

॥ बिहागडा महला ५ छंद ॥

बोलि सुधरमीडिआ मोनि कत धारी राम ॥
तू नेत्री देखि चलिआ माइआ बिउहारी राम ॥
संगि तरै कछु न चालै बिना गोबिंद नामाक ॥
देस वेस सुवरन रूपा सगल ऊणे काम ॥
पुत्र कलत्र न संगि सोभा हसत घोरि विकारी ॥
बिनवंत नानक बिनु साध संगम सभ मिथिआ संसारी ॥१॥
राजन किउ सोइआ तू नीद भरे जागत कत नाही राम ॥
माइआ झुटू रुदनु केते बिललाही राम ॥
बिललाहि केते महा मोहन बिनु नाम हरि के सुखु नही ॥
सहस सिआणप उपाव थाके जह भावत तह जाही ।
आदि अंते मधि पूरन सरबत्र घटि घटि आही ॥
बिनवंत नानक जिन साध संगमु से पति सेती घरि जाही ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४७)

शब्दार्थ : सुधरमीडिआ – श्रेष्ठ धर्माचरण करणारा; मोनि – मौन; सुवरन – सुवर्ण; रूपा – चांदी; हसत – हत्ती; बिललाही – विलाप करणे; सहस – हजारो; उपाव – उपाय; सरबत्र – सर्वत्र; घरि – परलोकी.

भावार्थ : हे सत्धर्माचरण करणाऱ्या जीवा ! तू मौन का धरले आहेस ? तू तुझ्या डोळ्यांनी समक्ष पाहतो आहेस की दुनियेचे सारे व्यवहार मायेने (पैशाने) चालले आहेत. पण अंती ह्या पैकी तुझ्या बरोबर काहीही येणार नाही. केवळ प्रभुनामच शेवटी तुझ्याबरोबर येणार आहे. जमीन जुमला, उंची वस्त्रे, सोने चांदी हे सारे भौतिक ऐश्वर्य काही कामाचे नाही. हे सारे नश्वर आहे. पत्नी, मुलेबाळे ह्या पैकी काहीही तुझ्या बरोबर शेवटी येणार नाही. हत्ती, घोडे वगैरे ऐश्वर्याची लालसा माणसास

विकारांकडे प्रवृत्त करते. नानक सांगतात, साधुसंतांच्या संगतीशिवाय ह्या संसारातील साऱ्या गोष्टी मिथ्या आहेत. ॥१॥ हे राजन ! तू मोहमायेच्या घोर निद्रेत अजूनही का झोपून राहिला आहेस ? अजूनही तू कसा जागा होत नाहीस ? ही धनसंपदा, त्यासाठीची धावपळ सारे असत्य आहे. अंती दुःखदायकच आहे. अनेक लोक ह्या महामोहिनी मायेच्या मागे लागून दुःख भोगत आहेत. हरिनामाशिवाय खऱ्या सुखाची प्राप्ती होत नाही. तुम्ही कितीही हुशारी दाखवलीत, नाना प्रयत्न केलेत तरी शेवटी प्रभू परमात्म्याची जशी इच्छा असेल तसेच घडते. तो प्रभू परमात्मा सर्वत्र, सर्वकाळ सर्व जीवाचे ठायी वास करतो. तो सर्वत्र पूर्णपणे भरून राहिला आहे. नानक सांगतात, जे संतसंगतीत राहिले, ज्यांना सतगुरू प्राप्त झाले ते सन्मानपूर्वक स्वगृही प्रभू दरबारात प्रवेश प्राप्त करतात. ॥२॥

नरपति जाणि ग्रहिओ सेवक सिआणे राम ॥

सरपर वीछुडणा मोहे पछुताणे राम ॥

हरिचंदउरी देखि भूला कहा असथिति पाईऐ ॥

बिनु नाम हरि के आन रचना अहिला जनमु गवाईऐ ॥

हउ हउ करत न त्रिसन बूझै नह कांम पूरन गिआने ॥

बिनवंति नानक बिनु नाम हरि के केतिआं पछुताने ॥३॥

धारि अनुग्रहो अपना करि लीना राम ॥

भुजा गहि काढि लीओ साधू संगु दीना राम ॥

साध संगमि हरि अराधे सगल कलमल दुख जले ॥

महा धरम सुदान किरिआ संगि तैरे से चले ॥

रसना अराधे एकु सुआमी हरि नामि मनु तनु भीना ॥

नानक जिसनो हरि मिलाए सो सरब गुर परबीना ॥४॥६॥९॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५४७)

शब्दार्थ : सरपर – अवश्य; विछुडणा – वियोग, वियुक्त होणे; हरिचंदउरी – स्वप्ननगरी; असथिति – स्थिरता; अहिला – सुंदर; गिआने – ज्ञान; केतिआ – अनेक; कलमल – पाप; परबिना – प्रवीण.

भावार्थ : हे संजन (जीवा) तुला वाटते की आपले हे सेवक (ज्ञानेंद्रिय व कर्मेंद्रिये) फार हुशार व शहाणे आहेत पण तेच तुला अवश्य मोहमायेत फसवतील व अखेर तुला पश्चात्ताप करावा लागेल. अरे जीवा ! हा संसार एक स्वप्ननगरी आहे. ती पाहून स्थिरता कशी प्राप्त होईल. प्रभुनामाखेरीज अन्य साऱ्या गोष्टीत रमून तू तुझा हा सुंदर मानवजन्म वाया घालवत आहेस. माझे माझे असे म्हणण्याने माया रुपी तृष्णा नष्ट होत नाही, कोणतेही काम पूर्ण होत नाही व आत्मज्ञानही प्राप्त होत नाही. नानक सांगतात, कित्येक लोकांना प्रभुनाम न घेतल्याने पश्चात्ताप करावा लागला आहे. ॥३॥ ज्यांच्यावर प्रभू परमात्मा अनुग्रह करून आपले म्हणतो त्यास तो ह्या संसारसागरातून हाताला धरून बाहेर काढतो व त्यांना साधुसंतांच्या संगतीचे दान देतो. साधुसंतांच्या संगतीने मनातील सर्व पापवासना, दुःख सारे जळून जाते. हे बंधू! सर्वात श्रेष्ठ धर्म प्रभुनाम, सर्वात श्रेष्ठ दान नामदान, हेच अंती परलोकात तुझ्याबरोबर येणार आहे. नानक सांगतात, ज्याची जिव्हा सदैव प्रभुनामाचा उच्चार करते त्याचे तन-मन प्रभुनामामृताने चिंब भिजून जाते. ज्या जीवाला प्रभू परमात्मा आपल्याशी एकरूप करून घेतो, तो सर्व गुणसंपन्न बनतो. ॥४॥६॥९॥

बिहागडे की वार महला ४

१ ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

(ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरुकृपेने तो प्राप्त होतो.)

सलोक म. ३ ॥

गुर सेवा ते सुखु पाईए होर थै सुखु न भालि ॥
गुर कै सबदि मनु भेदीए सदा वसै हरि नालि ॥
नानक नामु तिना कउ मिलै जिन हरि वेखै नदरि निहालि ॥१ ॥
॥ म.३ ॥ सिफति खजाना बखस है जिसु बखसै सो खरचै खाइ ॥
सतिगुर बिनु हथि न आवई सभ थके करम कमाइ ॥
नानक मनमुखु जगतु धनहीणु. है अगै भुखा कि खाइ ॥२ ॥
॥ पउडी ॥ सभ तेरी तू सभस दा सभ तुधु उपाइआ ॥
सभना विचि तू वरतदा तू सभनी धिआइआ ॥
तिसदी तू भगति थाइ पाइहि जो तुधु मनि भाइआ ॥
जो हरि प्रभ भावै सो थीए सभि करनि तेरा कराइआ ॥
सलाहिहु हरि सभना ते वडा जो संत जनां की पैज रखदा आइआ ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४८)

शब्दार्थ : होर – अन्यत्र; भालि – शोध घेणे; भेदीए – वेध घेणे; निहालि – कृपा; सिफति – स्तुती; बखसै – बक्षीस देतो; सलाहिहु – स्तुती करा; पैज – प्रतिष्ठा.

भावार्थ : हे जीवा ! सतगुरुच्या सेवेनेच सुखाची प्राप्ती होते. अन्यत्र कोठेही त्याचा शोध घेऊ नकोस. सतगरूने दिलेल्या प्रभुनामाने तू आपल्या मनाचा वेध घे. तुला दिसून येईल की प्रभू परमात्मा तुझ्या जवळच, तुझ्या अंतःकरणातच वास करतो. नानक सांगतात, ज्याच्याकडे प्रभू परमात्मा कृपापूर्वक पाहतो, त्यास प्रभुनामाची प्राप्ती होते. ॥१ ॥ म. ३ ॥ ज्याला तो प्रभू परमात्मा बक्षीस देतो, त्यासच प्रभूच्या गुणस्तुतीचा खजिना प्राप्त होतो. असा भक्त स्वतः तर प्रभुस्तुती करतोच पण इतरांनाही तो ती वाटतो. ॥२ ॥ पउडी ॥ हे प्रभो ! ही सारी सृष्टी तुझीच आहे. तूच सर्वत्र भरून राहिला आहेस. ह्या सृष्टीला तूच उत्पन्न केले आहेस. तू सर्वामध्ये कार्यशील आहेस. सर्वजण तुझेच स्मरण करतात. पण जे तुला आवडतात त्यांच्याच भक्तीचा तू स्वीकार करतोस. जे तुला योग्य वाटते तेच होते. तूच सर्व काही करतोस. करवतोस. तो प्रभू परमात्मा सर्वश्रेष्ठ आहे. त्याचे सदैव स्मरण करा. तो संतजनांच्या प्रतिष्ठेचे रक्षण करतो. ॥१ ॥

॥ सलोक म० ३ ॥

नानक गिआनी जगु जीता जगि जीता सभु कोइ ॥
नामे कारज सिधि है सहजे होइ सु होइ ॥
गुरमति मति अचलु है चलाइ न सकै कोइ ॥
भगता का हरि अंगीकारु करे कारजु सुहावा होइ ॥

खंड ३ [५१४]

मनमुख मूलहु भुलाइअनु विचि लबु लोभु अहंकारु ॥
 झगडा करदिआ अनदिनु गुदरै सबदि न करे वीचारु ॥
 सुधि मति करतै हिरि लई बोलनि सभु विकारु ॥
 दितै कितै न संतोखीअनि अंतरि त्रिसना बहुतु अग्यानु अंधारु ॥
 नानक मनमुखा नालहु तुटीआ भली जिना माइआ मोहि पिआरु ॥१ ॥
 ॥ म. ३ ॥ तिन्ह भउ संसा किआ करे जिन सतिगुरु सिरि करतारु ॥
 धुरि तिन की पैज रखदा आपे रखणहारु ॥
 मिलि प्रीतम सुखु पाइआ सचै सबदि वीचारि ॥
 नानक सुखदाता सेविआ आपे परखणहारु ॥२ ॥
 ॥ पउडी ॥ जीअ जंत सभि तेरिआ तू सभना रासि ॥
 जिस नो तू देहि तिसु सभु किछु मिलै कोई होरु सरीकु नाही तुधु पासि ॥
 तू इको दाता सभस दा हरि पहि अरदासि ॥
 जिसदी तुधु भावै तिसदी तू मंनि लैहि सो जनु साबासि ॥
 सभु तेरा चोजु वरतदा दुखु सुखु तुधु पासि ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४८)

शब्दार्थ : गिआनि – ज्ञानी; कारज – कार्य; चलाइ – चंचल, अस्थिर; अचलु – अचल, स्थिर; सुहावा – संपन्न होते; सफल होते; लबु – लालसा; गुदरै – व्यतीत होतो; हिरि – हरण केली; तुटीआ – तोडणे; संसा – संशय; परखणहारु – पारख करणारा, परीक्षा करणारा; सरीकु – वाटते, भागीदार; पहि – पाशी चोजु – कौतुक

भावार्थ : नानक सांगतात, ज्ञानी माणूस जग जिंकतो तर बाकी साऱ्यांना जगाने जिंकले आहे. ज्ञानी पुरुष मोहमायेवर विषय विकारांवर विजय प्राप्त करतो तर मोहमाया, विषयविकार जगातील सर्व लोकांना आपल्या अधीन करतात. प्रभुनामानेच कार्यसिद्धी होते. जे काही होते, घडते ते सहज स्वाभाविकपणे प्रभू परमात्म्याच्या इच्छेप्रमाणे होते. सतगुरूच्या उपदेशाने प्रभुभक्ताची बुद्धी स्थिर होते. अशा भक्तास प्रभुमार्गापासून कोणीही कधीही विचलित करू शकत नाही. ज्या भक्ताचा प्रभू परमात्मा अंगीकार करतो. त्याचे सर्व कार्य सुचारूपणे संपन्न होते. स्वेच्छाचारी जीव लालसा, लोभ, अहंकार ह्याने भुलवला गेलेला आहे. तो आपले आयुष्य भांडण करण्यातच व्यतीत करतो. त्याच्या मनात प्रभुनामाचा विचार सुद्धा येत नाही. प्रभू परमात्म्याने त्याची शुद्धी, बुद्धी हरण केली आहे. त्याचे सर्व बोलणे विकाराने भरलेले असते. त्याला कितीही दिले तरी त्याचे समाधान होत नाही. त्याचे अंतःकरण मोहमायेच्या तृष्णेने अज्ञान अंधकाराने परिपूर्ण भरलेले असते. नानक सांगतात. ज्यांना मोहमाया प्रिय वाटते, अशा स्वेच्छाचारी माणसाशी संबंध तोडलेलेच चांगले. ॥म. ३ ॥ ज्यांच्या मस्तकी प्रभू परमात्म्याने सतगुरूचा वरदहस्त ठेवला आहे. त्यास कसला आला आहे संशय. त्यांच्या प्रतिष्ठेचे रक्षण करणे हे त्या रक्षणकर्त्या प्रभूने आधीच त्यांच्या भागात लिहून ठेवले आहे. जे सत्यरूप प्रभुनामाच्या स्मरण चिंतनाने प्रिय प्रभूशी मीलन होते. व सुखाची प्राप्ती होते. नानक सांगतात, मी त्या सुखदात्या सर्वांची पारख करणाऱ्या प्रभू परमात्म्याची सेवा करतो. ॥२ ॥पउडी ॥ हे प्रभू! हे जीवजंतू सारे तुझेच आहेत. तूच ह्या साऱ्यांची धन संपत्ती आहेस. तू ज्यास देतोस त्यास सर्वकाही प्राप्त होते. सर्वकाही देणारा तूच एकटा आहेस. तुझ्या खेरीज अन्य कोणीही काहीही देऊ शकत नाही. तूच एकमेव दाता आहेस. सर्वजण तुझीच प्रार्थना करतात. जे तुला आवडतात, योग्य वाटतात त्यांच्या जीवनाचे सार्थक होते. सुख, दुःख सारे काही तुझ्याच पाशी आहे. तुझेच कौतुक, तुझीच क्रीडा सर्वत्र कार्यशील आहे. ॥२ ॥

॥ सलोक म. ३ ॥

गुरमुखि सचै भावदे दरि सचै सचिआर ॥
साजन मनि आनंदु है गुर का सबदु वीचार ॥
अंतरि सबदु वसाइआ दुखु कटिआ चानणु कीआ करतारि ॥
नानक रखणहारा रखसी आपणी किरपा धारि ॥१॥
॥ म. ३ ॥ गुर की सेवा चाकरी भै रचि कार कमाइ ॥
जेहा सेवै तेहो होवै जे चलै तिसै रजाइ ॥
नानक सभु किछु आपि है अवरु न दूजी जाइ ॥२॥
॥ पउडी ॥ तेरी वडिआई तूहै जाणदा तुधु जेवडु अवरु न कोई ॥
तुधु जेवडु होरु सरीकु होवै ता आखीऐ तुधु जेवडु तूहै होई ॥
जिनि तू सेविआ तिनि सुखु पाइआ होरु तिसदी रीस करे किआ कोई ॥
तू भंनण घडण समरथु दातारु हहि तुधु अगै मंगण नो हथ जोड़ि खली सभ होई ॥
तुधु जेवडु दातारु मै कोई नदरि न आवई तुधु सभसै नो दानु दिता,
खंडी वरभंडी पाताली पुरई सभ लोई ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४९)

शब्दार्थ : सचै – सत्यरूप प्रभूस; भावदे – आवडतात; सचिआर – सत्याचरण; साजन – सज्जन; चानणु – प्रकाश; भै – भय; जेहा – ज्या प्रकारे, जशी; तेहो – त्या प्रकारे, तशी; रजाइ – आज्ञेत; तिसदि – त्याची; रीस – नकल भवण – तोडणे; घडण – जोडणे, घडवणे; मंगण – मागणे; खली – उभी; खंडी – नवखंडात; वरभंडी – ब्राह्मण; पुरइ – पुरी (वैकुण्ठपुरी)

भावार्थ : जो प्रभुभक्त सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो, तो सत्यरूप प्रभू परमात्म्यास आवडतो. तो त्यांच्या सत्याचरणाने सत्यरूप प्रभूचे दारी पोहोचतो. सज्जनाचे मन सतगुरूकडून प्राप्त झालेल्या प्रभुनामाने आनंदित होते. अंतःकरणात प्रभुनाम धारण केल्याने दुःख नष्ट होते. कर्ता प्रभू त्याचे अंतःकरण प्रकाशित करतो. नानक सांगतात, अशा प्रभुसेवकावर कृपा करून तो रक्षणकर्ता प्रभू आपल्या कृपेने त्याचे रक्षण करतो. ॥१॥ म. ३ ॥ प्रभू परमात्म्याविषयी आदरयुक्त भीती बाळगून आपले विहित कर्म करित राहणे हीच खरी प्रभूची सेवा होय. जो प्रभू परमात्म्याची आज्ञा शिरसाबंध मानून त्यानुसार कार्य करतो, त्यास तो जशी सेवा करतो तसे फळ प्राप्त होते. नानक सांगतात, हे प्रभो! सर्वकाही तूच आहेस. तुझ्याशिवाय आम्ही अन्य कोणाकडे जावे. ॥२॥ पउडी ॥ हे प्रभो! तुझी महती तूच जाणतोस. तुझ्या एवढा अन्य कोणी दुसरा असेल तर मला सांग. तुझ्या एवढा तूच आहेस अन्य कोणी नाही. ज्यांनी तुझी सेवा केली त्यांनी सुखे प्राप्त केली. अन्य कोणी तुझी बरोबरी कशी करू शकणार? हे प्रभो! तुझ्या अंगी नष्ट करण्याचे सामर्थ्य आहे तसेच पुनर्निर्माण करण्याचे सामर्थ्य आहे. हे महादानी प्रभू! तुझ्या समोर सारे जण हात जोडून उभे राहतात व मागणे मागतात. तुझ्या एवढा महान दाता मला अन्य कोणी दिसत नाही. तूच खंड, ब्राह्मण, स्वर्ग पाताळातील सर्व लोकांना दान देतोस ॥३॥

॥ सलोक म. ३ ॥

मनि परतीति न आईआ सहजि लगो भाउ ॥
सबदै सादु न पाइओ मनहठि किआ गुण गाइ ॥

खंड ३ [५१६]

नानक आइआ सो परवाणु है जि गुरमुखि सचि समाइ ॥१॥
 ॥म. ३ ॥ आपणा आपु न पछाणे मूड़ा अवरा आखि दुखाए ॥
 मुंढे दी खसलति न गईआ अंधे बिछुड़ि चोटा खाए ॥
 सतिगुर कै भै भंनि न घड़िओ रहै अंकि समाए ॥
 अनदिनु सहसा कदे न चूकै बिनु सबदै दुखु पाए ॥
 कामु क्रोध लोभु अंतरि सबला नित धंधा करत विहाए ॥
 चरण कर देखत सुणि थके दिह मुके नेडै आए ॥
 सचा नामु न लगो मीठा जितु नामि नव निधि पाए ॥
 जीवतु मरै मरै फुनि जीवै तां मोखंतरु पाए ॥
 धुरि करमु न पाइओ पराणी विणु करमा किआ पाए ॥
 गुर का सबदु समालि तू मूड़े गति मति सबदे पाए ॥
 नानक सतिगुरु तद ही पाए जां विचहु आपु गवाए ॥२ ॥
 ॥ पडड़ी ॥ जिस दै चिति वसिआ मेरा सुआमी तिस नो किउ अंदेसा किसै गलै दा लोड़ीए ॥
 हरि सुखदाता सभना गला का तिस नो धिआइदिआ
 किव निमख घड़ी मुहू मोड़ीए ॥
 जिनि हरि धिआइआ तिस नो सरब कलिआण होए
 नित संत जना की संगति जाइ बहीए मुहु जोड़ीए ॥
 सभि दुख भुख रोग गए हरि सेवक के सभि जन के बंधन तोड़ीए ॥
 हरि किरपा ते होआ हरि भगतु हरि भगत जना कै मुहि डिठै
 जगतु तरिआ सभु लोड़ीए ॥४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५४९)

शब्दार्थ : अवरा – अन्य, दुसरा; मुंढे – प्रथमपासून; स्वसलति – स्वभाव; सहसा – संशय; सबला – बलवान; नेडे – जवळ; मोखवरु – मोक्ष; अंदेसा – भय; लोड़ीए – इच्छा करणे; बहीए – बस; डिठै – पाहणे, दर्शन.

भावार्थ : जर मनात प्रभू परमात्म्याची प्रचिती प्राप्त झाली नसेल. मन सहजभावात स्थिर झाले नसेल, तर केवळ मनाच्या हट्टापारी प्रभूची गुणस्तुती केल्याने काहीही लाभ प्राप्त होत नाही. नानक सांगतात, जो जीव सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभुनामात लीन होतो, त्याचेच जीवन सफल होते. ॥१॥ मूर्ख माणूस स्वतःस ओळखत नाही. कटू वचनाने दुसऱ्यांना दुःखी करतो. त्याचा मूळ स्वभाव बदलत नाही. त्यामुळे तो अज्ञान अंधकारात बुडून प्रभू परमात्म्यापासून दूर जातो व संसारात दुःख भोगतो. हे जीवा ! तू प्रभू परमात्म्याचे भय बाळगून आपला स्वभाव का बदलत नाहीस ? असे केले असतेस तर तू प्रभुरूपात एकरूप झाला असतास. प्रभुनामाशिवाय तुझ्या मनातील संशय कधीही नष्ट होणार नाही. प्रभुनामाशिवाय तू सदैव दुःखच भोगशील. तुझ्या अंतःकरणात कामक्रोध आदी विकार महाप्रबळ आहेत. तू तुझे सारे जीवन विकारांनी प्रेरित होऊन आपापले काम करण्यात घालवतोस. संसाराचे तेच ते रडगाणे ऐकून कान किटले, त्याच मार्गावर चालून पाय थकले, तेच पाहून डोळे थकले. आता मरणाची घटका जवळ आली. ज्या प्रभुनामाने नवनिधी प्राप्त होतात. ते प्रभुनाम अजूनही तुला गोड वाटत नाही. अशी व्यक्ती जर वासनाविकारांना मारून आपल्या मनातील आत्मिक

प्रेरणा जिवंत करील, तर त्यास मोक्षाची प्राप्ती होईल. अरे जीवा ! तुझ्या भाग्यलेखातच नसेल तर तुला प्रभुकृपा कशी प्राप्त होणार ? आणि प्रभुकृपेशिवाय जीवनात काय प्राप्त करू शकणार ? हे मूढ जीवा ! तू सतगुरूकडून प्राप्त झालेले प्रभुनाम दृढपणे धारण कर. प्रभुनामानेच तुला सद्गती प्राप्त होईल. नानक सांगतात. ज्याने आपल्यातील अहंकाराचा त्याग केला त्यासच सतगुरूची प्राप्ती होते. ॥२॥ माझा स्वामी ज्याच्या मनात वास करतो, त्यास कसली शंका ? कसली चिंता ? तो प्रभू परमात्मा सर्व सुख देणारा आहे. त्याचे नामस्मरण करण्यास का विलंब करतोस ? ज्याने प्रभू परमात्म्याचे स्मरण केले त्याचे कल्याण होते. तो संतसंगतीत स्थान प्राप्त करतो. अशा हरिभक्ताचे सर्व क्लेश, दुःख सर्व काही दूर होते. सर्व बंधने गळून पडतात. ज्याच्यावर प्रभूची कृपा होते. तो प्रभुभक्त होतो. अशा भक्तांच्या दर्शनाने भवसागर पार केला जातो. ॥४॥

॥ सकोल म. ३ ॥

सा रसना जलि जाउ जिनि हरि का सुआउ न पाइआ ॥
 नानक रसना सबदि रसाइ जिनि हरि हरि मंनि वसाइआ ॥१॥
 ॥ म. ३ ॥ सा रसना जलि जाउ जिनि हरि का नाउ विसारिआ ॥
 नानक गुरमुखि रसना हरि जपै हरि कै नाइ पिआरिआ ॥२॥
 ॥ पउडी ॥ हरि आपे ठाकुरु सेवकु भगतु हरि आपे करे कराए ॥
 हरि आपे वेखै विगसै आपे जितु भावै तितु लाए ॥
 हरि इकना मारगि पाए आपे हरि इकना उझडि पाए ॥
 हरि सचा साहिबु सचु तपावसु करि वेखै चलत सबाए ॥
 गुर परसादि कहै जनु नानकु हरि सचे के गुण गाए ॥५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५५०)

शब्दार्थ : सुआउ – स्वार, चव; रसाइ – रसमय झाली; पिआरिआ – प्रिय; वेखै – पाहतो; विगसै – प्रसन्न होणे, विकास पावणे; उझडि – संकटात, कुमार्गीत; तपावसु – न्याय;

भावार्थ : ज्या जिव्हेने प्रभुनामामृताची चव चाखली नाही, ज्या जिव्हेने कधी प्रभुनामाचा उच्चार केला नाही. ती जीव जळून जावो. नानक सांगतात, ज्या जीवाने आपल्या अंतःकरणात प्रभू परमात्मा प्राप्त केला आहे त्याची जिव्हा प्रभुनामरसात रंगून जाते. ॥१॥ म. ३ ॥ जी जिव्हा प्रभुनाम उच्चारणे विसरून गेली, ती जिव्हा जळून जावो. नानक सांगतात, जो सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो त्याची जिव्हा सदैव हरिनामाचा जप करते व तो भक्त हरिनामात तल्लीन होतो. ॥२॥ पउडी ॥ हे प्रभो ! तूच सर्वांचा स्वामी आहेस. तूच सर्वकाही आहेस. तूच भक्ती करतोस व तूच भक्ती करवूनही घेतोस. हे प्रभो ! तू सर्वकाही पाहतोस. आपले कार्य पाहून तूच प्रसन्न होतोस. तुला योग्य वाटते तेच करण्यास तू जीवांना प्रवृत्त करतोस व त्यांच्याकडून करवून घेतोस. तू काही लोकांचा सन्मार्गी लावतोस तर तूच काहींना कुमार्गी करतोस. हे प्रभो ! तूच खरा मालक, तूच खरा न्याय करणारा. सर्वकाही तूच करतोस. दास नानक सांगतात, ज्याच्यावर सतगुरू कृपा करतो तो जीव प्रभू परमात्म्याचे गुणगान गातो ॥५॥

॥ सलोक म. ३ ॥

दरवेसी को जाणसी विरला को दरवेसु ॥
 जे घरि घरि हंढै मंगदा धिगु जीवणु धिगु वेसु ॥
 जे असा अंदेसा तजि रहै गुरमुखि भिखिआ नाउ ॥

खंड ३ [५१८]

तिस के चरन पखालीअहि नानक हउ बलिहारे जाऊ ॥१॥
 ॥ म. ३ ॥ नानक तरवरु एकु फलु दुइ पंखेरु आहि ॥
 आवत जात न दीसही ना पर पंखी ताहि ॥
 बहु रंगी रस भोगिआ सबदि रहै निरबाणु ॥
 हरि रसि फलि राते नानका करमि सचा नीसाणु ॥२॥
 ॥ पउडी ॥ आपे धरती आपे है राहुक आपि जंमाइ पीसावै ॥
 आपि पकावै आपि भांडे देइ परोसै आपे ही बहि खावै ॥
 आपे जलु आपे दे छिंगा आपे चुली भरावै ॥
 आपे संगति सदि बहालै आपे विदा करावै ॥
 जिस नो किरपालु होवै हरि आपे तिस नो हुकमु मनावै ॥६॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५५०)

शब्दार्थ : दरवेसी – फकिरी; दरवेसू – फकीर; हंडै – भिक्षा; मंगदा – मागतो; अंदेसा – चिंता, संशय; पखालीअहि – प्रक्षालन; तरवसु – वृक्ष; पंखेरु – पक्षी; ताहि – त्यांना; राहुकु – शेतकरी; जंमाइ – उत्पन्न करणे; पीसावै – दळतोस; पकावै – शिजवतोस; भांडे – ताट; परोसै – वाढतो; बहि – बसून; खावै – खातो; छिंगा – दातकोरणी; चुली – चूळ; भरावै – भरतो.

भावार्थ : खरी फकिरी म्हणजे काय हे क्वचितच कोणी फकीर जाणतो. जर कोणी फकिराचा वेश करून दारोदार भीक मागत हिंडत असेल तर अशा जीवाचा व त्याच्या त्या फकिरी वेशाचा धिक्कार असो. नानक म्हणतात, जो कोणी मनातील सर्व आशा आकांक्षा, चिंता नष्ट करून खरोखर विरक्त होईल तर त्याच्या चरणी मी माझे सर्वस्व समर्पण करीन. ॥१॥ म. ३ ॥ नानक सांगतात, संसार हा एक वृक्ष आहे. त्यास मोहमायारूपी फळे लागली आहेत. यावर मनमुख जीव व गुरुमुख जीव अशा दोन प्रकारची पाखरे बसली आहेत. ह्या मनाच्या दोन अवस्था आहेत. ना त्यांना पिसे ना पंख आहेत किंवा ते येताना वा जातानाही दिसत नाहीत. ह्या दोन तऱ्हेच्या पक्ष्यांपैकी बहुतेक जण मनमुखी बनून ह्या मोहमायारूपी फलांचा आस्वाद उपभोगतात. तर क्वचित कोणी निरिच्छ बनून प्रभुनामात तल्लीन होऊन जातात. अशांच्या भाळी प्रभुकृपेची मुद्रा प्राप्त होते. ॥२॥ पउडी ॥ हे प्रभो ! ही भूमी तूच आहेस. शेती करणारा शेतकरीही तूच आहेस. तूच ध्यान्य निर्माण करतोस. तूच दळतोस. तूच शिजवतोस. तूच ते ताटात वाढतोस व बसून भोजन करणाराही तूच आहेस. तोंड धुण्यासाठी पाणी देणाराही तूच आहेस. दात साफ करण्यासाठी दात कोरणेही तूच देतोस व शेवटी चूळ भरून तोंड स्वच्छ करणाराही तूच आहेस. हे प्रभो ! काही जीवांना तूच जवळ बोलावून स्वतःच्या संगतीत बसवून घेतोस. तर काहींना तू दूर लोटतोस. ज्यांच्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते, त्यांना तो आपल्या आज्ञेत ठेवतो. ॥६॥

॥ सलोक म. ३ ॥

करम धरम सभि बंधना पाप पुंन सनबंधु ॥
 ममता मोहु सु बंधना पुत्र कलत्र सु धंधु ॥
 जह देखा तह जेवरी माइआ का सनबंधु ॥
 नानक सचे नाम बिनु वरतणि वरतै अंधु ॥१॥
 ॥ म. ४ ॥ अंधे चानणु ता थीऐ जा सतिगुरु मिलै रजाइ ॥

खंड ३ [५१९]

बंधन तोडै सचि वसै अगिआनु अधेरा जाइ ॥
 सभु किछु देखै तिसै का जिनि कीआ तनु साजि ॥
 नानक सरणि करतार की करता राखै लाज ॥२॥
 ॥ पउडी ॥ जदहु आपे थोटु कीआ बहि करतै तदहु पुछि न सेवकु बीआ ॥
 तदहु किआ को लेवै किआ को देवै जां अवरु न दूजा कीआ ॥
 फिरि आपे जगतु उपाइआ करतै दानु सभना कउ दीआ ॥
 आपे सेव बणाईअनु गुरमुखि आपे अंम्रितु पीआ ॥
 आपि निरंकार आकारु है आपै आपे करै सु थीआ ॥७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५५१)

शब्दार्थ : कर्म – कर्म; धर्म – धर्म; बंधना – बंधने; सनबंधु – संबंध; जेवरी – शृंखला; धंधु – बंधन; वरतणि –
 वृत्ति; थीए – होतो; रजाइ – आज्ञा, इच्छा; अंधेरा – अंधार; जदहु – जेव्हा; तदहु – तेव्हा; बीआ – उत्पन्न केले; सेव
 – सेवा, भक्ती; बणाईअनु – बनवली, निर्माण केली;

भावार्थ : सर्व धार्मिक कर्मकांडे बंधने होत कारण त्यांचा संबंध पाप-पुण्याशी असतो. ममता व मोह ही बंधने आहेत, पुत्र
 पत्नी हेही संसाराच्या जंजाळात अडकवणारी बंधने आहेत. जिकडे पाहावे तिकडे बंधनेच बंधने दिसून येतात व त्यांचा
 संबंध मायेशी आहे. नानक सांगतात, सत्यरूप प्रभू परमेश्वराच्या नामाशिवाय सारे जग अंध व अज्ञानमूलक व्यवहारात
 अडकलेले आहे. ॥१॥म. ४॥ ज्या जीवास प्रभू परमात्म्याचे इच्छेने सतगुरूची प्राप्ती होते, त्याच्या अंतःकरणातील
 अज्ञान अंधकार नष्ट होऊन त्याच्या हृदयात ज्ञानाचा प्रकाश पसरतो. सतगुरू सर्व सांसारिक बंधने तोडून जीवाच्या अंतःकरणात
 सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचा वास घडवतो व त्याच्या अंतःकरणातील अज्ञान अंधकार नष्ट करतो. नानक सांगतात, ज्या प्रभू
 परमात्म्याने हे शरीर निर्माण केले व ह्या सृष्टीतील सर्व काही निर्माण केले आहे असे जो जाणतो व त्या कर्त्या प्रभूस शरण
 जातो, त्याच्या पत-प्रतिष्ठेचे तो प्रभू परमात्मा रक्षण करतो. ॥२॥पउडी॥ जेव्हा प्रभू परमात्म्याने ह्या सृष्टीचे सृजन केले,
 तेव्हा त्याने अन्य कोणा सेवकाचा सल्ला घेतला नव्हता. त्या वेळी त्याच्या शिवाय अन्य कोणीही नव्हता. त्यामुळे कोणाकडून
 काही घेण्याचा वा कोणास काही देण्याचा प्रश्नच कोठे येतो ? त्यानेच हे जग निर्माण केले व त्या कर्त्यानेच सर्वांना सर्व काही
 दिले. सतगुरू सन्मुख होण्याची बुद्धीही जीवास त्यानेच दिली व त्यास सतगुरूकडून नामामृत देवविले. हे प्रभो ! तू निराकार
 आहेस व तूच सगुण साकारही आहेस. हे प्रभो ! तू जे काही करतोस तेच होते ॥७॥

॥ सलोक म. ३ ॥

गुरमुखि प्रभू सेवहि सद साचा अनदिनु सहजि पिआरि ॥
 सदा अनंदि गावहि गुण साचे अरधि उरधि उरिधारि ॥
 अंतरि प्रीतमु वसिआ धुरि करमु लिखिआ करतारि ॥
 नानक आपि मिलाइअनु आपे किरपा धारि ॥१॥
 ॥ म० ३ ॥ कहिए कथिए न पाईए अनदिनु रहै सदा गुण गाइ ॥
 विणु करमै किनै न पाइओ भउकि मुए बिललाइ ॥
 गुर कै सबदि मनु तनु भिजै आपि वसै मनि आइ ॥
 नानक नदरी पाईए आपे लए मिलाइ ॥२॥

खंड ३ [५२०]

॥ पउडी ॥ आपे वेद पुराण सभि सासत आपि कथै आपि भीजै ॥
 आपे ही बहि पूजे करता आपि परपंचु करीजै ॥
 आपि परविरति आपि निरविरती आपे अकथु कथीजै ॥
 आपे पुंनु सभु आपि कराए आपि अलिपतु वरतीजै ॥
 आपे सुखु दुखु देवै करता आपे बखस करीजै ॥८ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५५१)

शब्दार्थ : अरधि – इहलोक; उरधि – परलोक; करमै – कृपा; भउकि – भुंकणे, आरडाओरड करणे विललाइ – विलाप करणे; परविरति – प्रवृत्ती; निरविरति – निवृत्ती; अलिपतु – अलिप्त; वरतीजै – राहतो.

भावार्थ : सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणारा जीव सदैव सहजावस्थेत राहून एकाग्रचित्ताने प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण करतो. तो इहलोकी-परलोकी सदैव प्रभुनाम आपल्या अंतःकरणात दृढतापूर्वक धारण करतो. सदैव आनंदाने प्रभू परमात्म्याचे गुणगान गातो. ज्याच्या भाग्यात त्या कर्त्यापुरुषाने कृपापूर्वक तसे लिहिले असेल त्याच्याच अंतःकरणात प्रभू परमात्मा वास करतो. नानक सांगतात अशा जीवास प्रभू परमात्मा स्वतः आपल्याशी एकरूप करून घेतो. ॥१ ॥म. ३ ॥ जोपर्यंत प्रभू परमात्म्याचे अंतःकरणपूर्वक प्रेम उत्पन्न होत नाही, तोपर्यंत केवळ नामस्मरण केल्याने व प्रभू परमात्म्याचे गुणगान केल्याने प्रभू परमात्मा प्राप्त होत नाही. तुम्ही कितीही आरडाओरडा केलात, कितीही विलाप केलात तरी प्रभुकृपेशिवाय प्रभू परमात्मा प्राप्त होत नाही. सतगुरूकडून प्राप्त झालेल्या प्रभुनामाने ज्याचे तन-मन भिजून जाते, त्याच्या मनात प्रभू परमात्मा स्वतः येऊन वास करतो. नानक सांगतात, ज्या जीवावर प्रभू परमात्मा कृपा करतो त्याला तो प्रभू स्वतःत एकरूप करून घेतो ॥२ ॥पउडी ॥ हे प्रभो! वेद तूच आहेस, पुराणे तूच आहेस. सर्व शास्त्रेही तूच आहेस. त्यात वर्णिलेली हरिकथा सांगणाराही तूच आहेस व ते ऐकून प्रसन्न होणाराही तूच आहेस. हे प्रभो! बसून पूजा करणारा तूच आहेस व संसार, प्रपंच करणाराही तूच आहेस. प्रवृत्तीही तूच आहेस, निवृत्तीही तूच आहेस. अवर्णनीयही तूच आहेस व ज्याचे वर्णन सर्व लोक करतात तोही तूच आहेस. तूच सर्व जीवांकडून पुण्यकर्म करून घेतोस व सर्व सृष्टीपासून अलिप्त राहणाराही तूच आहेस. हे कर्त्यापुरुषा! जीवांना सुख-दुःख तूच देतोस व तूच त्यांना क्षमाही करतोस ॥५ ॥

॥ सलोक म. ३ ॥

सेखा अंदरहु जोरु छडि तू भउ करि झलु गवाइ ॥
 गुर कै भै केते निसतरे भै विचि निरभउ पाइ ॥
 मनु कठोरु सबदि भेदि तूं सांति वसै मनि आइ ॥
 सांती विचि कार कमावणी सा खसमु पाए थाइ ॥
 नानक कामि क्रोधि किनै न पाइओ पुछहु गिआनी जाइ ॥१ ॥
 ॥ म. ३ ॥ मनमुख माइआ मोहु है नामि न लगो पिआरु ॥
 कूडु कमावै कूडु संग्रहै कूडु करे आहारु ॥
 बिखु माइआ धनु संचि मरहि अंते होइ सभु छारु ॥
 करम धरम सुच संजम करहि अंतरि लोभु विकारु ॥
 नानक जि मनमुखु कमावै सु थाइ ना पवै दरगहि होइ खुआरु ॥२ ॥
 ॥ पउडी ॥ आपे खाणी आपे बाणी आपे खंड वरभंड करे ॥

खंड ३ [५२१]

आपि समुंदु आपि है सागरु आपे ही विचि रतन धरे ॥
 आपि लहाए करे जिसु किरपा जिस नो गुरमुखि करे हरे ॥
 आपे भउजलु आपि है बोहिथा आपे खेवटु आपि तरे ॥
 आपे करे कराए करता अवरु न दूजा तुझै सरे ॥९ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५५१)

शब्दार्थ : सेखा – शेख; अंदरहु – अंतःकरणातला; जोरु – गर्व, ताठा; छडि – साड; भउ – भय; झलु – मूर्खता; कठोरु – कठोर; छारु – राख; खुआर – अपमानी; खाणा – जीवाचे प्रकार, जीव योनी; समुदु – समुद्र; लहाए – प्राप्त करतो; बोहिया – जहाज; खेवटु – नावाडी; तरे – तरून जाणारा; सरे – समान;

भावार्थ : हे शेख! तू आपल्या मनातील गर्व सोडून दे. मनात प्रभू परमात्म्याविषयी भीतीयुक्त आदर बाळग व सगळा वेडेपणा सोडून दे. सतगुरूच्या प्रेमपूर्वक दराच्याने त्याच्या उपदेशाप्रमाणे वागून जे हा भवसागर पार करून गेले. अशा आदरयुक्त भीती मुळेच त्या निर्भय प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती होते. प्रभुनामाने तू तुझा कठोरपणा नष्ट कर. म्हणजे तुझ्या मनात शांती वास करील. शांत मनाने केलेल्या कर्माचाच प्रभू परमात्म्याकडून स्वीकार केला जातो व त्यास बसल्या जागी प्रभू परमात्मा प्राप्त होतो. ज्याच्या मनात कामक्रोध आदी विकार आहेत, अशा जीवास कधीच प्रभू परमात्मा प्राप्त होत नाही. तू ज्ञानी पुरुषांना विचार, ते तुला हेच सांगतील. ॥१ ॥म. ३ ॥ स्वेच्छाचारी जीवास मायाच प्रिय वाटते. त्याला प्रभुनामाबद्दल प्रेम वाटत नाही. असा जीव असत्याने कमाई करतो. असत्याचाच संग्रह करतो व असत्यावरच आपला उदरनिर्वाह करतो. तो विषरूपी मायेच्या धनाचा संग्रह करता करता मरून जातो व अंती सर्वाचीच माती होते. असा जीव वरकरणी जरी धर्म-कर्म करीत असला, सत्याचरण व संयम करण्याचा देखावा करीत असला तरी त्याचे अंतःकरण लोभाने व विकारांनी भरलेले असते. नानक सांगतात, अशा स्वेच्छाचारी जीवाने केलेले कार्य कधीच सफल होत नाही. प्रभू दरबारी तो अपमानीतच होतो ॥२ ॥पउडी ॥ सर्व जीवयोनी ह्या प्रभू परमात्म्याचेच रूप आहेत. त्यानेच नाना भाषा, खंड, ब्रह्मांडांना उत्पन्न केले आहे. समुद्रही तोच आहे. आपल्या पोटात नामरूपी रत्ने धारण करणारा रत्नाकर-सागरही तोच आहे. प्रभू परमात्मा ज्याच्यावर कृपा करतो त्यास तो सतगुरूच्या माध्यमातून नाम रत्ने बहाल करतो. हे प्रभो! हा भवसागर तूच आहेस. जहाजही तूच आहेस. ते वल्हवणारा नावाडीही तूच आहेस आणि त्यातून भवसागर तरून जाणाराही तूच आहेस. हे प्रभो! तुझ्यासारखा कर्ताकरविता अन्य कोणीही नाही. ॥९ ॥

॥ सलोक म० ३ ॥

सतिगुरु की सेवा सफल है जे को करे चितु लाइ ॥
 नामु पदारथु पाईऐ अचिंतु वसै मनि आइ ॥
 जनम मरन दुखु कटीऐ हउमै ममता जाइ ॥
 उतम पदवी पाईऐ सचे रहै समाइ ॥
 नानक पूरबि जिन कउ लिखिआ तिना सतिगुरु मिलिआ आइ ॥१ ॥
 ॥ म० ३ ॥ नामि रता सतिगुरू है कलिजुग बोहिथु होइ ॥
 गुरमुखि होवै सु पारि पवै जिना अंदरि सचा सोइ ॥
 नामु सम्हाले नामु संग्रहै नामे ही पति होइ ॥
 नानक सतिगुरू पाइआ करमि परापति होइ ॥२ ॥

खंड ३ [५२२]

॥ पउड़ी ॥ आपे पारसु आपि धातु है आपि कीतोनु कंचनु ॥
 आपे ठाकुरु सेवकु आपे आपे ही पाप खंडनु ॥
 आपे सभि घट भोगवै सुआमी आपे ही सभु अंजनु ॥
 आपि बिबेकु आपि सभु बेता आपे गुरमुखि भंजनु ॥
 जनु नानकु सालाहि न रजै तुधु करते तू हरि सुखदाता वडनु ॥१० ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५५२)

शब्दार्थ : अंचितु – अंचित्य प्रभू; सम्हाले – स्मरण करतो; करमि – कृपा; कितोनु – करतो; भोगवै – भोगतो; वेता – ज्ञाता; भंजनु – तोडणारा; सालाहि – स्तुती; रजै – तृप्तता; वडनु – मोठा;

भावार्थ : मनापासून केलेली सतगुरूची सेवा सफल होते. अशा सेवकास प्रभुनामाची प्राप्ती होते व त्याच्या हृदयात प्रभू परमात्म्याचा वास होतो. त्याच्या अंतःकरणातील अहंकार, ममता आदी विकार नष्ट होतात व त्याचे जन्ममरणाचे दुःख दूर होते. त्यास उत्तम पद प्राप्त होते व तो सत्यरूप प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होतो. नानक सांगतात, पूर्वकर्माने ज्याच्या भाग्यात तसे लिहिले असेल त्यासच सतगुरू प्राप्त होतो. ॥१ ॥म० ३ ॥ सतगुरू प्रभुनामात सदैव रममाण होऊन राहतो. कलियुगात भवसागर पार करून नेणारा तोच तारू आहे. जो सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो, ज्याच्या अंतःकरणात सत्य विद्यमान असते, तो हा भवसागर पार करतो. असा प्रभुसेवक प्रभुनामाचे स्मरण करतो. प्रभुनामाचा संग्रह करतो. प्रभुनामानेच त्यास प्रतिष्ठा प्राप्त होते. नानक सांगतात, ज्यास सतगुरू प्राप्त होतो, त्याच्यावर प्रभू परमात्मा कृपा करतो. ॥२ ॥पउड़ी ॥ प्रभू परमात्मा स्वतः परीस आहे. लोखंडही तोच आहे व त्यानेच ज्या लोखंडाचे सोने केले, ते सोनेही तोच आहे. तो प्रभू परमात्मा स्वतः मालक आहे, सेवकही तोच आहे. सर्व पापांचा नाशही तोच करतो. सर्व जीवांमध्ये व्याप्त राहून तोच सान्या मायेचा उपभोग घेतो. ती मायाही तोच आहे. प्रभू परमात्मा स्वतः विवेकशील ज्ञाता आहे. स्वतः सतगुरू सन्मुख होऊन मायेची बंधने तोडणाराही तोच आहे. दासनानक सांगतात, हे प्रभो! तुझी कितीही स्तुती केली तरी मनाची तृप्तता होतच नाही. तू सर्वश्रेष्ठ सुखदाता आहेस. ॥१० ॥

॥ सलोकु म० ४ ॥

बिनु सतिगुर सेवे जीअ के बंधना जेते करम कमाहि ॥
 बिनु सतिगुर सेवे ठवर न पावही मरि जंमहि आवहि जाहि ॥
 बिनु सतिगुर सेवे फिका बोलणा नामु न वसै मनि आइ ॥
 नानक, बिनु सतिगुरू सेवे जमपुरि बघे मारीअहि मुहि कालै उठि जाहि ॥१ ॥
 ॥ म० ३ ॥ इकि सतिगुर की सेवा करहि चाकरी हरि नामे लगै पिआरु ॥
 नानक जनमु सवारनि आपणा कुल का करनि उधारु ॥२ ॥
 ॥ पउड़ी ॥ आपे चाटसाल आपि है पाधा आपे चाटड़े पड़ण कउ आणे ॥
 आपे पिता माता है आपे आपे बालक करे सिआणे ॥
 इक थै पड़ि बुझे सभु आपे इक थै आपे करे इआणे ॥
 इकना अंदरि महलि बुलाए जा आपि तेरै मनि सचे भाणे ॥
 जिना आपे गुरमुखि दे वडिआई से जन सची दरगहि जाणे ॥११ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५५२)

खंड ३ [५२३]

शब्दार्थ : ठवर – स्थान; बधे – बांधून; मारीअहि – मारले जातात; इकि – कित्येक; चाटसाल – पाठशाळा; पाधा – पंडित, शिक्षक; चाटडे – विद्यार्थी; पडण – अभ्यास; इआणे – अडाणी; जा – जेव्हा; जिना – ज्यांना;

भावार्थ : सतगुरूच्या सेवेशिवाय जीवाने केलेल्या इतर सर्व कर्मांमुळे जीव बंधनात अडकतो. सतगुरूची सेवा केल्याशिवाय जीवास प्रभू दरबारी स्थान प्राप्त होत नाही. तो जन्ममरणाच्या चक्रात फिरत राहतो. सतगुरूच्या सेवेशिवाय अन्य बोलणे व्यर्थ आहे. सतगुरू सेवेशिवाय प्रभुनाम मनात स्थिर होत नाही. नानक सांगतात, जे सतगुरू सेवा करीत नाही, ते यमपुरीत बांधून मारले जातात. अशा रीतीने ते या जगातून आपले तोंड काळे करून निघून जातात. ॥१॥म०३॥ अनेक लोक सतगुरूची सेवा करतात. त्यामुळे त्यांच्या मनात प्रभुनामाविषयी प्रेम निर्माण होते. अशा प्रभुसेवकांचा जन्म सार्थ होतो व ते आपल्या कुलाचाही उद्धार करतात. ॥२॥पउडी॥ प्रभू परमात्माच स्वतः पाठशाळा आहे. तोच शिक्षक आहे व तोच विद्यार्थ्यांना शिक्षण घेण्यास प्रवृत्त करतो. तोच सर्व जीवांचा पिता आहे. माता आहे. तो आपल्या बालकांना शहाणे करतो. काही जीवांना प्रभू परमात्मा स्वतः शिकवून समजावून शहाणे करतो. तर काही लोकांना अडाणीच ठेवतो. जे तुला चांगले वाटतात, आवडतात त्यांना तू आपल्या दरबारात बोलावून घेतोस. ज्या जीवांना प्रभू परमात्मा सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करण्याची बुद्धी देतो, तेच प्रभू दरबारात महानता प्राप्त करतात. ॥११॥

॥ सलोकु मरदाना १ ॥

कलि कलवाली कामु मनु मनुआ पीवणहारु ॥
क्रोध कटोरी मोहि भरी पीलावा अहकारु ॥
मजलस कूडे लब की पी पी होइ खुलारु ॥
करणी लाहणि सतु गुडु सचु सरा करि सारु ॥
गुण मंडे करि सीलु घिउ सरमु मासु आहारु ॥
गुरमुखि पाईऐ नानका खाधै जाहि बिकार ॥१॥
॥ मरदाना १ ॥ काइआ लाहणि आपु मनु, मजलस त्रिसना धातु ॥
मनसा कटोरी कूडि भरी पीलाए जमकालु ॥
इतु मदि पीतै नानका बहुते खटीअहि बिकार ॥
गिआनु गुडु सालाह मंडे भउ मासु आहारु ॥
नानक इहु भोजनु सचू है सचु नामु आधारु ॥२॥
कांयां लाहणि आपु मनु अंम्रित तिस की धार ।
सतसंगति सिउ मेलापु होइ लिव कटोरी अंम्रित भरी, पी पी कटहि बिकार ॥३॥
पउडी ॥ आपे सुरि नर गण गंधरबा आपे खट दरसन की बाणी ।
आपे सिव संकर महेसा आपे गुरमुखि अकथ कहाणी ।
आपे जोगी आपे भोगी आपे संनिआसी फिरै बिबाणी ॥
आपै नालि गोसटि आपि उपदेसै आपे सुघडु सरुपु सिआणी ॥
आपणा चोजु करि वेखै आपे आपे सभना जीआ का है जाणी ॥१२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५५३)

शब्दार्थ : कलि – कलियुगात; कलवाली – कलालीण, दारू विकणारी; पीवणहारु – पिणारा; मजलसा – सभा; लब – लालसा; खुआरु – अपमानित; लाहणि – पात्र, भांडे; मंडे – भाकरी; सीलु – शील, चारित्र्य; घिउ – तूप; सरमु – लाज, शरम; जाहि – जातो, नष्ट होतो; खाधै – खातो; कइआ – काया; आपू – अहंकार; मनसा – वासना, इतु – अशा, ह्या; खुटीअहि – कमावतात; सालाह – स्तुती; मेलापु – मिलाप, मिलन; खट दरसन – षट् दर्शने; सुघडु – सुडौल, सुदृढ; चोजू – कौतुक;

भावार्थ : कलियुग ही दारू विकणारी कलालीण आहे. कामविकार ही दारू आहे आणि मन दारू पिणारा आहे. क्रोधरूपी कटोऱ्यात मोहरूपी अहंकाराची दारू पाजते. खोट्या लालसेने फसून जगातले सारे लोक ही दारू पिऊन पिऊन अपमानित होतात. काही लोक मात्र शुभकर्माच्या पात्रात सत्याचरणाचा गूळ टाकून सत्यरूप प्रभुनामरूपी दारू बनतात. सद्गुणरूपी रोटी चरित्ररूपी तूप व लज्जा हाच त्यांचा मांसाहार असतो. नानक सांगतात, सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून असे भोजन केल्याने विकार नष्ट होतात. ॥१॥ मरदाना १ ॥ शरीर हे पात्र आहे. अहंकार हे त्यात भरलेले मद्य आहे. लालसेने जीव धावाधाव करत असतो ती सभा आहे. वासनारूपी कटोरीत मिथ्याचरणाने भरलेले आहे व यमराज जीवांना ती पाजतो आहे. नानक सांगतात, अशी दारू पिऊन जीवामध्ये विकारांचाच संग्रह होतो. प्रभू परमात्म्याचे ज्ञानरूपी गूळ प्रभुस्तुती हे पात्र प्रभू परमात्म्याविषयीचे भय हाच मांसाहार. नानक सांगतात, असे भोजन हेच खरे भोजन होय. सत्यरूप प्रभुनाम हाच मानवी जीवनाचा खरा आधार आहे. ॥२॥ जर शरीर हे पात्र, आत्मबोध हे मद्य असेल तर त्याची धार ही अमृतासमान असते. सत्संगाने प्राप्त झालेली मनाच्या कटोऱ्यात वर प्रभुनामरूपी अमृत प्राशन केल्याने विकार नष्ट होतात. ॥३॥ पउडी ॥ हे प्रभो ! तूच देव, तूच मानव, तूच गण गंधर्व, तूच षट् दर्शनातील उपदेश, तूच शिव, शंकर-महेश, तूच गुरुमुख होऊन आपली अवर्णनीय कथा वर्णन करून सांगतोस. हे प्रभो ! तूच योगी आहेस, तूच भोगी आहेस व विरक्त संन्यासी बनून तूच निर्जन जागी फिरत असतो. तूच तुझ्याशी वार्तालाप करतोस, तूच स्वतःला उपदेश करतोस, तूच ज्ञानी, सुडौल सुंदर आहेस. तू आपणच कौतुक करतोस व त्याच्याकडे तूच आनंदाने पाहत बसतोस. हे प्रभो ! सर्व जीवांच्या अंतरातील भावही तूच जाणतोस. ॥१२॥

॥ सलोकु म० ३ ॥

एहा संधिआ परवाणु है जितु हरि प्रभु मेरा चिति आवै ॥

हरि सिउ प्रीति ऊपजै माइआ मोहु जलावै ॥

गुर परसादी दुबिधा मरै मनूआ असथिरु संधिआ करे वीचारु ॥

नानक संधिआ करै मनमुखी जीउ न टिकै मरि जंमे होइ खुआरु ॥१॥

॥ म० ३ ॥ प्रिउ प्रिउ करती सभु जगु फिरी मेरी बिआस न जाइ ॥

नानक सतिगुरि मिलिए मेरी पिआस गई पिरु पाइआ घरि आइ ॥२॥

॥ पउडी ॥ आपे तंतु परम तंतु सभु आपे आपे ठाकुरु दासु भइआ ॥

आपे दस अठ वरन अपाइअनु आपि ब्रहमु आपि राजु लइआ ॥

आपे मारे आपे छोडै आपे बखसे करे दइआ ॥

आपि अभुलु न भुलै कबही सभु सचु तपावसु सचु थिआ ॥

आपे जिना बुझाए गुरमुखि तिन अंदरहु दूजा भरमु गइआ ॥१३॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५५३)

शब्दार्थ : एहा – ही; संधिआ – संध्याकर्म; परवाणु – स्वीकृत; दुबिधा – द्वैतभाव, मनुआ – मन; असथिरु – स्थिर; पिऊ – प्रिय; पिरु – प्रिय प्रभू; तंतु – तत्त्व; दसअठ – अठरा; वरन – वर्ण; उपाइअनु – उत्पन्न केले; अभुलु – बिनचूक, चूक न करणारा, न भुलणारा; तपावसु – न्याय;

भावार्थ : ज्या संध्येने प्रभू परमात्मा हृदयात वास करतो ती संध्या प्रभू दरबारी स्वीकारली जाते. अशा संध्येने माझ्या मनात प्रभू परमात्माविषयक प्रीती उत्पन्न होते. मनातील माया, मोह आदी विकार नष्ट होतात. सतगुरुकृपेने ज्याच्या मनातील द्वैतभाव नष्ट होतो. मन स्थिर होते तोच खऱ्या संध्येचे मर्म जाणतो. नानक सांगतात, स्वेच्छाचारी जीव जरी वरकरणी संध्याकर्म करताना दिसत असला तरी त्याचे चित्त प्रभुनामात स्थिर होऊ शकत नाही म्हणूनच त्याला जन्ममरणाचे दुःख प्राप्त होते. ॥१॥म० ३॥ मी माझ्या प्रियकरास, 'प्रिय', 'प्रिय' अशा हाका मारीत साऱ्या जगभर फिरले पण मला माझा प्रियकर भेटला नाही प्रियकराच्या मिलनाची माझी आशा अतृप्तच राहिली. नानक सांगतात, सतगुरु प्राप्त झाल्याने माझी इच्छा तृप्त झाली. मला माझा प्रियकर माझ्या हृदयातच सापडला. ॥२॥पउड़ी ॥ प्रभू परमात्मा स्वतःच तत्त्वरूप आहे. तो साऱ्या तत्त्वाचे परमतत्त्व आहे. तोच स्वामी आहे. तोच सेवक आहे. सारे अठरावर्ण त्यानेच उपन्न केले आहेत व तोच त्या सर्वांचा राजा ब्रह्म बनून सर्वांवर राज्य करतो. मारणाराही तोच आहे तारणाराही तोच आहे. तोच कृपावंत होऊन अपराधांना क्षमाही करतो. तो कधी चूक करत नाही. कशाला कधी भुलत नाही. त्याचा न्याय सदैव सत्य असतो व तो सदैव सत्यरूपात स्थिर असतो, ज्यांना प्रभू परमात्मा आपले रहस्य समजावून सांगतो तो गुरुमार्गी होतो, त्याच्या मनातील द्वैतभावामुळे उत्पन्न झालेले भ्रम नष्ट होतात. ॥१३॥

॥ सलोकु म० ५ ॥

हरि नामु न सिमरहि साध संगि तै तनि उडै खेह ॥
जिनि कीती तिसै न जाणई नानक फिटु अलूणी देह ॥१॥
॥ म० ५ ॥ घटि वसहि चरणारबिंद रसना जपै गुपाल ॥
नानक सो प्रभु सिमरीऐ तिसु देही कउ पालि ॥२॥
॥ पउड़ी ॥ आपे अठसठि तीरथ करता आपि करे इसनानु ॥
आपे संजमि वरतै स्वामी आपि जपाइहि नामु ॥
आपि दइआलु होइ भउ खंडनु आपि करै सभु दानु ।
जिसनो गुरुमुखि आपि बुझाए सो सदही दरगहि पाए मानु ॥
जिस दी पैज रखै हरि सुआमी सो सचा हरि जानु ॥१४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५५४)

शब्दार्थ : जिनि – ज्याने; कीती – उत्पन्न केले; तिसै – त्याला; फिटु – धिकारार्ह; अलूणी – नीरस; पालि – पालनकर्ता, निर्माता, भउ – भय; खंडनु – नष्ट करतो;

भावार्थ : ॥श्लोक म० ५॥ मनुष्य साधुसंतांच्या संगतीत राहून प्रभुनामाचे स्मरण करीत नाही. त्याचा देह मलिन होतो. ज्याने हा जीव उत्पन्न केला त्यास जो ओळखत नाही. त्याचे जीवन व्यर्थ होय. ॥म० ५॥ नानक सांगतात, जो देह आपल्या अंतःकरणात प्रभू परमात्म्याच्या चरणकमलाची स्थापना करतो, ज्याची जीभ सदैव प्रभुनामाचा जप करते अशा देहाचे पालनपोषण करावे. तो प्रभू परमात्मा स्वतःच अडुसष्ट तीर्थे आहे व त्यात स्नान करणाराही तोच आहे. प्रभू परमात्माच जीवास संयमित जीवन जगण्यास व प्रभुनामाचा जप करावयास प्रेरित करतो. प्रभू परमात्मा स्वतः जीवावर दया करून

खंड ३ [५२६]

त्याच्या मनातील भयाचे खंडन करतो. प्रभू परमात्मा स्वतः सर्व जीवांना सर्वकाही प्रदान करतो. प्रभू परमात्म्याने ज्यास गुरुमार्गी करून आत्मज्ञान दिले, अशा जीवास प्रभू दरबारी सन्मान प्राप्त होते. ज्या प्रभुसेवकाचे प्रभू परमात्मा स्वतः पत-प्रतिष्ठेचे रक्षण करतो तोच खरा प्रभुसेवक जाणावा ॥१४॥

॥ सलोकु म० ३ ॥

नानक बिनू सतिगुर भेटे जगु अंधु है अंधे करम कमाइ ॥
 सबदै सिउ चितु न लावई जितु सुखु वसै मनि आइ ॥
 तामसि लगा सदा फिरै अहिनिंसि जलतु बिहाइ ॥
 जो तिसु भावै सो थीऐ कहणा किछू न जाइ ॥१॥
 ॥ म० ३ ॥ सतिगुरू फुरमाइआ कारी एह करेहु ॥
 गुरु दुआरै होइ कै साहिबु संमालेहु ॥
 साहिबु सदा हजूरि है भरमै के छउड कटि कै अंतरि जोति धरेहु ॥
 हरि का नामु अंग्रितु है दारू एहु लाएहु ॥
 सतिगुर का भाणा चिति रखहु संजमु सचा नेहु ॥
 नानक ऐथै सुखै अंदरि रखसी अगै हरि सिउ केल करेहु ॥२॥
 ॥ पउडी ॥ आपे भार अठारह बणसपति आपे ही फल लाए ॥
 आपे मालीआपि सभु सिंचै आपे ही मुहि पाए ॥
 आपे करता आपे भुगता आपे देइ दिवाए ॥
 आपे साहिबु आपे है राखा आपे रहिआ समाए ॥
 जनु नानक वडिआई आखै हरि करते की जिसनो तिलु न तमाए ॥१५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५५४)

शब्दार्थ : तामसि – तमोगुणाने व्याप्त; कारी – कार्य; एहु – तेच; करेहु – करतो; संमालेहु – स्मरण करणे; छउड – आवरण; घरेहु – धारण कर; दारू – औषध; लाएहु – उपयोग कर; भाणा – आज्ञा; बणसपति – वनस्पती; मुहिपाए – भक्षण करतो, खातो; दिवाए – देववतो; राखा – रक्षक; तमाए – लोभ;

भावार्थ : नानक सांगतात, सतगुरू प्राप्तीशिवाय सारे जग अज्ञान अंधकाराने अंधळे झाले आहे. जगातले सारे व्यवहार अज्ञानमूलक आहेत. अशा जगातील जीव प्रभुनामात आपले चित्त एकरूप करत नाही. प्रभुनामाने सुखाची प्राप्ती होते. पण अंध जगातील जीव तमोगुणांनी व्याप्त होऊन सदैव मोहमायेत विषयविकारात भटकत राहतो व सदैव विकारांच्या अग्नीत जळत राहतो. जे प्रभू परमात्मा ठरवतो तेच घडते. यात अन्य कोणी काहीही बदल करू शकत नाही. ॥१॥ सतगुरूने आज्ञा केली आहे की मी सांगतो तसेच कार्य कर प्रभू परमात्म्याच्या दारी जाऊन प्रभुनामाचे स्मरण कर. तो प्रभू परमात्मा सदैव तुझ्या जवळच आहे. मनातील सर्व भ्रंती दूर कर व आपल्या हृदयात प्रभू परमात्म्याची ज्योत प्रज्वलित कर. प्रभुनाम हे अमृत आहे. मनातील सर्व भ्रम दूर करण्यासाठी याच औषधाचा वापर कर. प्रभू परमात्म्याची आज्ञा शिरोधार्य मान व चित्तात सदैव सत्य, संयम व प्रेम धारण कर. नानक सांगतात, असे केल्याने इहलोकी सुखी होशील व परलोकी प्रभू परमात्म्याशी क्रीडा करशील ॥२॥ हे प्रभू ! ह्या अठरा प्रकारच्या वनस्पती तूच आहेस. त्या वनस्पतींना तूच फूल धारणा

खंड ३ [५२७]

करतोस. तूच माळी बनून त्यांचे पालन करतोस व त्यांच्या फळांचा आस्वादही तूच घेतोस. हे प्रभो ! तूच कर्ता आहेस, तूच भोक्ता आहेस. तूच देणारा आहेस व तूच देवविणारा आहेस. मालकही तूच आहेस. तूच रक्षक आहेस सर्वत्र सामावलेलाही तूच आहेस नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याचे हेच तर मोठेपण आहे की तो एवढा महान असूनही त्याला तिळमात्रही कशाचा लोभ नाही. ॥१५॥

॥ सलोम म. ३ ॥

माणसु भरिआ आणिआ माणसु भरिआ आइ ॥
जितु पीतै मति दूरि होइ बरलु पवै विचि आइ ॥
आपणा पराइआ न पछाणई खसमहु धके खाइ ॥
जितु पीतै खसमु विसरै दरगह मिलै सजाइ ॥
झूठा महु मूलि न पीचई जेका पारि वसाइ ॥
नानक नदरी सचु महु पाईऐ सतिगुरु मिलै जिसु आइ ॥
सदा साहिब कै रंगि रहै महली पावै थारु ॥१॥
॥ म. ३ ॥ इहु जगतु जीवतु मरै जा इसनो सोझी होइ ॥
जा तिन्हि सवालिआ तां सवि रहिआ जगाए तां सुधि होइ ॥
नानक नदरि करे जे आपणी सतिगुरु मेलै सोइ ॥
गुरप्रसादि जीवतु मरै ता फिरि मरणु न होइ ॥२॥
॥ पउडी ॥ जिस दा कीता सभु किछु होवै तिसनो परवाह नाही किसै केरी ॥
हरि जीउ तेरा दिता सभु को खावै सभु मुहताजी कढै तेरी ॥
जि तुधनो सालाहे सु सभु किछु पावै जिसनो किरपा निरंजन केरी ॥
सोई साहु सचा वणजारा जिनि वखरु लदिआ हरिनामु धनु तेरी ॥
सभि तिसै नो सालाहिहु सतंहु जिनि दूजे भाव की मारि विडारी ढेरी ॥१६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५५४)

शब्दार्थ : भरिआ – भरून; जितु – जे; पीतै – पिऊन; बरलु – बरळू; धके – धके; पीचई – पिणे; इसनो – त्याला; सोझी – ज्ञान; सवालिआ – झोपवले; सवि – झोपलेला; मुहताजी – मिनतवारी; सालाहे – गुणस्तुती; विडारी – तोडली; ढेरी – गढी, गाठ.

भावार्थ – ह्या जगात एकजण मायारूपी मद्याने भरलेला घडा घेऊन येतो. दुसरा त्यातून आपला पेला भरून घेतो हे मोहमायारूपी मद्य प्राशन केल्याने माणसाची बुद्धी भ्रष्ट होते. अशी मोहमायेच्या मद्याने धुंद झालेली व्यक्ती वाटेल तशी बरळू लागते. तो आपला, परका काही ओळखत नाही, अशा जीवास प्रभू परमात्माही धके मारून बाहेर काढतो. असे हे मद्य जे पिण्याने प्रभू परमात्म्याचाही विसर पडतो अशा मद्यपी जीवास प्रभू दरबारात शिक्षा होते. हे जीवा ! असे हे असत्य मोहमायेचे मद्य कधीही प्राशन करून नये. त्यापासून होता होईल तो दूर राहावे. नानक सांगतात, ज्यास सतगुरु प्राप्त होतो त्यास प्रभुकृपेने सत्यरूप प्रभुनामाचे मद्य प्राप्त होते. असा जीव सदैव प्रभू प्रेमाच्या रंगात रंगून जातो. अशा जीवास प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात स्थान प्राप्त होते. ॥१॥म.३॥ जेव्हा जीवाला ह्या मायावी संसाराचे नश्वर स्वरूपाचे ज्ञान होते,

खंड ३ [५२८]

तेव्हा तो जिवंतपणीच मनातील मोहमायेला, विषय विकारांना मारून नष्ट करतो. जोपर्यंत प्रभू परमात्मा जीवास मोहमायेत निद्रिस्त ठेवतो, तोपर्यंत जीव झोपूनच राहतो. त्यास जेव्हा प्रभू परमात्मा जागे करतो तेव्हा तो भानावर येतो. नानक सांगतात, ज्या जीवावर प्रभू परमात्मा स्वतः कृपा करतो त्यास सतगुरू प्राप्त होतो. असा जीव सतगुरूकृपेने जिवंतपणीच मोहमायेला मारून टाकतो. अशा जीवाची जन्ममरणाच्या चक्रातून सुटका होते. ॥२ ॥पउडी ॥ प्रभू परमात्मा जे करतो तेच सर्व घडते. त्यास अन्य कोणाचीही पर्वा नसते. तोच सर्वसमर्थ आहे. हे प्रभू परमात्मा सर्व जीवांना तूच सर्व काही देतोस, तू जे देतोस त्यावरच ते आपली उपजीविका करतात. सारी सृष्टी तुझ्यावरच अवलंबून आहे. जे तुझी स्तुती करतात. त्यांना सर्वकाही प्राप्त होते. कारण त्यांच्यावर त्या निरंजन प्रभू परमात्म्याची कृपा असते. हे प्रभो ! ज्याने तुझा नामरूपी सौदा घेतला आहे तोच खरा व्यापारी, तोच खरा श्रीमंत. हे संतजनहो ! ज्याने द्वैतभावाची नीरगाठ तोडून टाकली त्याची सदैव स्तुती करा ॥१६ ॥

॥ सलोक ॥

कबीरा मरता मरता जगु मुआ मरि भि न जानै कोइ ॥
 ऐसी मरनी जो मरै बहुरि न मरना होइ ॥१ ॥
 ॥ म. ३ ॥ किआ जाणा किव मरहगे कैसा मरणा होइ ॥
 जे करि साहिबु मनहु न विसरै ता सहिला मरणा होइ ॥
 मरणे ते जगतु डरै जीविआ लोडै सभु कोइ ॥
 गुरपरसादी जीवतु मरै हुकमै बूझै सोइ ॥
 नानक ऐसी मरनी जो मरै ता सद जीवणु होइ ॥२ ॥
 ॥ पउडी ॥ जा आपि क्रिपालु होवै हरि सुआमी ता आपणां नाउ हरि आपि जपावै ॥
 आपे सतिगुरु मेलि सुखु देवै आपणां सेवकु आपि हरि भावै ॥
 आपणिआ सेवका की आपि पैज रखै आपणिआ भगता की पैरी पावै ॥
 धरमराइ है हरि का कीआ हरि जन सेवक नेडि न आवै ॥
 जो हरि का पिआरा सो सभना का पिआरा होर केती झखि झखि आवै जावै ॥१७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५५५)

शब्दार्थ : मुआ – मेला; किआ – काय; किव – कसे; मरहगे – मरणार; सहिला – सरळ, चांगले; लोडै – इच्छितात; भावै – आवडतात; सो – तो; होर – अन्य; झकि – कष्ट करून.

भावार्थ : कबीर सांगतात. ह्या संसारात जन्माला आलेला प्रत्येक जीव मरतोच. पण कोणीही मरण म्हणजे काय हे जाणत नाही. असे मरण मरावे की परत मरावेच लागणार नाही ॥१ ॥म. ३ ॥ कोणीही जाणत नाही मरण केव्हा व कसे येणार. असे मरण चांगले की ज्यामुळे मनास प्रभू परमात्म्याचा कधीही विसर पडणार नाही. जगातले सर्वजण मरणास घाबरतात. सर्वजण जगण्याची इच्छा करतात. सतगुरूच्या कृपेने जिवंत असतानाच ज्याने मनातील विकारांना मारून टाकले आहे, त्यासच प्रभू परमात्म्याच्या आज्ञेचे खरे ज्ञान झाले. नानक सांगतात, असे मरण जो मरतो तो सदैव चिरंजीव होऊन राहतो. ॥२ ॥पउडी ॥ प्रभू परमात्मा आपणहून ज्याच्यावर कृपा करतो त्यास तो प्रभुनाम देतो व त्यास नामस्मरणाची प्रेरणा देतो, अशा सेवकास प्रभू परमात्मा सतगुरू प्राप्त करून देतो व त्यास सुखी करतो. प्रभू परमात्म्यास आपले सेवक प्रिय वाटतात. तो प्रभू आपल्या सेवकांच्या पतप्रतिष्ठेचे सदैव रक्षण करतो व सर्व लोकांना आपल्या भक्तांच्या चरणी विनम्र

होण्यास लावतो. धर्मराज (जो जीवाचा कर्मलेख लिहितो)लाही प्रभू परमात्म्यानेच निर्माण केले आहे. त्यामुळे तो प्रभुभक्तांच्या जवळपासही फिरकत नाही. जो प्रभू परमात्म्यास प्रिय होतो तो साऱ्या जगतास प्रिय होतो. बाकी सारे जग मोहमायेमागे धावून धावून थकून जन्ममरणाच्या चक्रात फिरत राहते. ॥१७॥

॥ सलोक म. ३ ॥

रामु रामु करता सभु जगु फिरै रामु न पाइआ जाइ ॥
 अगमु अगोचरु अति वडा अतुलु न तुलिआ जाइ ॥
 कीमति किनै न पाईआ कितै न लइआ जाइ ॥
 गुर कै सबदि भेदिआ इन बिधि वसिआ मनि आइ ॥
 नानक आपि अमेउ है गुर किरपा ते रहिआ समाइ ॥
 आपे मिलिआ मिलि रहिआ आपे मिलिआ आइ ॥१॥
 ॥ म. ३ ॥ ए मन ! इहु धनु नामु है जितु सदा सदा सुखु होइ ॥
 तोटा मूलि न आवई लाहा सद ही होइ ॥
 खाधै खरचिऐ तोटि न आवई सदा सदा ओहु देइ ॥
 सहसा मूलि न होवई हाणत कदे न होइ ॥
 नानक गुरमुखि पाईऐ जाकउ नदरि करेइ ॥२॥
 ॥ पउडी ॥ आपे सभ घट अंदरे आपे ही बाहरि ॥
 आपे गुपतु वरतदा आपे ही जाहरि ॥
 जुग छतीह गुबारु करि वरतिआ सुंनाहरि ॥
 ओथै वेद पुरान न सासता आपे हरि नरहरि ॥
 बैठ ताडी लाइ आपि सभदू ही बाहरि ॥
 आपणी मिति आपि जाणदा आपे ही गउहरु ॥१८॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५५५)

शब्दार्थ : भेदिआ – भेदले, रहस्य जाणले; अमेउ – असीमी, अपरिमेय; लाहा – लाभ; सहसा – संशय; हाणत – हानी; छतीह – छत्तीस; गुबारु – अंधार; ओथै – तेथे; ताडी – समाधी; समदु – सर्वापासून; मिति – मर्यादा; गउहरु – गंभीर गहन;

भावार्थ : सर्व जग 'राम' 'राम' म्हणत रामाला शोधत फिरत असते पण नुसते 'राम' 'राम' म्हणून 'राम' प्राप्त होत नाही. तो राम अगम्य, अदृश्य, अति महान, अतुलनीय आहे. त्याची तुलना होऊच शकत नाही. कोणीही त्याचे मूल्य करू शकत नाही व कोणत्याही बाजारात त्यास खरेदी करता येत नाही. सतगुरूच्या शब्दाने जर मन विद्ध झाले तर त्यास प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान प्राप्त होते. अशा प्रकारे भक्तांच्या मनात प्रभुनाम वास करते. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्मा अमेय आहे. सतगुरूकृपेनेच तो प्राप्त होतो. तो प्रभू परमात्मा सर्वत्र वास करतो. तो सर्वव्याप्त आहे. तो स्वतः येऊन भक्तांच्या हृदयात वास करतो. ॥१॥म. ३॥ हे मना ! नामधन ही गोष्ट अशी आहे, की ज्याने सदैव सुख प्राप्त होते. प्रभुनामाच्या व्यापारात कधीही तोटा होत नाही. सदैव लाभच होतो. प्रभुनामरूपी धनाचा कितीही वापर करा, कसाही खर्च करा, ते कमी होत नाही. प्रभू परमात्मा सदैव हे नामधन प्रभुसेवकास देत असतो. ह्याबद्दल तू कोणताही संशय बाळगू नकोस. प्रभुनामाने

खंड ३ [५३०]

कोणतीही हानी होत नाही. नानक सांगतात, ज्या प्रभुसेवकावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते, त्यास सतगुरूच्या माध्यमातून प्रभुनामाची प्राप्ती होते. ॥२॥पउडी॥ हे प्रभो ! तू प्रत्येक शरीरात वास करतोस. बाहेर सर्वत्रही तूच भरून राहिला आहेस. तो अदृश्य रूपाने सर्वत्र कार्यशील आहे व सगुण रूपातही तोच विद्यमान आहे. छत्तीस युगे तो सर्वत्र अंधकार होता तेव्हा तो शून्य रूपात होता. त्या वेळी तेथे वेद, पुराण, शास्त्रे काहीही नव्हते. केवळ तो एकमात्र प्रभू होता, त्या वेळी तो समाधिस्थ होऊन बसला होता. त्याच्यापर्यंत कोणीही पोहचू शकत नव्हते. त्याच्या मर्यादा तोच जाणत होता व अमर्यादही तोच होता. ॥१८॥

॥ सलोक म० ३ ॥

हउमै विचि जगतु मुआ मरदो मरदा जाइ ॥
जिचरु विचि दंमु है तिचरु न चेतई कि करेगु अगै जाइ ॥
गिआनी होइ सु चेतनु होइ अगिआनी अंधु कमाइ ॥
नानक एथै कमावै सो मिलै अगै पाए जाइ ॥१॥
॥ म. ३ ॥ धुरि खसमै का हुकमु पइआ विणु सतिगुर चेतिया न जाइ ॥
सतिगुरि मिलिए अंतरि रवि रहिआ सदा रहिआ लिव लाइ ॥
दमि दमि सदा सम्हालदा दंमु न बिरथा जाइ ॥
जनम मरन का भउ गइआ जीवन पदवी पाइ ॥
नानक इहु मरतबा तिसनो देइ जिसनो किरपा करे रजाइ ॥२॥
॥ पउडी ॥ आपे दानां बीनिआ आपे परधानां ॥
आपे रुप दिखालदा आपे लाइ धिआनां ॥
आपे मोनी वरतदा आपे कथै गिआनां ॥
कउडा किसै न लगई सभना ही भाना ॥
उसतति बरनि न सकीए सद सद कुरबाना ॥१९॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५५५)

शब्दार्थ : जिचरु – जोपर्यंत; दंभु – दंभ; तिचरु – तोपर्यंत; चेतई – स्मरण करणे; एथै – येथे, ह्या जन्मात, ह्या संसारात; दमिदमि – श्वास प्रश्वास; मरतबा – पदवी, सन्मान; दानां – ज्ञानी; बीनिआ – द्रष्टा; परधाना – प्रभान; दिखालदा – दाखवतो; धिआना – ध्यान; मोनी – मौन; कउडा – कटु; भाना – आवडता; बरनि – वर्णन करणे;

भावार्थ : अहंकाराने सारे जग मेले आहे आणि सतत मरत राहणार आहे. जोपर्यंत मनुष्याच्या मनात दंभ आहे, तोपर्यंत त्यास प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करण्याची इच्छासुद्धा होणार नाही. परलोकात गेल्यावर तो काय करील ? ज्याला ज्ञान प्राप्त झाले तो प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतो. अज्ञानी जीव मात्र मोहमायेतच लिप्त राहतो. नानक सांगतात, हे जीवा ! ह्या मानवजन्मात तू जे प्राप्त करशील त्याचीच फळे तुला परलोकी प्राप्त होतील. ॥१॥म. ३॥ पूर्वीपासूनच ही प्रभूची आज्ञा आहे की सतगुरूशिवाय प्रभुनामस्मरण शक्य नाही. सतगुरू प्राप्त झाला की अंतःकरणात प्रभू परमात्मा वास करतो व जीव प्रभुरूपात आपले मन एकाग्र करतो. असा जीव प्रत्येक श्वासागणिक प्रभुनामाचे स्मरण करतो. एकही श्वास प्रभुनामाशिवाय खाली राहत नाही. असा जीव जन्ममरणाच्या चक्रातून मुक्त होतो. त्याचा मनुष्यजन्म सार्थकी लागतो. नानक सांगतात, ज्याच्यावर प्रभू परमात्मा कृपा करतो त्यास प्रभूच्याच इच्छेने ही अवस्था प्राप्त होते. ॥२॥पउडी॥ हे प्रभो ! तू ज्ञानी

खंड ३ [५३१]

आहेस. सर्वकाही जाणतोस. तूच द्रष्टा आहेस, सर्वकाही पाहतोस. तू सर्वश्रेष्ठ आहेस. कधी तू भक्तास दर्शन देतोस तर कधी ध्यानस्थ बसतोस. तू कधी मौन धारण करतोस तर कधी तू ज्ञानाच्या गोष्टी सांगतोस. तू कधीच कोणाला अप्रिय वाटत नाहीस. तू सदासर्वदा सर्वांना प्रियच वाटतोस. अशा प्रभू परमात्म्याची स्तुती अवर्णनीय आहे. मी त्या चरणी माझे सर्वस्व समर्पित करतो. ॥१९॥

॥ सलोम० १ ॥

कली अंदरि नानका जिंनां दा अउतारु ॥

पुतु जिनूरा धीअ जिंनूरी जोरू जिंना दा सिकदारु ॥१॥

॥ म.१ ॥ हिंदू मूले भूले अखुटी जांही ॥ नारदि कहिआ सि पूज करांही ॥

अंधे गुंगे अंध अंधारु ॥ पाथरु ले पूजहि मुगध गवार ॥

ओहि जा आपि डुबे तुम कहा तरणहारु ॥२॥

॥ पउड़ी ॥ सभु किहु तैरै वसि है तू सचा साहु ॥

भगत रते रंगि एक कै, पुरा वेसाहु ॥

अंघ्रितु भोजनु नामु हरि रजि रजि जन खाहु ॥

सभि पदारथ पाईअनि सिमरणु सचु लाहु ॥

संत पिआरे पारब्रहम नानक हरि अगम अगाहु ॥२०॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५५६)

शब्दार्थ : जिना – भूत; आवतारु – अवतार; धीअ – कन्या; जोरू – पत्नी; सिकदारू – शासक; अखुटी – कुमार्ग; अन्धे – अंधळे; गुंगे – बहिरे; मुगध – मूर्ख; गवार – गावंढळ; वेसाहु – विश्वास; राजी – तृप्ती; पाईअनि – प्राप्त करतात; लाहु – लाभ; अगाहु – अगाध;

भावार्थ : नानक सांगतात, ह्या कलियुगात सारी माणसेही भुताचे अवतार आहेत. पुत्र भूत आहे. कन्या भूत आहे आणि पत्नी तर सर्वश्रेष्ठ भूत आहे. ॥१॥ म. १ ॥ हिंदू आपल्या मूळ धर्मास विसरून कुमार्गास लागले आहेत. नारदाच्या सांगण्याप्रमाणे ते पूजा करत आहेत. ते अंधळे, बहिरे झाले आहेत. अज्ञान अंधकाराने घेरले गेले आहेत. ते मूर्ख अडाणी दगडाची पूजा करतात. ते स्वतःच ह्या भवसागरात बुडत आहेत. ते दुसऱ्यांना काय तारणार ? ॥पउड़ी॥ हे प्रभो ! सारे काही तुझ्याच हाती आहे. तूच खरा श्रीमंत सावकार आहेस. प्रभू परमात्म्याचे भक्त प्रभुभक्तीत रंगून जातात. त्या एकमेव प्रभू परमात्म्यावर त्यांचा नितांत विश्वास आहे. असे प्रभुभक्त प्रभुनामामृताचे मन तृप्त होईपर्यंत आकंठ भोजन करतात. त्यांना सर्व काही प्राप्त होते. प्रभुस्मरणाचा त्यांना खरा लाभ प्राप्त होतो. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्मा अगम्य आहे, अथांग आहे. त्यास संतजन प्रिय वाटतात. ॥२०॥

॥ सलोक म० ३ ॥

सभु किछु हुकमे आवदा सभु किछु हुकमे जाइ ॥

जे को मूरखु आपहु जाणै अंधा अंधु कमाइ ॥

नानक हुकमु को गुरमुखि बुझै जिसनो किरपा करे रजाइ ॥१॥

॥ म. ३ ॥ सो जोगी जुगति सो पाए जिसनो गुरमुखि नामु परापति होइ ॥

तिसु जोगी की नगरी सभु को वसै भेखी जोगु रन होई ॥

खंड ३ [५३२]

नानक, ऐसा विरला को जोगी जिसु घटि परगटु होइ ॥२ ॥

॥ पउड़ी ॥ आपे जंत उपाइअनु आपे आधारु ॥

आपे सूखमु भालीऐ आपे पासारु ॥

आपि इकाती होई रहै आपे वह परवारु ॥

नानकु मंगै दानु हरि संता रेनारु ॥

होरु दातारु न सुझई तू देवणहारु ॥२१ ॥१ ॥सुधु

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५५६)

शब्दार्थ : आवदा – येते; जाइ – जाते; आपहु – स्वतःस; जुगति – युक्ती; जिसनो – ज्याने; नगरी – शरीररूपी नगर; भेखी – वेश; जंत – जीवजंतू; सुखमु – सूक्ष्म; भालीऐ – जाणणे; पासारु – प्रसार, विस्तार; इकाती – एकांत, एकमेव; रेनारु – धूल; सुझई – सुचणे, जाणणे;

भावार्थ : सर्व जीव प्रभू परमात्म्याच्या इच्छेनेच ह्या संसारात येतात व त्याच्याच इच्छेने संसारातून निघून जातात. जो कोणी मूर्ख हे मी केले असे म्हणतो तो अंधळा अज्ञान अंधकारातच विहार करतो. नानक सांगतात, ज्याच्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते तो प्रभुकृपेनेच सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभूची आज्ञा जाणतो. ॥१ ॥म. ३ ॥ ज्याने सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभुनाम प्राप्त केले तोच खरी योगी. योगाचे खरे मर्म त्यासच कळाले. अशा योग्याच्या देहात प्रभू परमात्म्याचे सारे गुण सारे सामर्थ्य वास करते. केवळ बाह्यवेश परिधान केल्याने योग्याची प्राप्ती होत नाही. नानक सांगतात, ज्यांच्या हृदयात प्रभू परमात्मा प्रगट झाला असा योगी विरळाच ॥२ ॥पउड़ी ॥ हे प्रभो ! हे सारे जीवजंतू तूच निर्माण केलेस. तूच त्यांचा आधार. हे प्रभो ! तू सूक्ष्म आहेस आणि सृष्टीचा हा सारा पसाराही तुझेच रूप आहे. तू स्वतः एकमेव आहेस आणि हा संसार हा तुझा विस्तृत परिवार आहे. नानक सांगतात, मी त्या प्रभुसेवकांची त्या संतजनांच्या चरणधुळीची याचना करतो. हे दान देणारा, महादानी प्रभू परमात्म्याखेरीज मला अन्य कोणीही दिसत नाही. ॥२१ ॥शुद्ध॥

*

*